UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 01176472 7

PG
5038
H45
1905
dil 32

PRED PADESÁTI LETY

III.

Fa Lager
Lager V. 1969
403
3802152

Sebrané spisy Ignáta Herrmanna.

I. **BLEDNOUCÍ OBRÁZKY.** Vzpomínky nejstarší a drobné episody z maloměstské kroniky. Vydání čtvrté. 325 stran. Kč 35·—

II. **OTEC KONDELÍK A ŽENICH VEJVARA.** Drobné příběhy ze života spořádané pražské rodiny. Vydání třináctě 1925, 424 stran. „ 35·—

III. **TCHÁN KONDELÍK A ZEŤ VEJVARA.** (Pokračování Otce Kondelíka.) Vydání deváté. 464 stran. „ 40·—

IV. **Z CHUDÉHO KALAMÁŘE.** Drobné náčrty. Vydání páté. **PRAŽSKÉ FIGURKY.** Rázové obrázky ze života. Vydání páté. **PAN MELICHAR.** Obrázek z »tiché« pražské domácnosti. Vydání páté. 453 stran. „ 30·—

V. **Z PRAŽSKÝCH ZÁKOUTÍ.** Humorist. a rázovité obrázky ze života. Vydání čtvrté. 224 stran. „ 15·—

VI. **STAŘÍ MLÁDENCI.** Humorné obrázky ze života »přespočetných«. Třetí vydání. 225 stran. „ 16·—

VII. **U SNĚDENÉHO KRÁMU.** Líčení z pražského života. Část I. a II. Vydání sedmé.

VIII. **U SNĚDENÉHO KRÁMU.** Část III. a IV. Vydání sedmé.

IX. **BODŘÍ PRAŽANÉ.** Postavičky z pražských zdí a ulic. Vydání čtvrté. 300 stran. „ 28·50

X. **RODINY A RODINKY.** Drobné výjevy z pražského života. Vydání druhé. 264 stran. „ 18·—

XI. **DVĚ PRAŽSKÉ IDYLLY.** Vydání třetí. 224 stran. „ 21·—

XII. **DOMÁCÍ ŠTĚSTÍ.** Dva stínové obrazy z manželského života. Vydání třetí. 220 stran. „ 20·—

XIII. **ŽENITBA PÁNĚ KARAFIÁTOVA** a jiné povídky staromládenecké. Vydání druhé. 272 stran. „ 20·—

XIV. **PÁTÉ PŘES DEVÁTÉ.** Třicet nedělních povídek. Vydání třetí. 305 stran. „ 25·50

XV. **ZTŘEŠTĚNÉ HISTORKY.** (Chráněnka. — Pouhé smyšlenky. — Strašidelné. — „Amerikánské.“) Třetí, prohlédnuté a pozměněné vydání. 344 stran. „ 28·50

XVI. **KANCELÁŘSKÝ PRACH. — SMÍŠENÉ ZBOŽÍ.** Drobné črty z ovzduší kancelářského a kupeckého. Vydání druhé. 340 str. „ 20·—

XVII. **FOXL-VOŘÍŠEK A JINÉ HISTORKY KRATOCHVILNÉ.** Vydání třetí. 180 stran. „ 16·—

XVIII. **BURLESKY.** Vydání druhé. 228 stran. „ 19·50

XIX. **Z PAMĚTÍ STARÉHO MRZOUTA A JINÉ HISTORKY KRATOCHVILNÉ.** (Povídky o paní Angelině Knedlhansové, bývalé kvartýrské. — Mládenci a ženichové.) Vydání druhé. 294 stran. „ 14·—

XX. **O ŽIVÝCH, O MRTVÝCH.** Díl I. O literátech, umělcích a hercích. — Dvě vzpomínky zcela intimní. Vydání druhé. 256 stran. „ 24·—

XXI. **PŘÍBĚH DUŠIČKOVÝ.** Rodinná historka z let sedmdesátých. Vydání druhé. 224 stran. „ 21·50

XXII. **Z NOTÝSKŮV PAVLA ČAMRDY, písaře při výpomocném úřadě.** Díl prvý. 261 stran. Třetí vydání. Kč 21·—

XXIII. **Z NOTÝSKŮV PAVLA ČAMRDY.** Díl druhý. 288 stran. Třetí vydání. „ 23·—

XXIV.—XXV. **VDAVKY NANYNKY KULICHOVY A CO SE KOLEM NICH SBĚHLO.** Páté vydání. „ 56·—

XXVI. **EVIČKA A JINÉ VÝJEVY RODINNÉ.** Vydání druhé. „ 18·—

XXVII.—XXVIII. **DROBNÍ LIDÉ.** I. a II díl. Vydání čtvrté. Cena obou dílů „ 56·—

XXIX. **PŘED PADESÁTI LETY.** I. díl. „ 20·—

XXX. **PŘED PADESÁTI LETY.** II. díl. „ 24·—

XXXI. **MUŽ BEZ TŘINÁCTKY a jiné povídky nedělní.** „ 18·—

Samostatně vydáno:

KDYŽ SI NÁŠ DĚDEČEK BABIČKU BRAL. „ 4·50

JÍRA, ZBOJNÍK, knížka pro velké i malé. Brož. Kč 12 —, v pergamenové vazbě „ 48·—

MANŽELOVA PŘÍTELKYNĚ. Žert z mladé domácnosti o jednom jednání. (Divadelní bibliotéky Pospíšilovy svazek 183, obsahuje též aktovku Karla Šípka: Starší závazky.)

TOBIÁŠKŮV ŠTĚDRÝ DEN A NĚKOLIK ŽERTOVNÝCH POVÍDEK O ZVÍŘÁTKÁCH. U F. Topiče v Praze. (Osení, knihy mladých čtenářů, svazek 19.) Třetí vydání 1915.

PŘÍBĚH JEDNOHO DNE. Všední pražská historka z doby nedávné. Třetí vydání.

VÁNOČNÍ KOLEDY. Drobné historky vánoční a sylvestrovské. Druhé vydání.

Z POVÍDEK NEDĚLNÍHO KRONIKÁŘE. Deset kratších i delších historek. 230 stran.

ARTUR A LEONTYNA. Pražský příběh z doby nedávné. 264 stran.

FELÍČKŮV ROMÁN. Dva díly. Celkem 462 stran.

K-KE-KU. Podivný přelud zrakový i sluchový a trochu mluvnice pro všeobecnou potřebu.

Překlady do polštiny:

OJCIEC KONDELIK I NARZECZONY WEJWARA. Za pozwoleniem autora z czeskiego przełożył Paweł Laskowski. (Biblioteka dzieł wyborowych. No. 257—259.) Ve Varšavě 1903. Druhé vydání 1924.

TEŚĆ KONDELIK I ZIEĆ WEJWARA. Z czeskiego przetłomaczyła Kazimiera Uhlenfeld. (Biblioteka dzieł wyborowych 736—738.) Ve Varšavě 1912.

ZJEDZONY SKLEP. (U snědeného krámu.) Do polštiny přeložil Adam Lach. »Dzennik dla wszystkich« ve Varšavě 1905.

Překlady do charvatštiny:

DOMAĆA SREĆA. (Domáci štěstí.) Dvie slike iz brašnoga života. Přeložil Makso Kuntarić. »Národne novine« v Záhřebě, září-listopad 1905.

OSVETA ZALJUBLJENOGA I DRUGE HUMORESKE. V Záhřebě 1917.

Do holandštiny:

VADER KONDELIK EN BRUIDEGOM WEJWARA. Kleine gebeurtenissen uit het leven van een Prager gezin. Naar het Boheemsch door S J. Barentz-Schönberg. Geautoriseerde uitgave. Amsterdam, H. J. W. Becht 1909.

SCHOONVADER KONDELIK EN SCHOONZOON WEJWARA. Kleine gebeurtenissen uit het leven van een Prager familie. Naar het Boheemsch door S. J. Barentz-Schönberg. Geautoriseerde uitgave, Amsterdam, H. J. W. Becht 1911.

M JNHEER MELCHIOR. (Pan Melichar.) Geautoriseerde vertalin van Jo Arenberg. V amsterodamském denníku Het Volk v listopadu 1912.

KINDERLOOS. (Bezdětná.) MIJNHEER MELCHIOR. (Pan Melichar. Naar het Boheemsch van Ignát Herrmann (Schrijver van Vader Kondelik en bruidegom Wejwara, enz.) door S. J. Barentz-Schönberg. Geautoriseerde uitgave 185 stran. Amsterdam. H J. W Becht, v listopadu 1914.

DE IDYLLE VAN MIJNHEER POTÁPKA. V denníku Het Volk. Amsterodam 1923.

Do slovinštiny:

OČE KONDELIK IN ŽENIN VEJVARA. Z avtorjevim dovoljenjem poslovenil Stanko Svetina. »Narodni Dnevnik« v Celju (Štyrsko), 1910.

TAST KONDELIK IN ZET VEJVARA. (Tchán Kondelik a zeť Vejvara.) Poslovenil Stanko Svetina. »Narodni dnevnik« v Celju (Štyrsko), v podzimu 1910.

VANČKOV SVETI VEČER IN NEKOLIKO VESELIH PO VESTIC O ŽIVALCAH. (Tobiáškův štědrý den atd.) Prevel iz češčine dr. Fran Bradač. Lublaň 1923.

KAKO SE JE KULICHOVA NANINKA MOŽILA IN KAJ SE JE OKOLI NJE SPLETLO. (Vdavky Nanynky Kulichovy.) Poslovenil Dr. Bradač. Ig. Kleinmayr & Fed. Bamberg v Lublani. (V tisku.)

Do franštiny:

MONSIEUR KONDELIK ET SON FUTUR GENDRE. (Otec Kondelíka ženich Vejvara.) Přeložil J. L. Chollet. »Gazette de Prague« 1923.

Do němčiny:

HERR MELCHIOR. (Pan Melichar.) DER FRATER AUS PODSKAL. (Fráter z Podskalí.) DER TONI LIEFERT. (Tonda odvádí.) Deutsch von Johann Michael. »Prager Zeitung« 1896—7.

VATER KONDELIK UND BRÄUTIGAM WEJWARA. Kleine Episoden aus dem geordneten Haushalte einer Prager Bürgerfamilie. Autorisierte Übersetzung aus dem Böhmischen von Luise Tluchoř. Berlin, Dr. Franz Ledermann, 1907. Dva svazky.

SCHWIEGERVATER KONDELIK UND SCHWIEGERSOHN WEJWARA. Autorisierte Übersetzung aus dem Böhmischen von Luise Tluchoř. Berlin. A. W. Hayn's Erben, 1911.

AUSGEWÄHLTE GESCHICHTEN von Ignát Herrmann. Autorisierte Übersetzung aus dem Böhmischen von Annie Aufedníček. (Slavische Romanbibliothek, Band X.) Prag, Verlag von J. Otto, 1908.

ZWEI PRAGER IDYLLEN. (Dvě pražské idylly.) Přeložila Klára Hübschová. »Union« v Praze, únor-květen 1910.

HÄUSLICHES GLÜCK. (Domácí štěstí.) Autorisovaný překlad Em. Schicka. »Union« v Praze, 1911. Též samostatně nákladem Ed. Beauforta.

FOXL-SPITZ und andere kurzweilige Geschichten. (Foxl-Vořišek.) Autorisovaný překlad Viktora Nesslera. »Union« v Praze, prosinec 1913 — březen 1914.

SEBRANÉ SPISY

IGNÁTA HERRMANNA

DÍL XXXII.

PŘED PADESÁTI LETY.

PRVÉ KNIŽNÍ VYDÁNÍ.

PG
5038
H45
1905
díl 32

LIBRARY
SEP 8 1972
UNIVERSITY OF TORONTO

V PRAZE

NAKLADATEL F. TOPIČ KNIHKUPEC

PŘED PADESÁTI LETY

DROBNÉ VZPOMÍNKY Z MINULOSTI

VYPRAVUJE

IGNÁT HERRMANN

DÍL TŘETÍ

V PRAZE

NAKLADATEL F. TOPIČ KNIHKUPEC

Patisk, právo překladu do všech jazyků i veškerá práva jiná si autor vyhrazuje.

TISKEM ČESKÉ GRAFICKÉ UNIE A. S. V PRAZE 1926.

PŘED PADESÁTI LETY

DÍL TŘETÍ

43.

(Psáno v září 1923.)

(Co bývalo v Praze k „vidění". — Panorámy. — Strašidelné divadlo Bergheerovo. — Anatomické museum. — Dioráma. — Zvěřince. — Miss Lurlina. — Cirkusy.)

Stará, malá Praha let šedesátých a sedmdesátých, zvláště její tak zvané střední a drobné vrstvy lidové, spokojovaly se malými a lacinými požitky. Nervy ještě nebyly tak předrážděny, na útratu nebylo zbytečných peněz. Ať se lidem nabízelo cokoli, každý moudře a dlouho uvažoval, stojí-li taky „užití" za požadovaný šesták nebo za dva. Tehdejší reklama byla učiněný kojenec, nemluvně proti dnešku. Podívejte se do časopisů z těch dob, na skrovné insertní strany — každé oznámení mluví tak střízlivě, ba někdy až ostýchavě. Málokdo inseroval, ještě taky byl povinný insertní kolek, tuším třicet krejcarů za každé oznámení. Slovo „atrakce", kteréž nám teď znamená cosi přitažlivého, poutavého, obdivuhodného, bylo sice již odedávna ve francouzských slovnících, ale před padesáti, pětapadesáti lety nebylo v Praze slýcháno a ve veřejných ozná-

meních uváděno. Kdyby se prostý Pražan, který se před nějakými čtyřiceti, padesáti lety rozžehnal se světem, nyní probudil a byl postaven před nároží plakáty polepená, byl by omráčen barnumštinou, která s mnohých těch oznámení na mimojdoucí řve. A již jen ohromné plakáty biografů by mu stačily na podívanou, nebo něco takového neviděl za živa ani na velikých reklamních plachtách panoramat, na kterých bývaly křiklavými barvami namalovány věci skutečné „nevídané a neslýchané" — ovšem jste jich pak neviděli ani uvnitř, když jste do panorámy vlezli.

Ač byla Praha tehda sevřena hradbami, měla přece ve své oblasti místa dosti pro všeliké kočovné „světoznámé — umělecké — zde posud nevídané" a všelijak jinak označované podniky. Bylo to především náměstí Senovážné (nyní Havlíčkovo), na kterém potulné podniky vztyčovaly své stany, boudy to někdy rozměrů velmi značných. Skrovnější podniky uchylovaly se na Karlovo náměstí, na prostranství pod Novoměstskou radnicí, které tehdy ještě nebylo upraveno v sádek, v jehož středu je nyní Hálkův pomník. Taky na náměstí Josefském (nyní Republiky) vyvstávaly časem boudy, chovající všeliké zázračné věci. Světoznámé cirkusy stavěly veliké stany na někdejším Rejdišti čili Tumlplace, nebo pořádaly představení v obrovském, dřevěném Novoměstském divadle, kteréž stálo asi v těch místech, kde je nyní nové německé divadlo. Okolo

roku sedmdesátého tuším podvakráte zavítal do Prahy Bergheer se svým duchovým a strašidelným divadlem, někdy roku 1868 a pak brzy zas po roce sedmdesátém, vzpomínám-li správně. Toto prkenné divadlo při druhém pobytu zůstalo v Praze tuším přes zimu, bylo vytápěno, a byly v něm předváděny skutečně věci dříve nevídané. Na tmavé jeviště vstupovaly nejen živé osoby, ale i zjevy strašidelné, mátohy z jiného světa v mlhovitých rouchách, i kostlivci. Živý člověk, muž s mečem, útočil na strašidla, probodával je, snažil se setnouti jim hlavu, příšery však byly nezranitelné. Blíž a blíže přicházely, až splynuly se zápasníkem, který mlhovitá jejich těla prostupoval, a ztrácely se náhle, jako by je půda byla pohltila. Byly to zdánlivě skutečné přízraky, bez hmotného těla. Obrazy těchto zjevů byly totiž na jeviště vrhány pomocí zrcadel a reflektorů odněkud pod podlahou. Bylo to divadlo opravdu nevídané a dost rozčilující. Mnozí diváci zhluboka oddechli, když bylo po představení, ale všichni odcházeli uspokojeni. Stálo to za vynaložený peníz.

Jindy se na Senovážném náměstí usadilo „světoznámé“ kočovné anatomické museum, jehož majetníkem byl pan Antonio Crassé. Ale tehda ještě dávno nebylo vydáno heslo „sexuelle aufklärung“ čili „otevřte mládeži oči o věcech pohlavních!“ — jinak by tam byli vodili celé školy, aspoň žáky středních od kvinty

počínajíc. Na průčelí musea byl velký nápis, že přístup je dovolen pouze „osobám od šestnácti let“. Pro „dámy“ byl vyhrazen určitý den. Jen úkradmo tam zapadávali mladíci, a dlouho postávali před boudou, obzírajíce krajinu, aby jich nikdo známý neviděl. Mnohý si tu přilhal rok, aby ho dovnitř pustili, a dobrý patron podniku se po křestním listě nepídil. Sám jsem boudu drahnou chvíli obcházel, než jsem se osmělil k pokladně, přemítaje, uvěří-li mi pan Antonio Crassé, že mi je šestnáct, ježto mi do nich ještě pár měsíců chybělo. Pan Antonio Crassé, Talián, byl pán již letitý a prošedivělý. Měl ohromné kníry, jako tehdejší král Viktor Emanuel, a kozí bradu. Vypadal velmi důstojně, spíš jako učenec než patron potulného divadla, a ještě spíše jako generál v civilu. A byl to kavalír. Nikoho z nás mladíků se neptal, kolik nám je let. Byl by tak přišel o mnoho dvoušestáků.

Z boudy jsem se po prohlídce „musea“ vypotácel jako zkoprnělý ze všeho, co jsem tam viděl, zvláště v tak zvaném tajném kabinetě, do něhož se kromě dvoušestákového vstupného vybíral extra desetník. Rozumí se, že jsem tam pak poslal všechny své kamarády. Ale nikdo z nás ani na mučidlech by se nebyl přiznal otcům nebo starším bratrům, strýcům a poručníkům, že byl v anatomickém museu. V očích starších a starých lidí byla tato podívaná bohopustou věcí, která neměla být ani trpěna. A jestliže v ten čas některý otec

se svými dětmi — a třeba i se synem oktaváném — náhodou musil přes náměstí Senovážné, velikým kruhem se vyhnul zlopověstné boudě, stále hovorem zaměstnávaje „nevinného, nevědomého a nic netušícího“ osmnáctiletého neb dvacetiletého klacka, aby neměl času podívat se v místa, kde visely pomalované plachty musea s obrazy velmi „závadnými“. Mazaný synátor udělal to otci k vůli, nepodíval se tam. Proč by se díval? Právě včera si museum důkladně prohlédl.

Nu ano, tehdáž! Vždyť ještě později, kdy už nám bylo dvacet let, i přes dvacet, když naše tetičky vyprávěly v rodinách, že té neb oné známé paničce se narodilo děťátko, náhle se zarazily a řekly k nám mladým posluchačům:

„Hynečku — Oskárku — Jaroslávku, jdi se podívat, mně se zdá, že tě na dvorečku někdo volá . . .“

Ty tetičky totiž stále myslily, že ještě věříme v čápa nebo vránu.

Jinak se na Senovážném náměstí rozkládaly panorámy, v jejichž přitemnělém prostoru byla řada okrouhlých zvětšovacích skel, kterými jsme viděli na plátně namalované cizokrajné končiny, rovníkové i z nejzazšího severu, honby na tygry i na lední medvědy, Indiány, Eskymáky, námořní bitvy i hořící města atd. Do každé takové panorámy jsme vlezli — pokud jsme na to měli pět nebo deset nováků — a třebaže ty obrazy byly velmi křiklavé, přetékající barvami a mnohé

dojista nevěrohodné, přece jen jsme si odnášeli nějaké to „poučení".

Kruhová panoramata, kde se divák ociťuje jako ve středu krajiny a hledí zdánlivě na míle do dálky (jako jsou naše Lipany na výstavišti), nebyla tuším tehda ještě vynalezena. První takové veliké panoráma viděl jsem teprv r. 1878 v Paříži (zdá se mi, že právě obležení Paříže), a taky v některém velikém městě německém, kde arci byla zobrazena jakási vítězná bitva Němců s Francouzi z roku 1870—71.

Ale kolem roku sedmdesátého táhlo světem jen d i o r á m a, a takové přišlo tehda i do Prahy, na Karlovo náměstí, pod věž. Byla to bouda celkem skrovná, ale proti obyčejné panorámě s nepohyblivými a neměnlivými obrazy značný pokrok. Na boudě byl nápis (neručím za to, že jsem jej v paměti správně podržel): „Diorama cataracta poïkile". Nemám po ruce žádného pána řečtináře, abych si vyprosil překlad. Diváci tu seděli v temné prostoře, na „jevišti" před nimi se otvíral pohled na krajiny, osvětlené bledým měsícem — noční výjev. Ale měsíc ponenáhlu zapadá, objevují se červánky, slunce vychází, stromy se zelenají, voda jezera se zbarvuje do modra, na vodní hladině se objeví plachetní člun, rybáři. Je léto. Ponenáhlu však se krajina smouší, listí se stromů mizí, hory v pozadí se pokrývají sněhem a hladina jezera ledovou korou. Na ledě se prohání množství brusličů, sáňky s dětmi a paničkami. Zima.

Jiný obraz, africká poušť. Vše plane žlutavým světlem, ba oranžovým, až oči bolí. Kdesi v dáli oasa, bujné palmy. Pojednou se zatmívá, rudý mrak se žene na krajinu, strašlivý samum se blíží, překvapuje karavanu, zasypává pískem lidi i zvířata — a nad tím velikým hrobem, nad mrtvou krajinou svítí to pojednou sírově žlutě.

Řada takových obrazů se vystřídala, obecenstvo ani nedutalo. A diorámě, tuším, dobře se v Praze dařilo.

Velikou přitažlivost mívaly pro prosté obecenstvo a zvláště pro mládež zvěřince. O čem staří v povídkách jen čítali, o čem drobná omladina ve škole jen slýchala, na školních obrazech jen nehybně vídala, tu bylo všechno živé, řvalo, vylo a štěkalo. A což když nastala chvíle krmení! A jak názorně vyvolavači naznačovali život těch šelem a jejich vlastnosti! Divák se tu dovídal přepodivných věcí, o kterých mu žádný přírodopis nepověděl. Pro větší přitažlivost mívaly některé ty zvěřince i skutečného černocha, který se obecenstvu ukazoval před boudou. Zjev tehda v Praze málokdy vídaný a vzácný.

Tuším, že to bylo někdy již kolem roku osmdesátého, když do Prahy přišel zvěřinec, který měl nejenom několik slonů, ale taky snad prvního bílého, polárního medvěda, obrovské zvíře, do jehož klece vstupoval krotitel, aby mu tam z kouta do kouta házel kusy masa a ryby, při čemž se bílému dravci velmi opatrně vyhýbal

a po kraťoučké chvíli z klece vyklouzl. Tento zvěřinec stál na hořejším konci Václavského náměstí, kdesi na počátku nynějších sadů Čelakovského, kterážto krajina po zboření hradeb vypadala několik let jako poušť. A v týchž místech o něco později stála taky bouda, ve které ukazovali „miss Lurlinu", vodní to pannu, která provozovala své prostocviky ve veliké nádrži skleněné, vodou naplněné. Miss Lurlina měla patrně výborné plíce. Žádný plavec nevydržel pod vodou tak dlouho jako ona. Však taky měla hrudník podle toho.

S největšími úspěchy však se v Praze setkávaly veliké cirkusy. Jejich produkce totiž vábily nejen drobné lidi, ale taky vysoké panstvo a důstojníky. Tehda kvetly ještě koňské dostihy v nejbližší blízkosti Prahy, na smíchovské louce Císařské. Mezi šlechtou a důstojnictvem bylo mnoho znalců, odborníků, a ti tedy zaujali vždy všechna první místa na pokraji manéže a v lóžích, a v přestávkách se hrnuli do koníren cirků, aby si prohlédli ušlechtilá zvířata. Jména podnikatelů cirků, jako Ciniselli, Wulff, Salamonski, byla „světová", a někdy kolem roku sedmdesátého se po Praze vyprávělo, že jistý známý šlechtic, náruživý sportsman, účastnil se v jednom z těch cirků produkce v přestrojení jako krasojezdec, a prý vítězně obstál. Co na tom bylo pravdy, pověděti nemohu.

Takové tedy byly tehdejší „atrakce" v samé Praze, bezmála v jejím středu. Ještě nepřekážely provozu ani stavebnímu ruchu. Ale když se Praha

po zboření hradeb začala rozvíjeti, když tu nastával živější ruch, musily potulné ty podniky couvati z hlavních ulic a náměstí a byly víc a více odkazovány na periferii, na obvod Prahy, do předměstí. Než k tomu došlo, měla Praha i všelikou jinou drobnější podívanou, pamětihodnosti a zvláštnosti „sólové“, abych tak řekl, pro které nemusily být stavěny boudy a stany, které brávaly zavděk skrovnými místnostmi v zájezdních hospodách a v krámech na čas prázdných.

44.

(V září 1923.)

(Salamandři, veverky a jiná drobná havěť. — Medvědáři. — Albíni. — Siláci a jiní lidé nápadní. — Donna Hypolita. — Hanácký obr Drasal. — Liliputáni. — Australský jelínek a laňka. — Dáma s pouhým trupem. — Dáma s umrlčí hlavou.)

Někdejší Pražané měli sice přírodu mnohem blíže než dnes, začínala jim hned za branou Koňskou, za Žitnou, Vyšehradskou a za Strahovskou, ale značné většině pražských dětí dlouho zůstávalo neznámo, co se za těmi branami rozkládá a co všechno se tam rodí a žije. K neznámým a obdivuhodným živočichům pak náleželo vše, čeho nebylo vídati na pražské dlažbě. A tak i živočichové náhodou kdesi nalezení a polapení stávali se vítanými předměty na podívanou. Venkovský výrostek ulovil kdesi v luční strouze neb v lesní tůni černožlutého m l o k a čili ohnivého s a l a m a n d r a, a hned věděl, co s ním udělá. Několik dní jej choval v láhvi s vodou, a když pantáta nebo panímáma se vydali v sobotu na pražský trh, sedl milý synek i s lahví na šejtrok a v Praze buď na Uhelném trhu nebo v Rytířské ulici u sta-

vovského divadla se vyložil se svou kořistí hned vedle vozu tatíkova a malým zvědavcům ukazoval za krejcar a třeba za troník svého salamandra.

Nebo zas jiný takový lovec vybral někde hnízdo veverčí a přitasil se pak do Prahy s klecí, v níž dva takoví malí hlodavci provozovali svůj divoký rej, sotvaže zraky postihovaly jejich kmitavé skoky. To již byl větší podnik, a mnohem výnosnější. Jeho podnikatel nespokojil se trčením na dlažbě, ale obcházel s maličkou menažerií svou po domech, od přízemků do nejvyšších poschodí, a kde jen měli jaké děti, všady mu kynul výdělek. Veverka bývala vzácnou podívanou i u ptáčníků, ale i tady visela vždy příliš vysoko a za sychravých dnů se zachoulila do sena v koutě klece, že jí nikdo nespatřil.

Časem se objevila rodina morčat, syslů a jiné drobné zvěře, a všeho dovedli pěstitelé využitkovati a nakonec i zpeněžiti.

Časem objevovali se v Praze — a ne-li v samé Praze, tedy v jejích předměstích — větší příslušníci Zvířeny, a to byli tancující medvědi. Z ulice zazněly pojednou zvuky drobného bubínku s chřestidly jako rolničkami a zvuky píšťaly, provázené táhlým, jednotvárným, chraptivým vyzpěvováním. Obyvatelé znali již tuto charakteristickou hudbu i zpěv, a rázem byla všechna okna plna diváků, a kdo měl zdravé nohy — alou, ven z domu a na ulici. Medvědáři tu! A již se na ulici utvořil kruh zvědavců, v jehož středu se na zadních

nohách podle taktu hudby a zpěvu nemotorně klátil huňatý medvěd. Přepážka jeho nozder byla protknuta železným kruhem dlouhého řetězu, jehož konec držel osmahlý, dávno nemytý muž v podivném, cizokrajném kroji, který se nejspíše podobal kostýmu potulných cikánů. Ten muž zpíval, jiní dva provozovali hudbu, nejčastěji s nimi byla nějaká ženština, taky zjev z končin dalekých a neznámých. Říkalo se o nich, že to jsou Rumuni, všeobecně je lid nazýval cikány. Tedy snad rumunští cikáni. A zatím co medvěd tančil, ženština s bubínkem vybírala v zástupu krejcary. Někdy tito tuláci kromě medvěda mívali taky velblouda, kterému po pražsku říkáno v e m b l o u d. Někdy na zvláštní, posluchačům naprosto nesrozumitelný povel nebo snad poškubnutí řetězem huňáč medvěd mručel.

„Má hlad," vysvětloval medvědář, a jestli to nedovedl srozumitelně říci, naznačoval posunkem, strkaje si ruku do huby, že by huňáč žral. Pak lidé čtvernohému tanečníku podávali krajíčky chleba, kusy housek, hrušku či jablko, a medvěd, usedaje na bobek, chutě snídal neb obědval. Ale vždycky šel na diváky větší strach z medvědářů než z dravce sama. Bývaly to postavy, které se nejvíce podobaly pověstným loupežníkům Petrovským, známým už jen z pohádek.

Dávno jsou tito medvědáři v oblasti Prahy zjevem nevídaným, ledaže chodí ještě někde po

venkově. Někdy před pětadvacíti lety setkal jsem se s takovou karavanou posledně na samém pobřeží Baltického moře, od těch dob jsem jich nespatřil.

Taková bývala podomní a pouliční podívaná před padesáti, před pětapadesáti lety v Praze a na předměstích.

Přicházely však do Prahy jiné zvláštnosti, kterých nebylo vídati pod širým nebem, ale pro které taky nebylo třeba stavěti zvláštní boudy jako pro panorámy, cirky a zvěřince. Před půlstoletím bývalo v Praze vždy dosti prázdných k r á m ů obchodních, aspoň na čas, třeba jenom na několik neděl, a nebylo snad ulice, kde by se rok co rok nebyla nějaká místnost vyklidila. Ku podivu, že se tak dělo i v ulicích nejživějších, jako na př. v Jezovitské (Karlově), v Celetné, ve Vodičkově, na Perštýně, na Poříčí, ba i na Václavském náměstí. V třídě Ferdinandově bývalo to od od České spořitelny až po Perštýn, ba až po Platýz, na Příkopech snad jenom v Novém bazaru. V těchto místech tedy nejčastěji rozbíjeli stánky své potulní „impresáriové“ všelikých lidských i zvířecích rarit.

V léta šedesátá i sedmdesátá přicházeli do Prahy i do větších měst venkovských dost často a l b í n i. Byli to lidé, jejichž podkožní tkáni se nedostávalo pigmentu, totiž oné látky, která vlasům, očím i pokožce dodává přirozeného, tmavšího či světlejšího zbarvení. Byli to lidé pleti

chorobně bledé, jako tvarohové, sněhově bílých, hustých a vlnatých vlasů, že vzdorovaly každému hřebenu, a červených očí, které nesnášely denního světla, stále mžikaly a tím jen dojem chorobnosti zesilovaly. Bývali to někdy jednotlivci, někdy putovali světem po páru, a pak o nich agenti říkali, že to jest bratr a sestra nebo taky manželé. Kdysi jich bylo v Praze ukazováno dokonce pět najednou — bylo to někde na rohu Perštýna a Bartolomějské ulice — a podnikatel tvrdil o nich, že je to „rodina". Ale myslím, že to byla právě taková „rodina", jako byly za rodiny vydávány některé skupiny akrobatů, šestero s e s t e r tanečnic neb kupletistek Barisonových, Morisonových či Harisonových a jiných podobných družin. Řeklo-li se „rodina", vždy to víc vábilo.

Tito albíni byli zjevy politování hodné. Jejich odlišné vzezření olupovalo je o svobodu a volnost, jaká jest údělem i člověku nejnepatrnějšímu. Nemohli vycházet na ulici, na procházku — leda snad v noci a v nějakém zakuklení — byli stále vězněni v temném přístěnku za krámem, odkud byli voláni jen k „výstupu", když se v hledišti nashromáždil jistý počet diváků, kteří pak po vyzvání jarmarečního podnikatele směli omakat jejich vlasy, aby se přesvědčili, že to nejsou paruky. A když byl podnikatel se svým výkladem u konce, odcházeli albíni zas truchlivě do svého zadního brlohu.

Častěji tehda a v nejživějších ulicích ubyto-

vány byly jiné zjevy nápadné a neobyčejné. Tak siláci, kteří trhali řetězy, jimiž byli spoutáni, a zas lidé nesmírně velicí, tlustí neb hubení, pouzí kostlivci kůží potažení. Z tlustých byla to zejména „světová krasavice“ (podle slov žamputáře vyvolavače), „dívka“ prý teprv osmnáctiletá, která vážila plné tři centy tehdejší váhy, totiž asi stopadesát kil nynějších. Jmenovala se „d o n n a H y p o l i t a“, ukazovali ji někde „U zlaté husy“ nebo hned vedle. Nevím, zdali byl vypočítán krychlový obsah jejího něžného tílka, jen pamatuji, že její ňadra byla rozměrů tak obrovských, že by se na ně byly daly vykreslit obě polokoule světa v měřítku, jakého jistě tehda neměl žádný školní globus. Ještě nebyl vynalezen systém železobetonový, a tak tedy její poprsí bylo sevřeno šněrovačkou z pouhých železných prutů. Její produkce záležela v tom, že se několikrát otočila a ruce rozpažila, při čemž její impresario vyvolával objem jejích paží, lýtek atd. ve vídeňských coulech — na objem pasu arci už musil sáhnouti ke stopám, ne-li k celému sáhu. Její představení vrcholilo tím, že si na ňadra položila prkno s výkrojem pro krk a vyzývala pány z obecenstva, aby na to prkno vystoupili, při čemž arci ke sličné donně Hypolitě musily býti přistaveny schůdky. Vždy bylo třeba dvou pánů pro rovnováhu, a když vystoupili na to pohoří, přenesla je přes celé podium. K neobvyklé této turistice odhodlávali se obyčejně vojáci, někdy voják a hasič.

Ani život donny Hypolity nebyl utěšený. Taky ona nemohla nikdy na procházku, pod jejím lůžkem v noci byla prý vždy bedna či necky s ledem, aby mohla dýchati, a když ji po několikanedělním pobytu odváželi na nádraží, měli co dělat, aby našli landauer dost obšírný a s nápravami dosti bytelnými.

K „největším" toho druhu zjevům náležel Jan Drasal, prý Hanák, který měřil asi sedm stop, ne-li více. Tento velikán, před nímž i největší dlouháni z Prahy vypadali skoro dětinsky, byl člověk zdvořilý a mírný jako beránek. V jeho zavřené hrsti mizely i největší lopatovité ruce návštěvníků beze stopy. Vystupoval v hanáckém kroji — a tak zase spatřil jsem po letech jeho voskovou figurinu ve velikém Castanově panoptiku berlínském, kdy Drasal už nežil. Žádný z lidí totiž, kteří jakýmkoli směrem vybočí z obvyklých tvarů, nemá dlouhý věk. Ani ohromní velikáni, ani tlustí jako donna Hypolita, ani trpaslíci.

V ty doby ještě nebylo ani karlínského variété, ba ještě nestálo ani vinohradské Teatro salone italiano, a tak i trpaslíci, kteří táhli světem, mohli se ukazovati jen v krámech, na čas uprázdněných. Přišla někdy kolem roku sedmdesátého do Prahy celá společnost Liliputánů, snad čtvero nebo patero. Byli to pídimužíci asi třicet palců (čili 79 centimetrů) vysocí, a byla mezi nimi taky „dáma", kteráž na plakátech (arci německých) byla nazývána „markýzou

Pompadúrovou". Tato společnost byla ukazována kdesi na třídě Ferdinandově, a zdá se mi, že právě na nároží Perštýna, v domě kavárny Unionky. Když se v místnosti shromáždilo tolik diváků, aby představení mohlo začíti, vyvolavač zazvonil. Tu se rozhrnula černá opona, a zezadu vjel na jeviště drobný, liliputánský, velmi ozdobný kočárek, tažený dvěma roztomilými koníky, kteří nebyli větší beránků. Na kozlíku seděl malinký kočí, vzadu za kočárem lokaj, v kočáře samém pak „markýza Pompadúrová" se svým kavalírem. Všichni byli v rokokovém kroji.

Děti v obecenstvu tleskaly u vytržení ručkama, nebo takové „hračky" posud neviděly. Zezadu seskočil lokaj, otevřel dvířka kočáru, panstvo vystoupilo; markýza s dlouhou vlečkou, kavalír s kordem po boku, a způsobně se ukláněli. Vyvolavač představil panstvo, nejprve německy, potom i lámanou a hrotitou češtinou, udal jejich věk i původ, a pak promluvili též trpaslíci sami. My hoši tehda sotva jsme chápali, jaký trudný život se tají pode vší tou zdánlivou nádherou skvělých obleků, ale kdo z dospělých se nad tím divadlem dovedl zamysliti, pocítil dojista politování. Byli ti panáčkové nepochybně ještě mladí tvorové, i paní markýzka, ale jejich svraštělé tváře přes veškeru kosmetiku nasvědčovaly, že všechny ty bytosti jsou předčasně zestárlé, a ve výrazu všech bylo cosi kreténského. Na pohled roztomilé hračky — a přece jen zrůdy.

V léta sedmdesátá několikráte zavítali všelicí takoví trpaslíci do Prahy a jednou taky jejich párek byl předváděn jako ženich a nevěsta, v nejbližší dny prý budou oddáni. Což bylo asi klamem, toliko pro zajímavost.

Větší potěšení diváci dospělí a přemítaví měli dojista z podívání na drobounký párek jelínka a laňky, prý z Australie, který taky asi v tu dobu byl v Praze ukazován. Jelínek — bez parohů — nebyl větší než dvounedělní kůzlátko, jeho družka laňka ještě menší, ale byla to zvířata dospělá s krásnou, hnědou lesklou srstí, s tenoučkými nožkami. Již nikdy pak jsme tu podobné drobné „vysoké" zvěře neviděli.

Časem v některých krámech ukazovali hady hroznýše, aligátory, opice i poloviční panny — totiž dámy, kterým od pasu chyběla celá spodní část těla s nohama (což byl arci klam způsobený jednak zrcadly, jednak černými závěsy, pouhá eskamotáž), a jiné a jiné „atrakce". A někdy také všeliké výtvory mechanické, z nichž nejzajímavější byli tak zvaní „androidé", automaty čili samohyby v podobě lidského těla — o těch budoucně.

Někdy měla Praha jinou sensaci, ale jen z pověstí. Tak právě roku sedmdesátého se jednoho dne roznesla pověst, že do Prahy zavítala dáma, která dlouho prý již jezdí světem a marně hledá, kdo by jejímu přání vyhověl. Je prý to dáma nesmírně bohatá, ověšená samými perlami a

diamanty, bydlí v hotelu „U černého koně“ na Příkopech, vychází na ulici v černém úboru a v hustém černém závoji. Ta dáma prý nabízí padesát tisíc zlatých mladému muži, který by s ní po bohaté večeři s šampaňským ztrávil na lůžku jedinou noc, ale ač prý se mnoho takových mužů a ve všech městech přihlásilo, každý prý s hrůzou odstoupil, když spatřil tvář neznámé, záhadné cizinky. Měla prý ta dáma — hlavu umrlčí. Dlouho se táhla tato pověst Prahou, od ucha k uchu, byly jí plny drobné i veliké obchody, ba byli také lidé, kteří se dušovali, že tu tajemnou bytost viděli a dopodrobna ji líčili. Jak ta pověst vznikla, který dobrodruh ji vymyslil, nikdo nezjistil. Jen jsem pak později slyšel, že tehdejší portýr u Černého koně nestačil vyhazovat zvědavce, kteří se u něho po černé dámě s umrlčí hlavou pídili. Pro nějakého spisovatele sensačních a tajemných příběhů byl by to námět „hodný zpracování“. Záhadná dáma — byla-li jaká — je už asi dávno nebožka.

45.

(V říjnu 1923.)

(Dodatek o Josefu Drásalovi, jaký vlastně byl. — Znamenitosti „vycpané“: Siamská dvojčata. Juliana Pastrana. — Mistrná práce pirátů: tetovovaný Řek. — Tetovované dívky. — Opičí, psí, bleší divadla. — Triumf mechaniky: androidé. — Hrající a píšící automat.)

Ke stručné zmínce mé v předešlé kapitole o hanáckém Goliáši Drasalovi dostalo se mi od laskavých čtenářů několika dopisů, kteréž zprávy o něm doplňují. Někteří z dopisovatelů jsou asi jeho krajany, někteří jej znali osobně, i budiž o tomto neobyčejném velikánu zaznamenáno, co jest paměti hodno. Nejprve všichni souhlasně upozorňují, že se jmenoval Josef (nikoliv Jan, jak jsem původně napsal), a že správné jeho jméno bylo Drásal. Byl to opravdu Hanák. Podle jedněch zpráv pocházel z nějaké vesnice u Holešova, podle jiných přímo z Holešova, ze samého konce Hané, za kterým už začíná Valašsko. Nejobšírnější jest informace pana universitního docenta X., podle kteréž byl Drásal ve svém domově a v širším okolí znám jen jako „Veliký Josef“ (podle jiných „Josef

Holešovský"). Jeho rodiče i bratr byli zcela obyčejné míry tělesné. Naproti tomu Josef již od dětství prudce vyrůstal, nejen do výšky, ale i do síly. Jako hoch byl pohůnkem u sedláka, od něhož musil odejít, poněvadž úderem své mocné ruky zmrzačil krávu, když ji zaháněl na správnou cestu. Myslím, že to byla nějaká mladá jalovička. Byl asi osmnáctiletý, když se ho ujal „impresário" ze sousedství a vozil Josefa v rozmanitém ustrojení po světě. Ukazoval prý ho taky jako Číňana. Josefovi se to znelíbilo, vrátil se domů a tam trochu hospodařil, hlavně po smrti otcově, když mu připadla starost o matku. Podnes prý stojí jeho stodola, při jejíž stavbě pomáhal, podávaje pokryvačům břidlici se země na střechu. Dospěv, měřil Drásal 242 centimetrů — bezmála půltřetího metru! — a vážil asi dva a čtvrt centu. V městském museu holešovském mají po něm prsten, řetěz hodinkový, rukavici, boty — vše nevídaných rozměrů — a podobiznu v životní velikosti. Byl prý to hodný člověk, dobrý soused, ale málokde se mohl posadit. Skoro každá židle se pod ním rozsypala. Na besedách tedy raději postával, a sedal si jen v hospodě, kde měli zvláštní křeslo pro něj. Narodil se někdy kolem roku 1850, umřel v prvé polovině let osmdesátých, tedy v mladém věku. Jeho mrtvolu truhlář nedobře změřil. Dubová, nakvap urobená rakev nestačila. Museli mu ohnouti nohy, skrčit hlavu. Hrob jeho byl označen kamennou obrubou, příslušně velikou,

i deskou a náhrobkem. Josefův bratr později obrubu i desku prodal, a náhrobek byl zachráněn jen péčí holešovských měšťanů. Asi před třinácti lety při úpravě hřbitova byl by se Drásalův hrob octl pod cestou. Byl tedy z úcty k nebožtíku otevřen a rakev s ostatky i náhrobkem přenesena na jiné místo hřbitova. Kostra velikánova byla dobře zachována, rozměry lbi, páteře, prstů byly ohromné. Zachován byl ještě i plnovous nebožtíkův, na němž si Drásal velmi zakládal. Hanácký jeho kroj, v němž někdy chodíval — týž snad, ve kterém i v Praze byl ukazován — prý jest v museu brněnském na proutěném panáku, jehož délka však se nesrovnává se skutečností. Josef byl vyšší. Drásalovi pamětníci souhlasně tvrdí, že mu byl nabídnut značný peníz, svolí-li, aby jeho kostra po smrti byla preparována pro jisté anatomické museum. Josef přijal nabídku s výhradou, že platí jen tehdy, zemře-li dřív než jeho matka, aby jí takto zabezpečil. Ježto však matku přežil, pozbyla smlouva platnosti, a Josef byl uložen k věčnému odpočinku pod zemi. Podle jiné zprávy stojí prý figurina Drásalova též v museu vlasteneckého musej. spolku v Olomouci, rovněž v hanáckém kroji, v životní velikosti, a před figurinou jest voskový odlitek Drásalovy obrovské ruky.

Jiný zpravodaj, který byl při otevření hrobu Drásalova, uvádí, že jen pouhá kostra měřila 220 centimetrů, a to se shoduje asi s mírou svrchu

naznačenou. Za živa je tělo větší. Fáma vypráví, že Drásal chodě po Holešově zapaloval si doutníky přímo od pouličních svítilen.

Jiný pan dopisovatel byl na počátku let osmdesátých mladým pharmaceutem. Seznámil se s Drásalem a hrával s ním v hraběcím pivovaře Vrbnovském v Holešově taroky, tapra. Při tapru, jak tarokářům známo, dostává každý hráč šestnáct karet. Ale těchto šestnáct karet prý v ruce Drásalově nebylo ani vidět. Největší obtíže mu při takovém sousedském karbanu dělalo sedění; jeho kolena přečnívala vždy desku stolovou. Na svých cestách světem vozil s sebou vlastní postel, důkladnou a bezmála třímetrovou. Pisatel, který byl tehda mladým asistentem lékárnickým, měří nyní 179 centimetrů, ale tenkráte sahal Drásalovi jen k prvnímu knoflíku u vesty. O velikánovu kostru se ucházelo museum buď v Curychu neb v Ženevě. Nezískavši ji, spokojilo se snad jen jeho figurinou, kterých jest po světě několik.

Taková tedy byla živá znamenitost, které se Pražané bezmála před padesáti lety mohli obdivovati. Kdyby se Drásal byl objevil o několik desítiletí později, byl by se jistě stal znamenitostí světovou — dojista že by jej podnikaví agenti byli zavezli až do Ameriky, jako v nedávných letech srostlé sestry Blažkovy ze Skrejchova u Tábora.

Taky Praha let sedmdesátých měla podívanou

na srostlá dvojčata — arci to byly jen voskové figuriny v nějakém kabinetě rarit. S obrázku jsem je znal už od dětství, když jsem se probíral starým časopisem „Gindy a Nynj", jejž vydával Jan Hostivít Pospíšil v Hradci Králové a v Praze redakcí Jana Hýbla. Mědirytina ta byla připojena k 1. číslu ročníku 1831, s nadpisem Srostlj Siamesowé. Byla to pověstná a světoznámá dvojčata siamská, bratři Chang a Eng, kteří se narodili v Maklongu v Siamu z čínských rodičů r. 1811 a zemřeli v lednu 1874 na své farmě v Severní Karolině v Americe. Tato dvojčata procestovala celý svět. Zdali taky za živa zavadila o Prahu, povědět nemohu, jen tolik vím, že Hýblův text k obrázku v „Jindy a Nyní" jejich návštěvu Prahy předpovídal. Ale již za jejich života putovalo prý několik exemplářů jejich figurin světem, a hlavně pak po jejich smrti. Před nedávnými lety vzbudilo značnou pozornost, že jedna ze srostlých českých sester Blažkových se stala matkou (či snad bylo mateřství to společné?), a přece to nebylo nic zvláštního. Také srostlí bratři siamští byli ženatí, pojali za ženy dvě sestry, a dva tyto manželské páry měly celkem osmnáct dětí.

Další pozoruhodností, která v těch letech zavítala do Prahy, byla figurina miss Juliany Pastrany, tehda taky již dávno nebožky. Byla to dáma z nepovědomé mi již končiny světa, které by se byl zděsil, kdo by živou kdesi v lese

byl potkal. Bylať ve tváři — ne-li po celém těle — zarostlá hustou srstí, a podobala se přímo orangutanu nebo gorille.

Méně odpuzující byla živá vousatá dáma, která se v ta léta ukazovala v Novém bazaru na Příkopech a která měla kníry a dosti hustý plnovous asi dvacet centimetrů dlouhý.

Zvláštní zjev se představil Pražanům v nějakém krámě na třídě Ferdinandově někdy okolo roku osmdesátého, neklame-li mne paměť. Byl to statný, široplecí muž, který mohl býti nazván obrázkovou knihou nebo bohatě ilustrovaným číslem obrázkového časopisu. Byl prý to Řek. Na jeho celém těle nebylo místečka prázdného, povrch jeho těla hrál všemi barvami. Jeho kůže byla poseta tisíci, statisíci tečkami, bod vedle bodu, v barvách černé, modré a rumělkové — nevím, jaké ještě. Obraz vedle obrazu, zvířat a lidských postav, rostlin a zas pouhých ornamentů. Hadi, lvi, tygři, hvězdy, hlavy ženské i mužské, želvy, opice, střídaly se a splétaly na jeho pokožce — bylo to učiněné názorné vyučování přírodopisné a národopisné. Byl to sice mistrovský výkon tetuáže čili tetovování, ale když na muži byl konán, dojista velmi bolestný. Neboť tento Řek nedal prý se tetovovati dobrovolně, operace na něm byla násilně provedena. „Ilustrovaný“ muž mohl být asi kolem čtyřicítky a jeho impresário — pokud jsem v paměti podržel — vyprávěl o něm asi takovouto historii:

V mladších letech upadl tento Řek do rukou pirátů — námořních loupežníků — snad kdesi na pobřeží africkém, byl zavlečen na jejich loď, a když se vzpíral jejich lupičskému řemeslu, byl jimi na smrt odsouzen. Tak nějak to bylo. A tu nejen proto, aby mu trest smrti byl zostřen, ale i proto, aby se něm mohli cvičiti v tetuáži, ustanoveno, aby byl před smrtí tetovován. A prý vydrží-li to, bude mu darován život. Po tomto rozsudku započali piráti svou operaci. Ne jeden, ale několik těch lupičů bodalo nešťastníka jehlami a hned mu na poraněná místa vtírali příslušné barvy, indych a rumělku a snad střelný prach a čert ví co ještě. Ubohý zajatec dostával z tohoto mučení strašlivé horečky, takže co chvíle očekával svůj konec. Pak tedy piráti na hodiny nebo na den ustali, aby jim neskonal příliš brzy, snad i horečku jeho chininem léčili, a když se trochu vzpamatoval, píchali mu do kůže nanovo. Celé neděle, ba snad měsíce trvalo toto trápení, až na těle zajatcově nezůstalo ani za nehet původní bílé kůže, až byl pokryt tisícerou kresbou. Statečný Řek byl silné soustavy tělesné, měl nezdolný kořen, vše to přečkal, vystonal se z horeček a zánětů — a dostal milost.

Asi takovou historii vyprávěl jeho plampač, a byla taky rozdávána vytištěna. Byla-li pravdiva, kdož to ví. Ale že byl tetovovaný Řek zjevem neobyčejným, tomu nasvědčovalo, že se tehda i velmi vážné časopisy obíraly jeho příběhem a že i svě-

tové ilustrované časopisy přinášely jeho podobiznu, popředu i pozadu, aby byla zjevna všechna ta rozmanitost kresby. A když jste uvážili, že ti holomci piráti nechodili na žádnou malířskou akademii, byly to kresby umělé, obdivuhodné — tehda ještě ani piráti nepěstovali kubismus.

Řek, o němž tu vyprávěno, byl asi nejzajímavější a nejsensačnější ukázkou toho divošského umění, jaká se kdy Pražanům předváděla. Asi o dvacet let později — někdy na obratu století — ukazovaly se v Praze dost brzy za sebou dvě dívky, jedna vedle pošty v Jindřišské ulici, druhá na náměstí Václavském nad Šenflokovými. Byly sice taky dost pestře tetovovány, ale již bylo zjevno, že je tak někdo upravil na spekulaci, pro lehký výdělek, a to poněkud odpuzovalo. A krom toho jste si při pohledu na ně pomyslili: Inu, holka milá, teď ještě to uchází, dokud jsi jak buchtička; ale až se scvrkneš jako křížala, budeš v té strakatině šeredně vypadat.

Někdy se v takovém prázdném krámě pražském uhostilo divadlo opičí a psí, to byla podívaná hlavně pro děti. Někdy přišlo i bleší divadlo, tomu však se dámy, hlavně z lepší společnosti, úzkostlivě vyhýbaly. Čert věř takové bleší primadoně, aby se pojednou nerozpomenula na své pravé životní poslání a na někoho nevskočila. Sice byly ty blechy odnaučeny všemu skákání. Docilovalo se toho tím, že nejenom na počátku svého „angažmá“, ale po všechnu svou uměleckou

dráhu byly vězněny v nízkých, plochých krabičkách o skleněných víkách. Zkoušely sice s počátku i tam skákati, ale když poznaly, že „hřbetem střechu neprorazí", nechaly toho po čase, a pak tedy byly schopny „výstupů". Obyčejně bývaly zapřaženy k maloulinkému kočárku, „chomouty" jejich a postroje bývaly z tenoučkých žíní, na kočárku seděl párek blech. Z každé podívané si divák odnesl ať zábavy kus či dokonce „poučení", ale takovéto bleší divadlo bylo ze všeho věcí nejničemnější. Taky se mi zdá, že jejich doba pominula.

Ale někdy na počátku let sedmdesátých přivezli do Prahy mistrovský kus mechaniky, tak zvaného a n d r o i d a, totiž dětskou figuru jako živou. Vlastně byly původně dvě takové loutky. Jedna představovala děvčátko asi dvanáctileté, druhá hošíka snad asi pětiletého. Děvčátko sedělo při malém klavíru a hrálo, hošík seděl u stolečku podobného školní lavici a psal. Bývaly sice už tehda a dávno předtím všeliké hračky mechanické, všeliké automaty, zvláště na loutkových divadlech; androidé však byli vrcholem umění mechanického. Dílo pocházelo již ze století osmnáctého a jeho tvůrcem byl Henri Louis Jaquet D r o z, švýcarský hodinář a mechanik, syn stejně proslulého mechanika Pierra Jaqueta Droze. Do Prahy se dostala loutka jen jedna (nemýlím-li se), malý písař, který jako ostýchavým, dětským pohledem vítal příchozího, sklonil hlavu nad

svým pultíkem, namočil péro do kalamáře, odstřikl zbytečný inkoust, levicí si přidržel papír, rozvážně naň položil péro a psal. Odchýlil hlavu, podíval se na papír, píše-li správně, zamžoural očima — všechno právě tak, jak dělávají malí písařičkové — a psal dále. Zapomněli jste, že to před vámi sedí umělý panáček. Každé jeho hnutí bylo přirozené, každý pohyb vláčný. Nebylo tu žádného škubání, žádných rohatých posunů. Sedělo tu před vámi dítě, jehož hruď se pohybovala jako přirozeným dechem, jehož víčka mžikala jako živá — a jen řeč chyběla té figurce. Chtěli jste si od malého androida odnést památku? Podnikatel — tehda jím byl jistý pan Henri Martin z Drážďan — vyzval vás, abyste malému písaři podali visitku. Chlapeček se na ni podíval jako by si chtěl jméno zapamatovati, podnikatel stiskl kdesi dvě či tři péra, a milý android psal, dívaje se na visitku jako na předlohu, a na kus tuhého kartonku před sebou napsal vaše jméno krásnou, oblou, starobylou latinkou, jaká byla obvyklá na sklonku osmnáctého století.

Za tuto napsanou visitku byl zvláštní poplatek desíti krejcarů. A když jste položili desítník na misku před písaře, uklonil se vděčně a jako by se na vás usmíval. A potom psal dále svůj úkol, krásnými, pevnými literami, časem péro namáčeje, inkoust odstřikuje.

Tato podívaná byla z nejkrásnějších a nejzábavnějších. Byl to triumf mechaniky. Byl prý

tento android v Praze zas asi před třicíti lety (tenkráte vlastně oba), ale tehda jsem to nějak přehlédl a nespatřil jsem ho. Doufám však, že není se světa, a že jej naše mladé pokojení ještě uvidí.

Utrpěli sice kdysi androidé značný úraz při námořní bouři, asi před stodvacíti lety, ba byli i v nebezpečenství „života“ před španělskou inkvisicí, později dlouhý čas plesnivěli kdesi na půdě mezi starým haraburdím, byli však zas objeveni, nalezeni, spraveni a nastoupili cestu světem. Chlapečka jsem viděl před padesáti lety, ale s potěšením bych se na to mistrné dílo ještě jednou podíval.

46.

(V říjnu 1923.)

(Androidé za 120.000 franků jsou v museu neuchatelském. — O pražských flašinetech. Flašinety taliánské, varhanové. — Kolovrátky s panáčky. Liliputánský ples. Ševcovská dílna. — Někdejší pražské licitace. Licitátor a „pohlavní odborník" pan Macák.)

Ukvapil jsem se poněkud, když jsem v předešlé kapitole projevil naději, že taky naše mladé pokolení snad ještě uvidí proslavené Drozovy a n d r o i d y, dvě ty krásné mechanické loutky, z nichž děvčátko hraje na klavír, chlapeček píše jako pilný školáček. Domníval jsem se totiž, že obě ty loutky stále putují světem a že tedy zas jednoho dne taky o Prahu zavadí. Svou neprozřetelnou poznámkou jsem vzbudil marné laskominy v drobné mládeži. Zastavil mne jeden takový nedočkavý a dojista pilný žáček (jemuž o tom nejspíš tatínek vyprávěl), a otázal se mne dychtivě: „Pane Ypsilone, kdy přijdou ti andorýdi do Prahy? Rád bych se na ně podíval." A já jej utěšil, aby jen měl strpení, že se dřív či později švýcarských automatů dočká.

Má naděje však byla klamná. Odvolávám, co jsem tak napolo mládeži slíbil. Praha slavných androidů již nikdy neuvidí. Ani žádné město jiné. Dostalť jsem dopis od pana Václava W i m m r a, hodináře v Dašicích (za Pardubicemi), kterýž se mnou dodatkem k předešlé kapitole sděluje asi toto:

„K poslednímu vašemu článku poznamenávám, že píšící chlapec a hrající děvčátko, mistrovské dílo Jaqueta Droze, hodináře v Neuchatelu, bylo jedinečné dílo jeho celého věku. Město Neuchatel obě figuriny koupilo za 40.000 franků a nákladem 80.000 franků je dalo opraviti, načež je uložilo v městském museu pod bezpečnou ochranou. Za zvláštní poplatek — kromě vstupného — lze obě viděti a jsou divákům obě v činnost uváděny. R. 1912 byv svými přáteli Švýcary na tuto pamětihodnost upozorněn, podíval jsem se na ně a chovám písmo figuriny chlapce jako cennou památku. Pražané doma tedy tyto figurky vzácného umění a práce již nikdy neuvidí, ale každému, kdo Švýcary navštíví, mohu doporučiti, aby nezapomněl na museum v Neuchatelu.“

Ze značné sumy peněz, která byla vynaložena na zakoupení a opravu a n d r o i d ů, je zjevno, že tu běží o mimořádný výkon umění hodinářského a mechanického. Při předešlé zmínce o něm sloužilo mi krom paměti za pomůcku několikastránkové vysvětlení o vzniku a osudech obou uměleckých děl, které před padesáti lety bylo divákům rozdáváno a které jsem náhodou ve svých papírech

zachoval. (Bylo ovšem jenom německé, jako tehda skoro všechny podobné výklady. O českosti Prahy tehdejší světoběžníci neměli ještě povědomost, a Praha snášela všechny takové projevy a vyhlášky s trpělivostí věru beránčí. Ani noviny se proti tomu neohrazovaly, pokud pamatuji.) Nahlížeje do Naučného slovníku Ottova shledávám, že i ten se o výtvoru Drozů zmiňuje, uváděje, že automat p s a c í (L'écrivain) pochází od Droze otce, dívka h r a j í c í n a k l a v í r pak od Droze syna. Obšírnější zmínku o věci má také konvers. slovník Brockhausův — a dojista i slovníky jiné. —

Vzpomínám-li již toho, co vše bývalo v Praze „k vidění" (pokud mi v paměti uvázlo), nemohu pominouti mlčením, že značnou atrakcí pro pražskou drobotinu — ale taky pro dospělé — bývaly f l a š i n e t y s f i g u r k a m i.

Flašinety ovšem žijí podnes, ale v míře mnohem skrovnější než před padesáti lety — a kdož ví, jak dlouho již předtím. Flašinetů bylo tehda v Praze bez počtu a hrávaly od božího rána přes celý den až do tmy. Byli flašinetáři, kteří měli své určité ulice a určité dni, kdy přicházeli. Pro mnohé lidi, kteří si přáli a k práci své potřebovali ticha, byla jejich hudba učiněnou otravou, ač tehda ještě nebylo tolik lidí nervosních jako dnes. Říkalo se tomu „flašinetový mor". Dnes máme jiné mory, řinčení tramvajových zvonců, a vzteklá auta řvou a řičí všelikými skřeky jako nějaká zuřivá zvěř předpotopní.

Ale bylo zas množství lidí, kterým ta někdejší pouliční, průjezdová a nádvorní hudba oslazovala denní robotu. Hlavně takovým, kteří byli celý týden otroky své práce, uvězněni v krámech a dílnách od ranního zábřesku až do večera, ba do noci. Jakmile z ulice neb ze dvora zazněl kolovrátek, ševci důrazněji vytloukali podešvici na kameně, krejčím pronikaly jehly látku jak namaštěné, kuchty a pradleny usilovněji drhly prádlo, až bílá pěna z necek překypovala, a jiné, které byly s prádlem již u hokynáře na mandlu, zdvojenou silou válely těžký svršek mandlu, naplněný hrubými kameny, a vroucným zpěvem doprovázely tóny flašinetu. Švadlenky, čepčářky a modistky při šití rovněž si podle něho prozpěvovaly — arci taky se časem nad nějakou zádumčivou melodií zamyslily, zatěkaly v duchu do včerejší nebo předvčerejší neděle, až jim patronka připomněla, že tu nejsou v opeře, ale ku práci. A zvláště „taliánské" flašinety byly oblíbeny, s těmi hlubokými, měkkými tóny. A což když přišel flašinetář, v němž bylo kus zašitého kapelníka, dirigenta, který uměl trhati klikou, s jistými tóny „vydržeti", protahovati je, a tak dodával skladbám ve svém truhlíku zvláštní barvitosti. Nikdy jsem nevypátral, kde se tomu ti umělci učili, a když jsem se na to kdysi jistého takového kumštýře zeptal, dohrál mlčky svou arii, jako by byl posunčinou stižen, a teprv pak mi řekl:

„Až budou chodit s flašinetem, taky to budou umět — maj-li kus pochopa!“

Sice jsem taky nejednou zkusil zahráti na flašinet, když jeho majetník byl tak dobromyslný, že mi svou kliku na chvíli svěřil, ale k tomu koncertnímu, škubavému přednesu jsem to nepřivedl. Neměl jsem přece jen pravého pochopa.

Kromě obyčejných kolovrátků a flašinetů objevovaly se časem v pražských ulicích flašinety obrovského formátu, a to byly p r a v é taliánské, nejen podle jména. Na tyto hudební stroje nestačil již pouhý nosič. Stávaly na čtyrkolém vozíku, jejž táhl světem silný muž, někdy však i malý koník. S takovým flašinetem putovávala celá rodina, a byli to zřejmě Taliáni. Osmahlý muž černých, jiskrných zraků, jehož vlasatou a kadeřavou hlavu kryl vysoký, homolovitý klobouk, obyčejně s červenou stuhou a širokou střechou, stejně osmahlá žena v pestré sukni, s velikými náušnicemi v uších, a někdy třeba i dvě až tři děti, hnědé jako rodiče a již dávno nemyté. Taky muži mívali aspoň v jednom uchu zlatý kroužek neb aspoň čočku. Bývali opásáni dlouhými šerpami živých barev, nosívali černé neb tmavomodré haleny aksamitové, též takové spodky po kolena, nohy vězely v jakýchsi sandálech neb opánkách, jejichž řemínky neb tkanicemi bývala opletena lýtka až ke kolenům. Muž vyhlédl příznivé stanoviště v ulici neb na náměstí a spustil. Tyto ohromné, původní taliánské flašinety zněly jako varhany,

hlučná jejich a dunivá hudba naplňovala širošíré okolí. Do válců velikých skříní bývaly zasazeny taky známé arie operní, ale vedle nich i mnohé skladby v našich končinách nepovědomé. Ve skříních byly skryty i zvonečky, ba i čínské talíře, činely, že to zdaleka hřmělo jako celá kapela. Osmahlý Talián hrál, hrál, jeho žena a děti sbíraly od mimojdoucích odměnu a chvílemi se rozbíhaly taky po domech, aby tam vybíraly.

Taliáni již přestali cestovati s podobnými stroji a nynější mladé pokolení jen časem vídá obrovské flašinety před malými cirkusy, před menažeriemi, u kolotočů a taky někdy u krkolomné tak zvané „americké vzduchoplavby". Ale sotva který se vyrovná oné dávné hudbě taliánské. —

Hrávaly však ještě jiné kolovrátky, a ty byly s „divadlem". Dávno již jsme nic takového v Praze neviděli, snad po krajích ještě s nimi chodí. Přední stěna kolovrátku bývala do pola zasklena a prostor za sklem vypadal jako malé divadelní jeviště. Obyčejně to býval plesový sál, dokonce i lustr se stropu tam visel, nebo bývaly na postranních kulisách girandoly, t. j. několikaramenné svícny s napodobenými svíčkami. V zadní stěně sálové byl dvěma nebo třemi oblouky průhled v další plesovou místnost, jejíž zadní stěna byla z jediného kusu zrcadla, mnohdy byla zrcadla i po stranách. Když flašinetář spustil, tu se v maličkém tom divadélku rozproudil plesový rej, liliputánské

párky bálečníků se počaly točit. Bývali to roztomilí panáčkové ve fracích a bílých nohavicích, bývali to vojenští pánové, obyčejně v husarských uniformách, a bývaly to bílé panenky v krinolinách, štíhlých pasů, s vysokými účesy, s drobounkými vějíři v prstíčkách. Jeden párek za druhým se točil kolem vlastní osy, a po neviditelných drážkách všechny páry dokola ve vzorném seřadění, kroužíce jedním obloukem do zadní části sálu a druhým obloukem zas vstupujíce do popředí. Drobná mládež div že na tomto zázraku oči nenechala. Ale zastavovali se před kouzelným kolovrátkem i staří, a nejedna babička potřásala hlavou: „Jsou to vymyšlenosti!“

Kolovrátek dohrál, liliputánské párky se náhle zastavily a ztrnuly jak přimražené, kolovrátkář shrnul na skleněnou stěnu kartounovou neb kanafasovou záclonku, opatrně navlékl popruhy své hrací skříně, aby mechanice neublížil, sklapl rozviklanou kozičku pod flašinetem a šoural se o dům, o ulici dále. Nebo s těmito oživenými kolovrátky putovávali světem jen shrbení, šediví starci, dohrávajíce tak neutěšený život vlastní. Někdy bývali provázeni stejně starými a vetchými manželkami. Ještě jako bych ty párky viděl před sebou.

Ale některé ty kolovrátky mívaly také výjevy z života docela všedního, občanského, a ty byly humoristické. Nejčastěji to byla ševcovská dílna. V popředí sedí švec na třínožce u stolu, na

stole jest vrchovatá mísa knedlíků, švec drží vidličku, zdánlivě nabodává knedlík, mávne rukou, otevře hubu dokořán, a knedlík mizí v jeho chřtánu. Stále hubu otvírá, knedlíky nabodává, a přece jich z mísy neubývá. — O něco dále v pozadí drží mistrová přes kolena kluka, který patrně rozbil talíř (jehož střepy jsou na podlaze), a vyplácí jej obrovskou metlou. Po každé, když rána dopadne, zatřepetá kluk nohama v povětří. Stranou sedí tovaryš, protahuje dratev botou, a jak mistrová vyplácí, tovaryš po každé vztyčí hlavu a škodolibým výrazem sleduje ránu za ranou. To bylo něco pro mládež!

„Koukej — upozorňovali se malí diváci navzájem — koukej hada, jak dostává!“

V letech sedmdesátých ještě se pražským učňům ševcovským říkalo „hade“. Mnohý z těch drobných diváků stal se po prázdninách sám „hadem“ a taky pak dostával na svou „nevyslovitelnou“.

Ale jaká náhoda. Obíraje se těmito vzpomínkami, kráčím v minulých dnech po náměstí Jungmannově, a tu pojednou zástup lidí přede mnou. Stalo se zas nějaké neštěstí? Nikoli, již mi o sluch zavadily zvuky kolovrátku. Stojí v zástupu staroch s nepokrytou hlavou, dlouhých, nažloutlých šedin, stojí nad jakousi samodílnou skříní, točí klikou, a jak točí, v bedně se probouzí život. Chaloupka je v ní, totiž fořtovna, okolo fořtovny se pohybují laňky, psi, drůbež pije

z kaluže, děvečka se točí na podpatcích — ani nepamatuji, čím vším je prostor naplněn. Chvílemi se otvírají dveře myslivny, pan fořt vychází, dívá se chvilku na to své hospodářství, a zas mizí ve stavení. A nade vším tím divadlem je připevněna cedulka s nápisem:

„Tuto myslivnu sám jsem zhotovil a nemaje prostředků k výživě, odhodlal jsem se s ní na veřejnost."

Nu arci, není to mechanika rázu Drozova, ale na vršek divadélka cvrnkají desítihaléře a dvacetihaléře z rukou diváků a posluchačů, a to jest hlavní věc. A jest patrno, že tato myslivna není výtvorem včerejška, že již hodně dlouho putuje světem a láká diváky. Tak je všechno v ní a kolem ní ošumělé, ochozené, jako by pocházelo taky již z minulého století.

*

Pokud se týče těch pražských krámů, na čas uprázdněných, nenahodila se vždy nějaká „světová" rarita, aby je na pár neděl obsadila. A pak takové krámy sloužily dobrovolným „licitacím", občasným dražbám, které taky dávno již z pražských ulic vymizely.

Kde je licitace, zdaleka již vám naznačoval bílý nebo červený praporec, narychlo zhotovený a z dveří krámových do ulice vystrčený, a naznačoval to i zástup lidí na chodníku. Nebyli to samí „koupěchtiví", byli to větším dílem zevlovači,

Na těchto licitacích byl zpravidla prodáván nejhorší brak, pocházející nejspíše z konkursních podstat čili hmot, čert ví kde všude sehnaný. Kusy látek, tak zvané „restlíčky", někdy už vyrudlé, uválené, umouněné zboží stávkové, mizerné hodiny, železné hrnce a kastroly, hotové cajkové oděvy, boty i zástěry — slovem všeliká veteš.

A velmi často, ne-li vždy, objevoval se při všech těchto pouličních dražbách týž vyvolavač, licitátor, a to byla figura po Praze „světoznámá". Byl to jistý pan Macák, nemýlím-li se, původně krejčí, ale tehda již své řemeslo sotva provozoval. Snažil se vypadati elegantně, ale jeho elegance svědčila snad jen o lepší minulosti. V dobu, kde jsem jej poznal a při nejedné licitaci taky mu naslouchával, byl jeho zevnějšek přese všechnu péči již velmi ošumělý. Ve chvílích nezaměstnanosti procházel Prahou. Kde se nějaký dům opravoval nebo stavěl (ale novostavby v Praze byly tehdáž zjevem velmi vzácným), kde se bílila „fačárna", kde pracovali lakýrníci na portále, všady jste našli pana Macáka jako pozorovatele, diváka, kritika a po případě i rádce.

Býval černě oděn, hlavně si zakládal na t. zv. císařském kabátě, jehož ravéry (čili „klopy") se blýskaly již jak zrcadlo, k tomu časem bílou vestu, a nákrčník vždycky červený, „hóchrót", jak tehda všecky pražské paničky říkaly. Taky cylindr časem nosíval, dávno „od panstva odložený".

Hlavním jeho zaměstnáním bývalo licito-

vání. Stál za pultem krámu, obklopen bohopustou veteší, popadal předměty, jak mu do rukou přišly, a vykřikoval:

„Krásný šátek na hlavu pro dámy, paničky a slečny i dívky! (Byl to učiněný hadr, řitice.) Račte se podívat. H e r b á b n e j —"

Ale hnedle k tomu dodal: „— n e j n i! Padesát krejcarů! Nedáte? Pětaštyrycet krejcarů! Nedáte? Štyrycet krejcarů! — Tak tedy třicet krejcarů! Kdo dá víc! Dvaatřicet? Kdo dá víc? Poprvé, podruhé a potřetí! Tu jest! Věčná škoda, že ho sám nemůžu nosit, za nic bych ho neprodal!"

Nebo popadl železný pekáč.

„Pekáč — i s husou — tu si můžete na Vaječném trhu koupit, třicet krejcarů, pětadvacet, dvacet — kdo dá víc?"

Nakonec přece byl pekáč za tři šestáky vydražen, pan Macák jej přiklepl.

Takový byl jeho způsob licitování, a všeliké ty jeho vtipy při tom přivolávaly vždy množství posluchačů a pomáhaly mu prodávat.

Jeho činnost však se neomezovala jenom na licitace, ač byly pramenem jeho výživy. Měl taky vznešenější cíle. Dával se oslovovati „pane profesore", sám tak vystupoval, tvrdě o sobě, že je profesorem přírodní a duševní vědy, a hlavně se doporučoval (a byl pak i doporučován!) mladým manželům, jimž radil, kterak to mají zaříditi, aby se jim narodil buď chlapec nebo holčička, jak si sami přejí. Vyptal se pečlivě na všechny domácí

okolnosti, na rodiče manželů, třebas i na dědy a báby, a vyřkl neomylnou radu. Chlapec se narodí, je-li počat za úplňku; je-li však na nebi jen srpeček, zvláště měsíce ubývajícího, pak přijde neomylně holčička. K tomu ještě měl všeliké jiné návody, a dokazoval, že je hlavně na potaz brán v rodinách panských, kde běží o to, aby se narodil budoucí majorátní pán. Jen rodiny panovnické o něm nevěděly, jak se zdá, jinak by nebylo na svět přicházelo tolik princezen a dělostřelci častěji by byli měli příležitost vystřeliti sto a jednu ránu.

Za své „pohlavní porady" požadoval pan Macák po dvou zlatkách čili „kládách", jak se tehda zlatkám říkalo, nebo se nazývaly taky „panenkami" a „flotynkami". Jeho klienti rádi je platili. Ale zdali se jeho theorie taky osvědčovala, pověděti nemohu. On sám zaručoval naprostý úspěch. Jinak tento „přírodní doktor a profesor", muž vznosné a do pokročilého věku přímé postavy, žil velmi skromně a střídmě. Vystupoval s jakousi grandezzou a byl vítaným společníkem v pražských šenkovnách, kde se vždy našel nějaký štědrý příznivec, který jej holbou piva pohostil. Tehdejší doby náležel k nejznámějším pražským zjevům.

47.

(Ke dni 4. listopadu 1923.)

(Karel Komzák. Ke stým narozeninám znamenitého českého hudebníka, skladatele a kapelníka, 4. listopadu 1823—1923, a k dnešnímu odhalení pamětní desky v jeho rodné obci Netěchovicích.)

Karel Komzák!

Snad jen mladá a nejmladší generace, žijící v překotném ruchu nové doby, nezná tohoto jména a není si vědoma významu, jaký mělo pro hudební a společenský život český před šedesáti a padesáti lety. A jaký téměř kouzelný zvuk mělo pro tancechtivou mládež oněch časů. Ve vzpomínce na mladá léta zazní nejedné nynější matroně půvabná melodie taneční skladby, při které před půlstoletím a dávněji protrhávala své první plesové střevíčky buď v sále žofínském neb konviktském či v nějakém plesu domácím. Ta líbezná, křepká skladba pocházela z péra Komzákova a byla odehrávána pod jeho čarovnou taktovkou. A mnohý starý pamětník vzpomene hudebních směsí čili potpourri, jak tehda všeobecně říkáno, které z pokladu národních písní se zvláštním zdarem sbíral a splétal Karel Komzák.

Ale nejen Praha byla plna jména Komzákova. Jeho elektrisující skladby se brzy rozletěly po všem venkově, po celých Čechách. Byl jsem chlapec, když jsem jméno jeho zaslechl poprvé a když jsem tancemilovné slečinky slýchal blouzniti o jeho „kouscích", a chybělo mi několik let do dvacíti, když jsem jej sám poznal, i jeho choť a dvě děti. Dceru v plném rozkvětu mládí, Marii, a syna Karla, statného, probudilého jinocha a taky nadějného hudebníka.

Arci v mých mladých a nezkušených očích byl tehda kapelník Komzák pán už velmi starý, ačkoli mu nebylo ani padesát let. A to tedy byl muž, při jehož taktovce a jeho skladbách křepčila celá Praha a při jehož pochodech duněly kroky mužstva píseckého pluku jedenáctého, někdy Rainera, ale tehda prince Alberta Saského, s výložky jasně šedivými, skoro bílými. V tom pluku sloužil taky od roku 1859 až do své smrti r. 1873 můj nejstarší bratr, který se daleko vlasti, v jižním Tyrolsku s rodinou Komzákovou sešel a spřátelil. Dávno již odešli na onen svět manželé Komzákovi, tragickou smrtí ve věku 54 let odešel taky syn jejich a výborný hudebník Karel, ředitel lázeňské kapely v Badenu u Vídně, a dnešních stých narozenin Karla Komzáka staršího dožila se jen dcera jeho paní Marie, vdova po plukovníku Steinbachovi, která s kruhem ctitelů slaveného kdysi hudebníka právě dnes odhaluje pamětnou desku otci svému v Netěchovicích u Týna nad Vltavou.

Není to rodný dům Komzákův, nýbrž domek, jejž si zakoupil, když odešel na zasloužený odpočinek, a v němž před třiceti lety, r. 1893, plodný svůj život dokonal, téměř sedmdesátiletý. Ku věčnému odpočinku bylo tělo jeho uloženo na hřbitově v Týně nad Vltavou. Nedaleké Netěchovice však jsou jeho rodnou obcí.

Roku 1802 dal v této obci tehdejší majetník panství kolodějského hrabě Vratislav postaviti novou panskou kovárnu, a v této kovárně stal se později vrchnostenským kovářem mladý mistr Komzák, jemuž se tam dne 4. listopadu 1823 — tedy právě před stoletím — narodil syn Karel. Zajímavá jest okolnost, že sám Karel Komzák ve vlastnoručním náčrtu životopisném se dopustil omylu, naznačiv jako den svého narození 2. listopad. Ale jeho křestní list, vydaný a podepsaný městským děkanem Danielem Moravkem 16. října 1840, uvádí den 4. listopadu. A tento křestní list — ovšem německý — zas je zajímavý tím, že při jménech rodičů vedle jména otcova uvádí „und der Mutter K a t e ř i n a..." V dokumentě čistě německém proklouzlo tu jméno české, a nejspíše se tak stalo již v matrice farní při křtu novorozeněte, jak to vyřkl buď mladý otec nebo paní bába. Vždyť dojista i pan děkan Moravek byl Čech, třebaže při podpisu nedělal nad *a* příslušnou čárku.

Malého Karlíka uspávala nejen ukolébavka matčina, zajisté česká, ale taky rytmické bušení

perlíků z otcovské kovárny, snad i zpěv tovaryšů, neboť kováři při své práci taky časem zpívávali, jak jsem sám v dětství slýchal. Ale zárodek budoucího svého umění a povolání přinesl si kovářův synek již na svět.

Do školy chodil Karel v Kolodějích, do pouhé jednotřídky, a tu se mu dostalo taky prvního vyučování hudebního. Již v devátém roce svém hrál čiperně na varhany. Ale jinak v této škole velikého vzdělání nabýti nemohl, a jeho otci, panskému kováři, záleželo na tom, aby si osvojil taky němčinu. Tak tedy chlapce zavezl „na handl" do Weikertschlagu v Dol. Rakousích.

Pražská mládež dávno neví, co byl „handl" čili výměna dětí, ale v krajinách pohraničních toho děti v minulé doby dosyta užily. Malého synka nebo i dcerku naložil tatík Čech jednoho dne na vůz, vedle něho kufr s oděvem a prádlem, a zavezl dítě do vesnice nebo města německého, aby tam rok nebo dva chodilo do školy a naučilo se tak německy — a výměnou za svého potomka přivážel zas domů synka rodičů německých, aby se v české obci naučil česky. Takové bývalo praktické vyučování druhému zemskému jazyku. Vzpomínám, že od nás z Hradce vozili otcové synky do Trutnova. Snad se tak místy děje podnes. Ale jen se vmyslete v duševní rozpoložení takového malého tvora, když se pojednou octl v cizí obci, mezi cizími lidmi, jak mu bylo, než pochytil jenom nejnezbytnější slova neznámého

jazyka, na počátku aspoň pro tak zvanou denní potřebu.

Však se taky mladičkému Komzákovi ve Weikertschlagu příliš dobře nevedlo, nevzpomínal na tu dobu příliš rád. A taky tam dlouho nepobyl. Brzy jej odtud otec dopravil do Krumlova, na hlavní školu, kde setrval tři léta. Tam se utvrzoval nejen v němčině, ale i v hudbě, a v té byl jeho učitelem tamní regenschori Batka.

Chtěje se oddati povolání učitelskému, zamířil mladík do Prahy, a tu v letech 1839—40 studoval na škole varhanické pod Pitschem a Blažkem a r. 1841 dokončil studie na ústavě učitelském s výborným prospěchem. Bylo mu devatenáct let, když se r. 1842 stal „pomocníkem učitelským" v Kolodějích, kde setrval až do května 1847. V tomto úřadě dostávalo se mu tučného platu — 70 zl. ročně. Ale ježto nebylo naděje, že by se bídné postavení učitelů tehdejší doby zlepšilo, vstoupil do služby zemského ústavu pro choromyslné v Praze. Jeho povinností bylo hráti na varhany v kostele ústavu (v chrámě sv. Kateřiny?) a pečovati o hudební zábavy choromyslných a říditi je. Nejspíše také chovance ústavu v hudbě vyučoval. Tento úkol vykonával plných devatenáct let k naprosté spokojenosti svých představených. V tom úřadě — jak poznamenal ve svém stručném a neúplném náčrtku životopisném — dostalo se mu cti, že se mohl se svým sborem choromyslných produkovati „před Jeho Veličenstvem a arcivé-

vodou Maxmilianem"; hrál císařské kvarteto od Haydna. A to jest asi příběh, jehož se týkají slova Jos. Buriana („Tři doby břehů Lužnice"):

„U příležitosti jedné pražské návštěvy tehdejšího panovníka Františka Josefa, jenž také ústav choromyslných v Kateřinkách navštívil, koncertoval sbor choromyslných za vedení Komzákova. Po přednesu jedné skladby pochválil císař výkony hudební, ale poukazuje na konci své řeči s přídechem nelibosti na světlerudý nákrčník dirigenta Komzáka, pronesl: Man sieht, dass es Narren sind! (Je vidět, že jsou to blázni.)" Pokládal také Komzáka za choromyslného! Jeho Veličenstvo bylo tu asi výborně informováno, jak obyčejně, a ředitel ústavu, nebo kdo milovaného zeměpána právě doprovázel, chránil se nejspíš vyvésti jej z bludu, aby si to etiketní nedopatření neodnesl. Rozumí se, že by muzika s bílou kravatou byla bývala ještě lepší! Komzák si arci kolem krku uvázal, co právě měl.

Zdá se, že v Kateřinkách Komzák pracoval se svými chovanci hudebníky někdy taky v zahradě. Četl jsem o něm totiž v nějaké německé vzpomínce — nevím již kde — že byl původně zahradníkem v ústavu choromyslných. A toto nedorozumění pochází nejspíš odtud, že Komzák roku 1841 skutečně chodil na přednášky pražského pomologického spolku, jak dokazuje vysvědčení spolku toho z 10. července 1841, podepsané drem Lumbem. V něm se vysvědčuje, že

„Karl Komsak aus Netiechowitz“ pilně se účastnil přednášek a spojených s nimi cvičení v zahradě řečeného spolku a že si s dobrým prospěchem osvojil vědomosti k zakládání a udržování ovocných školek potřebné. Na učitelích tehda totiž byly i takovéto vědomosti požadovány, a bylo to vůbec o kvalifikaci více.

Ale jeho postavení v ústavu choromyslných nemohlo mu na celý život stačiti. Toužil po širším působení, i zřídil již někdy v polovině let padesátých vlastní malý, salonní orkestr, s kterým po Praze koncertoval a který vbrzku došel obecné obliby. Když bylo vystavěno Prozatímné divadlo české, mělo v něm býti hráno jen třikráte v témdni a nemohl tedy býti zřízen vlastní stálý orkestr. Tu se tehdejší ředitel Thomé uchýlil ke Komzákovi s žádostí, aby svůj orkestr v ty tři dni divadlu za příslušnou odměnu propůjčoval, čemuž Komzák ochotně vyhověl. A. když byl r. 1865 povolán za kapelníka k 11. pěšímu pluku, postoupil celý svůj sbor divadlu Prozatímnému, a tak tedy se tento Komzákův soubor stal kmenem našeho prvního stálého orkestru divadelního vůbec. Členem tohoto Komzákova sboru byl několik let i pozdější slavný skladatel Antonín Dvořák, který taky s ostatními hudebníky k Prozatímnému divadlu přestoupil a v jeho svazku i později setrval.

V tu dobu již měl Komzák pověst znamenitého dirigenta i skladatele taneční hudby.

První jeho komposicí byla „Kameliová čtverylka“, která při tehdejším prvním vypsání cen závodem Hoffmannovým dobyla první ceny. Tím povzbuzen, Komzák ve své skladatelské činnosti pokračoval. Pro své hudební směsi kořistil hlavně z národních písní, a jeho směsi Zvuky české, Národní listy, Čech a Němec, Pražské listy z památníku a j. těšily se veliké oblibě hudbymilovného obecenstva. Kromě toho složil celkem na dvě stě skladeb tanečních, z nichž mnohé vyšly tiskem a byly za nedlouho rozebrány.

V letech šedesátých žádný větší ples, žádný významnější koncert nemohl se obejíti bez Komzáka. Ale v polovině těch let zhoršily se nějak hudební poměry, a tu Komzák uposlechl vyzvání velitelství 11. pluku, aby se uvázal v řízení jeho plukovní hudby. Pluk ten byl tehda (1865) posádkou v Tridentě v jižním Tyrolsku. Vojenští pánové, kteří s ním vyjednávali, naléhali naň a zaručovali mu — jestliže se mu v Tridentě nezalíbí — že mu zaplatí zase náklady zpátečního stěhování do Prahy. Komzák však zůstal u pluku šestnáct let, putoval s ním po všelikých posádkách, až se dostal zase do Čech, ale vystoupil ze služby, když byl pluk přeložen do Hercegoviny, a přestoupil k pluku č. 74, který byl z Hercegoviny poslán do Plzně a jehož velitelem byl divisionář podmaršálek Binder. V čas působení u tohoto pluku (někdy na samém počátku let osmdesátých) bylo vojenským kapelám zakázáno hráti „pobu-

řující“ písně, jako Hej, Slované a taky — K d e d o m o v m ů j! Kteří tehdejší vojenští mudrci shledali i v této písni něco pobuřujícího! — Poslušen tohoto rozkazu Komzák při jednom koncertě vyškrtl v Rosenkranzově směsi Kde domov můj a v náhradu za to dal svou kapelou z a z p í v a t i nějakou píseň Beethovenovu, což způsobilo v posluchačích veliké rozjaření. Vymáhali si bouřlivě ještě něco, i dal Komzák zazpívati píseň „Kdybys měla, má panenko, sto ovec“. Nadšení nebralo konce, zato však byl touto písní „pobouřen“ pan generál Binder, kterýž okázale z koncertu odešel a milého kapelníka Komzáka povolal na druhý den k raportu. Nešetrně, urážlivě ho vyplísnil a dokonce pohrozil udáním k vyšší instanci. Komzák měl těch příjemností u vojska právě dost, dal ihned výpověď ze služby a požádal za okamžité propuštění, jehož se mu taky dostalo. Nato se usadil ve svém rodišti Netěchovicích.

Ale ještě jednou se vrátil k vojenské hudbě. To bylo někdy roku 1882, když byly zřizovány nové pluky a když jej nejvyšší velitel vojska v Čechách polní zbrojmistr Filipovič vyzval, aby přijal kapelnické místo u pluku č. 88, který byl tehda posádkou v Praze. Komzák uposlechl, sestavil plukovní kapelu a setrval u pluku do roku 1888, kdy odešel na odpočinek podruhé a nadobro. Důstojnický sbor uspořádal na rozloučenou s oblíbeným náčelníkem plukovní hudby banket a obdaroval Komzáka skvostným prstenem.

Komzák uchýlil se opět do Netěchovic, aby tam v klidu dožil plodný život svůj. Bylo mu již pětašedesát let, a tomuto zasloužilému hudebníku a skladateli se dostalo pense 120 zl. — pravím slovy celých s t o d v a c í t i zlatých ročně. V Netěchovicích skonal 19. března 1893, byv raněn mrtvicí.

Budiž výbornému českému muzikantu trvalá a vděčná paměť!

48.

(Ke dni 18. listopadu 1923.)

(Jubileum Národního divadla. — Pohřeb Josefa Baráka. — Barák internován v Hradci Králové. — Barákovo stolování v jídelně uzenářské. — Barákova dobročinnost. — Barákovy koutky a jeho podobizny v nich. — V den pohřbu. — Za plápolu pochodní do hrobu.)

Dvojí památné výročí připadá na dnešní den. Právě 18. listopadu 1883 a právě taky v neděli bylo po opětném vybudování otevřeno Národní divadlo, zničené strašným požárem dne 12. srpna 1881. Oslavuje tedy Národní divadlo dneškem čtyřicetileté jubileum nepřetržitého působení svého.

Ale v týž den, kdy se večer měly naplniti všechny prostory divadelní rozradovaným obecenstvem, bylo nám vykonati smutnou, bolestnou povinnost. Toho odpůldne doprovázela Praha ke hrobu jednoho z nejzdárnějších svých rodáků a občanů, nadšeného vlastence, vzorného novináře, neúnavného pracovníka, obětavého přítele studentstva a dělnictva, ohnivého a výmluvného řečníka, odpovědného redaktora Národních listů Josefa B a r á k a.

Sice plných čtyřicet let uběhlo od smrti tohoto vzácného publicisty, generace se vystřídaly, a přece lze říci, že jméno nezištného pracovníka žije v čerstvé paměti lidu, pro který žil a mezi nímž své životní poslání konal a skončil. Svou horoucí láskou k rodné půdě, k rodnému jazyku, svou neohrožeností v zápase o svobodu občanskou vepsal se v dějiny národního života českého na všechnu budoucnost, na paměť neutuchající, ač sám nikterak po slávě veřejné nedychtil. Byl tribunem českého lidu a náležel k nejskromnějším občanům. Co konal a vykonal, konal z citu povinnosti k porobené vlasti a uhnětenému lidu.

Jméno Barákovo, všechno jeho působení nemůže býti nikdy zapomenuto. A jeho prostý lidský zjev nemůže býti zapomenut nikým, komu bylo dopřáno osobního styku s ním.

Kdo mu byli věkem rovni, snad všichni již odešli. Vždyť od jeho narození uplynulo plných devadesát let. A ponenáhlu vymírají i pamětníci jeho mnohem mladší. Z novinářů, kteří působili současně s ním, zbylo jich tolik jen, že by je spočítal na prstech jedné ruky, a žijí život kmetský.

Jméno jeho žije a bude žíti — jeho zjev osobní je dnešnímu lidstvu již pouhým stínem.

Jméno Barákovo zavadilo mi o sluch v dobu, kdy jsem nemohl mít ani potuchy, co pro český život znamená. Někdy v šedesátém roce minulého století to bylo, když jsem nedávno začal choditi do školy. Tehda byl Barák internován u nás v Hradci

Králové, držán tam pod přísným policejním dozorem. Bylo dojista málo lidí, kteří se s ním směli stýkat a kteří se s ním chtěli stýkati. Byl Hradec pevností, rakouské vojáctví tam bylo povzneseno jako na oltář, život občanský byl stlumen. Barákovo jméno bylo pronášeno jen v hovorech soukromých a jen jako šeptem. Nebylo radno mluviti o něm nahlas. Byl to „buřič" proti c. k. vládě. Dopouštěl se „nezákonných" činů. Byl prý tam s ním nějaký policejní komisař z Prahy, který měl sledovati každý jeho krok a ručiti za to, aby z Hradce neunikl — a tak dále. Všechnu tuto vzpomínku zastírá mi jakási mlha. Je tomu přes šedesát let.

O deset let později jsem už nabýval jistého ponětí, kdo asi Barák jest. Byl jsem již dva, tři roky v Praze. A někdy brzy po roce sedmdesátém jsem jej taky poznal. Přece však trvalo ještě několik let, než jsem dovedl posouditi, jaký skromný život vede muž, jehož jméno mělo takový bohatý a jasný zvuk.

Tehdáž, kolem roku sedmdesátého, byl ve starém nárožním domě ulice Vodičkovy a Pasířské (nyní Palackého), skoro proti Jámě, skrovný krám uzenářský Václava Čermáka, staréh o Čermáka. Jídelna za krámem byla každého večera plna mladých lidí, hlavně studentů vysokoškolských, kteří tam skrovně večeřívali. Mnohdy byla tato večeře jediným jejich stolováním za celý den. Neměl ť každý ten mladík tolik v kapse, aby taky

mohl v poledne obědvati. A tam jsem někdy r. 1870, snad už na sklonku roku, spatřil poprvé muže v čamaře, oblé, širší a poněkud zažloutlé tváře, s vpadlýma, ale planoucíma očima, s kníry pod nosem, pojídajícího skromně lacinou studentskou večeři a pohrouženého při tom v nějaké noviny. A Čermákův syn, mladý Václav, tovaryš otce svého (který měl několik tříd gymnasia, než se oddal řemeslu otcovskému), pošeptal ke mně: „To je pan Barák...“

Vypadal nějak chorobně, ale ovšem, nedávno před tím si vytrpěl asi půldruhaletý žalář v trestnici svatováclavské jako politický provinilec. Vždyť taky Sladkovský vyšel z dlouholetého žaláře na zdraví zničen. Tak hubily rakouské vlády své odpůrce, naše nejlepší muže. Havlíčka bídná vláda rakouská k smrti udolala.

O nějaký rok později jsem nesl Barákovi nějakou zprávičku do jeho proslulé, břitké „Svobody“, a tehdáž, pamatuji-li správně, bydlil v ulici Sirkové (Melantrichově), v někdejším klášteře Michalském. Obýval tu ve skrovném pokojíku mládeneckém. Tam jsem mu po roce třiasedmdesátém (kdy postoupil „Svobodu“ Alfonsovi Šťastnému) donášel i korektury ze závodu Ottova. Tuším, že redigoval „Osvětu lidu“, drobné to svazečky, jež Otto vedle „Laciné knihovny“ počal vydávati.

Někdy roku 1873 osamostatnil se mladý Václav Čermák, otevřel maličký krámek uzenář-

ský v ulici Štěpánské, ve starém domku, na jehož místě pak byl zbudován dům německé „Šlarafie", a malá jídelnička za krámkem vídala někdy i Baráka jako hosta. O rok později, tuším, přenesl Čermák ml. svou živnost do starého nárožního domu v ulici Vodičkově (nyní nový dům Wiehlův), právě pod věž, kterou se starý ten dům vyznačoval a v které malíř Petr Maixner míval kdysi svou dílnu, a po několika letech se Čermák usadil ještě dále, „u stříbrného soudku" vedle Štajgrů čili nynějšího domu Novákova. Po všechna ta léta — celých devět roků — až do ulehnutí poslední svou smrtelnou nemocí — byl Barák nejen častým, ale téměř denním hostem mladého Čermáka. V jídelně Čermákově bylo dostaveníčko bratří Sokolů, přicházejících ze cvičení, chodili k němu studenti a malí svobodní úředníci — samí drobní lidé bez vlastní domácnosti a s malými prostředky. A mezi ty rád přicházel „starý mládenec" Barák. Mnohdy hodně pozdě večer po denní práci (byl od r. 1874 odpovědným redaktorem Národ. listů), unaven, upsán a návštěvami redakčními umluven. Ale tu ve veselém kroužku sokolském s něho únava padala, ať měl starosti jakékoli. A tu den co den pojídal svou lacinou večeři „studentskou", za patnáct, za dvacet krejcarů. A k tomu popíjel po douškách piva, za celý večer sklenici jedinou, za šest nebo za sedm krejcarů.

Bylo známo, jaký je Barák dobročinný, lidumilný člověk. Žádného prosebníka neoslyšel,

upřímně se dělil o svůj neveliký výdělek s lidmi potřebnými, a budiž tu poznamenáno, že jeho dobročinnost byla často vykořisťována lidmi zahálčivými, štítícími se práce. Jeho garderoba sotva byla příliš bohatá, ale přišel-li prosebník, tetelící se zimou, Barák otevřel šatník a daroval kabát, vestu, kus prádla, klobouk. Obdarovaný šel a kus oděvu v Páté čtvrti prodal — o měsíc později objevil se v týchž starých hadrech, v nichž přišel poprvé. A když na něj bylo zaútočeno o peníze, Barák rozdávaných šestáků a zlatek nepočítal, až i na sebe zapomínal. Dojista se nestalo jednou jedinkráte, že chtěje zaplatiti skrovnou večeři svou, měl právě na krejcar tolik, co na útratu stačilo. A stalo se taky, že jeho tobolka byla někdy skoro zcela prázdna, až mu ani na večeři nezbývalo. A pak tedy řekl se svým skromným, ostýchavým úsměvem: „Zejtra to spočítáme, pane Čermáku...“ A kdyby ho byl kdo na druhý den zval na hody královské, Barák by nebyl šel, ježto pokládal za svou povinnost, aby se dostavil zase do skrovné jídelničky uzenářské a do čtyřiadvaceti hodin uhradil svůj včerejší dluh. V těch věcech byl až úzkostlivě pořádný a svědomitý.

Sedával tak v té jídelně za krámem se svou společností až do desáté hodiny, do zavření, a pak jsme ho někdy doprovázeli do Národní kavárny na rohu Školské ulice. Tam chodíval na černou kávu. V jídelně Čermákově i v Národní kavárně

míval svůj koutek, jejž mu kdokoli ochotně uprázdnil, jakmile se ve dveřích objevil. — Po smrti Barákově zavěšena byla nad Barákův koutek u Čermáka jeho podobizna, a totéž se stalo i v Národní kavárně. Z jídelny Václava Čermáka přestěhovala se později Barákova podobizna do jídelny Václavova bratra, Prokopa Čermáka v Mostecké ulici na Malé straně. A tam visí posud.

Z jeho činnosti veřejné leckdo soudil, že vystupoval jaksi hřmotně, hlučně. Ale nic nebylo tak v odporu se vší jeho povahou, jako nějaké okázalé, hlasné vystupování. Byl skromnost a zdrželivost vtělená. Tiše přicházel, skoro jen šeptem pozdravoval, mírně a tiše hovořil, a mnohdy jenom naslouchal. Toliko tehdy, když někdo pronesl mylné mínění o věci, o které byl Barák lépe zpraven, když někdo pronesl nějakou nepravdu, křivé obvinění kohokoli, rozohňoval se Barák a uváděl vše na pravou míru. Nesnášel, aby komu bylo křivděno, aby byly šířeny pověsti bezpodstatné, a byť se i týkaly jeho politických či osobních odpůrců. A pro tuto svou vlastnost byl ctěn i svými odpůrci — arci rozumnými odpůrci. Bylo nemnoho lidí štítu tak čistého. A proto byl tak milován a mnohými lidmi zbožňován.

Tato láska se projevila hlavně, když po dlouhé, několikaměsíční a mučednické nemoci brajtické skonal, sotva že překročil padesátý rok věku. Poslední dobu svého života bydlil v ulici Mariánské, vlastně v slepé uličce, která v Mariánské

tvoří kout, napříč proti Národním listům. Tam dotrpěl 15. listopadu 1883 a v neděli 18. listopadu byl jeho pohřeb. V ten den kynula Praze veliká radost z opětného otevření Národního divadla a zároveň veliký smutek z poslední cesty nezapomenutelného kulturního dělníka a novináře, ohnivého řečníka a burcovatele lidu.

Barákův pohřeb vypraven byl z Umělecké besedy, která tehda měla své místnosti v Jungmannově třídě, ve staré, přední budově Měšťanské besedy. Již den před pohřbem byla rakev s mrtvolou zesnulého tribuna vystavena ve velké dvoraně Uměl. besedy, studenti a Sokolové stáli u katafalku čestnou stráží, a již den před pohřbem nebylo lze průchodním tím domem projíti. Na tisíce lidí se tam tísnilo, aby ještě jednou shlédli zsinalou tvář zesnulého trpitele. Tomu množství nestačil průjezd a schody a místnosti besední. A tisícové lidstva naplňovali třídu i blízké ulice v den pohřbu, který byl ustanoven na třetí hodinu, ale vyšel mnohem později, ježto nad rakví zesnulého bylo proneseno několik řečí. Mluvil starosta Uměl. besedy dr. Strakatý, mluvil dr. Podlipný, starý Šesták za besedu Sladkovský, dr. Prokop Podlipský za Akademický čten. spolek. Konečně se hnul průvod směrem k Václavskému náměstí. České sokolstvo vedl starosta pražské mateřské jednoty dr. Karel Linha a náčelník jednoty dr. Tyrš. Nelze vypočítati všechny spolky a deputace, které před rakví i za rakví ve stísněných řadách

kráčely. Tehdejší zpravodaj Národ. listů odhadoval počet účastníků pohřbu na osmdesát tisíc. Chudý český novinář a vzorný syn Prahy měl pohřeb královský. Ke Koňské bráně (bývalé) byla rakev nesena střídavě studenty a Sokoly, tu byla vložena do pohřebního vozu a nastoupila jízdu do Volšan. Na sta, na tisíce lidí provázelo ji až do Volšan. Podél pohřebního vozu a za ním kráčeli jsme my Sokolové.

Soumrak časně se snášel, houstl, nadcházela brzká noc podzimní. Temná silnice byla osvětlována množstvím pochodní.

Konečně jsme dospěli hřbitova, a v tu chvíli byla věru již hluboká noc. Kdo z nás účastníků tohoto pohřbu jsme tu zbyli, nezapomeneme nikdy na obraz velikolepě ponurý a na hluboký dojem vjezdu Barákovy mrtvoly na hřbitov. Po obou stranách silnice utvořil se špalír Sokolů, třímajících rozžaté pochodně. Plápolaly oranžovým ohněm, z něhož vystupoval černý dým. V tom osvětlení a v tom dýmu vypadala všecka krajina jak zahalena hnědavou mlhou. Všechny hlavy tisícového doprovodu byly obnaženy, zraky účastníků byly zality slzami. Až před samým hřbitovem bylo spřežení vozu pobídnuto k bystřejšímu poklusu, vůz vjížděl do vrat, zezadu posud osvětlen, ale pojednou mizel ve tmách jako přízrak. Tento závěrek pohřbu Barákova, všechna tato nezamýšlená, náhodou za krátkého podzimního dne přivoděná večerní scenerie připomínala svou po-

nurostí pohřeb dávnověkého hrdiny severského, jehož mrtvola taky byla odevzdávána zemi za plápolu ohňů v černé noci. A do té hřbitovní tmy proudilo za rakví na tisíce lidí. A tou chvílí, kdy tu daleko Prahy vkládán byl do hrobu skromný, nezištný, chudý český novinář, skvělo se v Praze v lesku světel Národní divadlo, k němuž putovali zas jiní tisícové lidí, aby pozdravili vzkříšenou, obnovenou „zlatou kapličku" a vyslechli slavnou Smetanovu L i b u š i.

Ať se kdokoli zúčastnil oné smuteční či této radostné slavnosti, všem žijícím účastníkům zůstane den 18. listopadu 1883 do poslední chvíle nezapomenutelný.

49.

(V prosinci 1923.)

(O dětském tyátru. — Naše hradecké divadlo. — Kdo tam hrával. — Mošna. — Švandova aréna ve Pštrosce. — Aréna v Kravíně, aréna na hradbách. — Světové pěvkyně na cestách. — Signorina Vitali v Prozatímném. — Louisa Philippo ve Pštrosce. — Rozruch i pobouření z jejího vystupování. — Švandův i Luizin triumf. — Pif, paf, tralala...)

Miloval jsem divadlo od svého dětství. První požitky divadelní připravila mně a menšímu bratříčku Jeníkovi maminka, která nám umnou rukou svou sama urobila první loutkové divadélko z lepenky a pestrých papírů a taky nám obratně vystříhala „panáčky". Archy s takovými panáčky prodával na Veliké podsíni královéhradecké v malém krámečku papírník pan Fantolli, malý, obstárlý, otylý mužík, nepochybně původu vlašského. Za dlouhá léta pobytu svého v Hradci nenaučil se dobře česky. Arch černých panáčků byl tuším za dva krejcary, malovaných za čtyrák. Každý arch obsahoval všechny osoby pro určitý kus, a jen některá hra s mnoha osobami byla na dvou arších. Snad ani nemusím podotýkati, že to byl výrobek německý a že všechny názvy her

i podpisy jednotlivých postav byly taky jen německé. Na příklad „Freischütz“, „Die Räuber“, „Kabale und Liebe“ atd.

Tyto papírové figurky měly arci velikou vadu, že byly nepohyblivé. Každá byla zobrazena v nejvýznačnějším postoji svém z celé hry, ve scéně nejrušnější, a tak rozhněvaný otec napřahoval ruku k nezdárnému synu od počátku hry až do konce, rovněž tak rytíř třímal meč nad hlavou, pronásledovaná nevinnost měla sepiaté ruce po všechny akty atd. Ale dětská obraznost přimyslila si všechny pohyby a posuny ostatní. Arci pak jsme figurami z kusu rytířského neb raubířského hráli také hry občanské.

Šestiletému se mi dostala do rukou drobounká knížka chrudimského Aloisa Gallata (Humoresky ve verši a v próze) s „Rytířem Šnofoniusem“, o dva roky později poslal mi starší bratr z Prahy „Komedie a hry Matěje Kopeckého podle sepsání jeho syna Václava“. Panečku, jaký to byl bohatý repertoár! Kluci z celé ulice se chodili dívat na můj tyátr. Zatím již jsem potulným principálům „pimprláckých komedií“ byl odkoukal a odposlouchal jejich způsob hry, měnění hlasu atd., a nejednou se mezi návštěvníky mého divadelního podniku nachomýtli i dospělí.

V tu dobu jsem se časem dostal taky do divadla „živého“. Měliť jsme v Hradci odedávna divadlo stálé, totiž aspoň budovu, hned vedle „Komunálu“ na Malém rynku, blíže Slezské

brány, „u černého orla“, v kteréžto budově se do roka, od podzimku do jara, vystřídala několikerá kočující společnost. A když náš milý hradecký cedulář pan Makovec počal roznášeti divadelní návěští, dychtivostí jen jsem hořel, aby mne někdo vzal na divadelní představení, buď maminka, buď některá ze sester. Tehda totiž, kdo měl vstupenku na sedadlo, směl s sebou vzíti do divadla dítě, za něž se zvlášť neplatilo. Byl to starý zvyk. Ovšem to nebylo příliš pohodlné ani pro dospělé ani pro děti. Sedadla byla těsná tak, že se na ně tělnatější člověk sotva vešel. Děti pak musily stávati mezi koleny dospělých a všelijak se krčiti, aby co nejméně překážely. Byla to značná, obtížná přítěž a nejbližším sousedům taky to nepůsobilo zvláštní radost — ale víte, jak děti umějí škemrati.

V tom našem starém a malém divadle hradeckém viděl jsem poprvé paní Ryšavou, slečnu Lipšovu (později člena pražského Prozatímného), slečnu Bollardovu, Bidrmanovu (či Bittermannovu?), starého ředitele Muška, intrikána a hrdinu Poláka (hrával taky Břetislava v činohře „Břetislav a Jitka“, a byl to, tuším, dokonce náš hradecký krajan), naslouchal jsem kupletům komika Šourka, v „Izáku Löwym“ jsem viděl znamenitého Wilhelma, a někdy v zimě r. 1863 poznal jsem tam i Mošnu.

Jakou radost jsem měl, když přišed na sklonku šedesátých let do Prahy, spatřil jsem známého mi již Mošnu na jevišti Prozatímného! Tu

již byl oblíbeným, po každé radostně vítaným komikem. Bylo mi, jako by mne v něm pozdravovalo kus „dávné" hradecké minulosti. A byl jsem na něj pyšný, neboť Mošna za těch několik let svého působení v Prozatímném byl již slavný. — Arci, na počátku let šedesátých, když hrával u nás v Hradci, ještě nebyl slavný. Tehda snad nikdo netušil, co v něm vězí, jako sama Praha — ač jej dávno oslavovala jako neodolatelného komika — dlouho neměla potuchy, k jakým uchvacujícím postavám vyroste v oboru karakterním. Vždyť o tom dlouho nevěděli ani vůdcové divadla.

U nás v Hradci na počátku let šedesátých hrával Mošna i milovníky a nejednou jsem o něm z úst našich krasocitných slečinek zaslechl úsudek velmi povržlivý, úsměšek, útržek. Prý hraje prkenně. Nu ano, byl na počátku své divadelní dráhy, a milovnické úlohy nebyly jeho oborem.

*

Nějak jsem zabředl. Vlastně jsem se chtěl zmíniti o jistém divadelním zjevu, který o Prahu jen tak letmo zavadil, ale veliký rozruch způsobil. Byl to taky jeden z mých prvních dojmů, a proto mi živě v paměti uvázl.

Obě zemská divadla pražská, české Prozatímné a německé stavovské, žárlivě hájila svůj privilej, podle kterého nemohlo býti v Praze zřízeno žádné stálé divadlo jiné, a uhájila je bezmála až po naše dni. Divadelní život však byl u nás

velmi silný, a tak aspoň na léto se dostavovala citelná konkurence divadelní do dvou arén zabranských: do Kravína a do Pštrosky.

Ve Pštrosce usadil se r. 1869 se svou společností Pavel Švanda ze Semčic, divadelník nad jiné bystrý a zkušený, a tehda i ještě dlouho potom nejobratnější a nejpodnikavější ředitel. Jeho význam pro české divadelnictví je dávno uznán. Po jeho jisté, pevné a šťastné ruce i v naši dobu nejeden horlivý ctitel divadla zatoužil.

Pokud pamatuji, v nedělní a sváteční dny se aréna ve Pštrosce vždy naplnila. Ale ve všední dny bývalo účastenství slabší a tržba mnohdy dost hubená. Žádný div. Nedaleko byla aréna v Kravíně, a toho roku taky byla nad Koňskou branou na hradbách postavena aréna čili letní divadlo jako podružný podnik divadla Prozatímného. Obecenstvo se rozdělovalo. Jedni táhli do Kravína, druzí do Pštrosky a jiní konečně na hradby čili „na bastaj", jak se tehdy po pražsku říkalo.

Ani Pavel Švanda nespoléhal na pouhou „obětavost" obecenstva a nepočítal s ní. Jaká pak obětavost. Kdo platí, chce něco dobrého a poutavého viděti a slyšeti. A tak Švanda vždy dovedl vymysliti, co by mu diváky přivábilo.

Tak i tehda, hned na počátku svého působení ve Pštrosce, připadl na věc, která mu neselhala. Pozval si hosta až z Paříže. To byl v tu dobu podnik náramný. Jezdily sice už dávno světem hvězdy operní na hry pohostinské, a

v tehdejší čas byly tři takové skvělé zjevy: Adelina Patti, Paulina Lucca, Desirée Artot; taky Prozatímné divadlo mělo v druhé polovině let šedesátých po dvakráte nebo třikráte hosta z ciziny, vlašskou pěvkyni signorinu Vitali, přepůvabnou, sladkou Markétku ve „Faustovi", kterou zbožňoval všechen tehdejší mladý svět pražský a která sama prý, když posledně odjížděla, zanechala v Praze srdce své, jež se tu rozbušilo pro jistého domorodého elegána, nedošlo však žádoucího ozvuku. A pak tedy božská Vitalka už nikdy do Prahy nepřišla.

Ano, odedávna putovaly kněžky operního umění Evropou, ale zpívaly vždy jenom na velikých divadlech. A tu pojednou host z Paříže do arény ve Pštrosce, kde nebylo žádné opery. Ovšem taky nepřijela žádná diva operní, nýbrž pouhá šansonierka, madmoazel Louisa Philippo.

Když jsem to jméno vyřkl, rozpomene se teď nejeden starý pamětník:

„Pravdažeť, Luiza Filipo! Vždyť jsem ji taky viděl a slyšel. Byla to holka jako lusk!"

Byla to pro tehdejší Prahu sensace. Kdo měl zdravé nohy, běžel do Pštrosky, aréna byla denně nabita. Praha se nehorázně bavila. Ředitel Švanda udělal hlavní trefu. Vystupování slečny Philippo způsobilo nesmírný rozruch, a to ve světě mužském, u mladíků od dvaceti až do šedesáti let. Pojednou byla neobyčejná poptávka po kukátkách. Kdo jen o nějakém u známých věděl, běžel si je vypůjčit,

a pak vyšvihnuv se podle módy chvátal odpůldne za Koňskou bránu. Ale vystupování skotačivé Paříženky způsobilo taky nesmírné pobouření, a to u paniček a hlavně starostlivých matek. Děly prý se ve Pštrosce nevídané a neslýchané věci.

Že se tam děje něco kromobyčejného, vyposlouchal jsem z všelikých hovorů dost brzy. Jen mi nebylo docela jasno, oč vlastně běží. Až jsem se jednoho dne v jisté blízké mi a dcerami požehnané rodině, byv tam pozván na svačinu, dověděl bezděčně zpráv podrobnějších. Slečinky domácích odešly někam do třetího pokoje, v jídelně zůstaly jenom samé starší paničky. Na mne, obírajícího se v koutě nějakou knihou, nadobro zapomněly. A tu přednostka domácnosti užila chvíle, kdy dcery nemohly slyšeti.

„Viděly jste tu necudu Filipo u Švandy? Víte to, že vystupuje na jevišti v košili?"

„Jděte pryč, paní doktorová!" žasly dámy. „Vy jste ji viděla? A v košili, povídáte? V ničem jiném?"

„Jak povídám, v košili. Nu arci, pod ní má triko, ale tancuje v tom kankán, vyhazuje vám nohy až do sufit! Takhle!"

A paní přednostka, aby naznačila, na jaké bohopusté věci se nebesa dívají, vzchopila se s židle a sama počala provozovati krkolomný tanec — jen se její spodničky a dlouhé bílé kalhotky s bohatými „coknami" na okrajích vzduchem kmitaly. Po této produkci usoudily všechny pa-

ničky jednosvorně, že to je do nebe volající věc, učiněná Sodoma a Gomorra, že by policie měla zavřít nejen tu necudnou Luizu Philippo, ale taky ředitele Švandu i jeho arénu. Rozhořčení paniček nebralo konce.

„Co pak bude z těch mladých mužů, kteří se na takovou spoušť chodí dívat? Kterak jim pak máte dáti dceru? Snad aby mu taky tančila kankán?“

Byl jsem tichý jako pěna, a když se slečny domácích vrátily, vytratil jsem se nepozorován a šťasten, že jsem nebyl ve svém koutě objeven. Jen jsem odcházel s pevným odhodláním, že se budoucí neděle na tu francouzskou šansonetku (jak jí Praha říkala) — t a k y p o d í v á m.

A viděl jsem ji a slyšel. Hráli nějakou veselohru, a v meziaktích vystupovala slečna Luiza. Nejdřív jako „Postilion“. Byla nadita do bílých kalhotek, div že na ní nepraskly, měla vysoké lakované boty, žlutou vestičku, červený fráček, na ryšavé frizuře cylindr, v ruce dlouhý bič, a zpívala kuplet „postiliona“, který se pak v Praze na léta udržel: „Já jsem ten malý postiljon...“ Zpívala ovšem francouzsky. A v další přestávce se objevila jako miminko, trumpetku v jedné ruce, panenku ve druhé. Pravda, měla růžové triko a přes ně nic než bílou košilku, jak milá paní doktorová povídala. Nemohu si pomoci: slušelo jí to velmi pěkně. Zpívala a rozpustile vyhazovala nožky, „skoro až do sufit“ — a když skončila,

mohla se aréna bouřlivým potleskem a voláním zbořit a potrhat. Ředitel Švanda v parteru si mnul ruce.

Když se rozjařené obecenstvo ztišilo, rozhlížím se hledištěm. A co byste řekli? Tamhle sedí milá paní doktorová a blízko ní všechny paničky z minulé neděle, které její rozhořčení nad „necudou" Luizou tak horlivě sdílely. A abych pravdu řekl: bylo v aréně sice množství publika mužského, ale bylo mnohem více publika ženského. Skotačivá Luiza zvítězila na celé čáře, a s ní Pavel Švanda.

Tak se mi zdá — ale povídám, jen se mi zdá, že ve Pštrosce tehda provozovali taky aktovku „Český dobrovolník a francouzská selka", a tu selku ovšem tedy hrála Luiza Philippo, ač nebylo-li to později v aréně na hradbách, kde se tato aktovka provozovala, s Frankovským jako dobrovolníkem a snad s nějakou jinou Francouzkou. Je tomu přes padesát let! Za rok či za dvě léta přišla do Prahy zas jiná Pařížanka, a pak snad ještě jedna, ale žádná již nedosáhla takových úspěchů jako Philippo páně Švandova. Přišla pak do Prahy i nějaká subretka vídeňská, která zpívala po Luize: Ich bin der kleine Postillion, die ganze Welt bereist' ich schon — ale ta byla naprosto neohrabaná, tvrdých, rohatých posunků, a temperamentu jako kyselá okurka.

Léta, léta po odchodu madmoazel Philippo zaznívaly její kuplety Prahou, a pražská ulice si

vytvořila vlastní text k nápěvu Luizinu s dopěvkem:

„Pif, paf, tralala...“ a tak dále.

Bylo tenkráte v aréně Švandově léto velmi veselé.

50.

(V prosinci 1923.)

(Zaniklé staré zvyky. — Po desáté hodině se nenaleje. — U Bednaříků v Hradci. — U Ženíšků v Plzni. — Fišerova vinárna v Malém Platýze. — Fišerův nástupce Jelínek. — Novoroční víno.)

Panovaly za starých časů všeliké obyčeje a zvyky, kterým by se občan dvacátého století velmi vysmál, kdyby mu je někdo chtěl znova zaváděti; nebo by se nad nimi rozčertil jako nad násilným omezováním osobní svobody. Ale mnohá ustaraná žena a matka by se za ně vděčně pomodlila. Kdyby na př. podnes trvala omezená „frekvence" hospod a vináren, v leckteré rodině by bylo méně domácích mrzutostí a více blahobytu.

Mladý čtenář se dívá, nerozumí. Kterak to, omezená návštěva hospod?

Arciť, dávno to pominulo. Krom toho: ani „za našich mladých let" nebyl to všeobecný zvyk, nýbrž vzácné výjimky. Byly totiž tu a tam podivuhodné exempláře šenkýřů i vinárníků, kteří se řídili zásadou v té živnosti velmi neobvyk-

lou a holdovali zvláštnímu heslu: „Kdo sedíš v hospodě do desíti hodin, můžeš se do té doby napíti dost a dost — a pak se seber a jdi domů a do postele.“ Byli to vzácní hospodští, kteří si dobrovolně, o své újmě zkracovali policejní hodinu a zmenšovali svou denní tržbu. Slýchal jsem o tom již jako malý školák v našem starém Hradci. Bylo u nás několik vináren, na příklad u Tobišů za svatým Duchem, u Komárků na Velké podsíni, ale byla taky vinárna u Bednaříků v ulici k nynějšímu divadlu Klicperovu. Tam tedy v léta šedesátá panoval jistý pan Bednařík, v jehož lokále sedávali hosté dopoledne, sedávali i večer. Ale jak udeřila desátá večerní, chopil se pan Bednařík domovního klíče, vlastnoručně zamkl vrata a již nikoho do domu nevpustil. Potom zavřel i sklep a vstrčil klíč do kapsy. Zbylí hosté sice nebyli nuceni, aby rázem dopili, co měli ve skleničkách a v lahvičkách, ale nikomu již nebylo znova nalito. A pan Bednařík viděl velmi rád, když dopili všichni společně, aby se nemusil s každým jednotlivcem courat, a vypustil pak všechny z domu najednou. Poposunul „šmelcovou“ čepičku na hlavě, dal pánům ve vratech dobrou noc — a ve čtvrt na jedenáct, nanejdýl o půl jedenácté, byla vinárna páně Bednaříkova ponořena v hlubokou tmu, a pan vinárník spal již spánkem spravedlivých. Nepamatuji, a snad nikdo nepamatoval, aby se u pana Bednaříka byl někdo zpil, aby se tam byl strhl nějaký kraval. Arci

k panu Bednaříkovi nechodila žádná sběř, jaká na př. vytlouká velkoměstské pokoutní noční vinárničky a o čtvrté, o páté ranní vybojovává na ulici otevřenými noži své spory o noční poběhlice, jak o tom téměř denně čítáme v „černé kronice“ všech časopisů.

O několik let později, na samém počátku sedmdesátých, našel jsem podobný solidní závod hostinský v Plzni. Bylo to — vzpomínám-li správně — u Ženíšků, kde vytáčeli jen výborné „bavorské“ (jak se tam tehda ještě všeobecně říkalo plzeňskému, na rozdíl od laciného „českého“). Taky tam byl sklep zavírán o desáté, a hned potom i dům. Rozdíl byl jen v tom, že pan Ženíšek sám nečekal, až se hostům uráčí dopíti. Vzal klíč od sklepa a šel si lehnout. A teprv číšník — nebo číšnice — vypouštěli hosty z domu.

Ještě v jiných městech českých panoval podobný starosvětský zvyk. Ba i v samé Praze jsem před půlstoletím poznal vinárníka, který nad svými hosty vykonával dosti přísnou „censuru“ i za dne. Zdálo-li se mu, že má host již dost, nenalil mu víc. To bylo v malém Platýze.

Čtenář se na mne podíval. Ah ano, ano — sice celá Praha zná Platýz na Národní třídě a druhý jeho vchod z Uhelného trhu, ale málokdo z Pražanů ví, že máme ještě jeden Platýz, tak zvaný Malý. A to tedy je menší dům na Uhelném trhu hned vedle Platýzu velikého, dům již pod loubím, čís. 415-I. neboli 10 nové, kde je nyní

vinárna Dragičevičova. Ten se odedávna jmenuje malým Platejzem, náleží nebo náležel tuším stejnému majetníku jako Platýz velký a je v něm od nepaměti vinárna. Jenže před půlstoletím a ještě snad před patnácti, dvacíti lety bylo místo nynějšího vchodu z podloubí veliké okno, a dovnitř se vcházelo z průjezdu. Tento dům jest i stavitelsky velmi památný, zvláště jeho obšírná galerie v druhém patře čili pavlač, na které jest místa dost pro množství nábytku, galerie pod širokým, zaskleným světlíkem. A památný jest i krov domu toho, sroubený takovým způsobem, jakým prý jsou spájeny jen krovy znamenitého stavitele staré doby, tuším Dienzenhofra. Ať je tomu jakkoli, v této staré vinárně panoval před půlstoletím jistý pan Fišer, pamatuji-li dobře, starosvětský, pečlivý pán. Byl bych si ho lépe v paměť vtiskl, kdybych byl tehda tušil, že toho budu někdy potřebovati. Takto žije mi jen v mlhavé vzpomínce.

Tehda se v jeho vinárně scházívali vzácní v mých očích pánové, lékaři, inženýři, advokáti. Tito přicházeli hlavně dopoledne na pohárek, přímo od soudu na Ovocném trhu, od stání, ať už svůj proces vyhráli nebo prohráli, či ať svého odpůrce pro zameškání „kontumácli". Chodíval tam bodrý doktor Linha, chodíval tam kavalírský doktor Boleslav rytíř Plaček, chodíval i doktor Jan Kučera, ředitel městské pojišťovny pražské Svoboda, již ve výslužbě, a jiní a jiní. Dali si po párku, po čtvrtce vína, poseděli hodinu, družně

a vesele pohovořili. Leckdo z těch pánů dal si třeba i druhou čtvrtku, ale teď už pan Fišer dával pozor. A jestliže někdo požádal o čtvrtku třetí, tu se naň pan Fišer bystře podíval, chopil se prázdné lahvičky a řekl:

„Ba ne, vašnosti, oni už nedostanou nic. Už se jim očičky tuze blejskají, už se tuze moc smějou — maj' dost."

A nepřinesl. Takto postiženému nezbývalo nic jiného než uchýliti se ke lsti. Požádal některého druha, který měl teprv čtvrtku jednu, aby si dal nalejt poznovu — a pil pak z jeho nádobky. Ovšem že se pan Fišer nedal takto dlouho klamati. Vypozorovav úskok řekl při placení dobromyslnému prostředníku:

„Oni mě dnes podvedli. Tak si pamatujou, vašnosti, že podruhé dostanou jen jednu a nic víc, kdyby se krájeli."

A trvávalo pak nějaký čas, než pan Fišer na takový úskok svých hostů zapomněl. Ptám se: Žije v celé Praze ještě vinárník, o zdraví hostí svých takto starostlivý? Myslím, že tento typ starých krčmářů a vinárníků nadobro vymřel. Dnešní svět — host i hostinský — šulí časem i policejní hodinu. Při spuštěných žaluziích i zavřených vratech pije se a nalévá dále. Inu, dělávali jsme to taky tak — a hrome, to jsem to na sebe pěkně vyblept! Dávno již pozbyl platnosti taky aforismus starého Aloisa Gallata, který někdy v ty doby napsal: „Mnohý hostinský šetří poli-

cejní hodiny tak svědomitě, že po půl noci naleje již jen těm hostům, kteří přijdou v cylindrech.“ Ale to jest arci pouhá slovní hříčka z oněch dob, kdy se v Čechách leckomu skutečně „nalejval cylindr“ — ne pivo nebo víno.

Ale ve vinárně, o které tu hovořím, někdy Fišerově a později páně Jelínkově, panoval ještě jeden krásný obyčej, který mne jednoho dne přivedl do pěkných rozpaků.

Bylo to jednou o Novém roce — ale ne tak; abych začal jinak.

Několik desítiletí již uplynulo, co jsem pozbyl krevného druha, srdci mému velmi drahého a nenahraditelného, s nímž jsem právě v dávné ty doby občas pobesedoval ve starobylých sklepeních pražských, která mne od počátku svou omšelostí a rázovitostí tak lákala a z nichž mnohé navždy zmizelo, ustupujíc ruchu nové doby. A pak jsem dlouhá léta míjel právě tyto útulné kouty, kde by mne byla obklopovala jen tesklivá vzpomínka. Vzpomínku takovou nezaplašíte ani révou sebe ohnivější. Vždycky vedle sebe cítíte prázdné místo, a vždy na to místo přisedá němý a přece tak výmluvný stín.

I stalo se, že mne jednou po letech — a byl právě Nový rok — navštívil mladší druh a prál ke mně:

„Šel bych na číšku vína, strýče. Tak někam, kam ty rád chodíš.“

„A hochu, dávno jsem nikde nebyl. Ale pojď

tedy. Jsi mým hostem, zajdeme do starobylé vinárny, někdy Fišerovy, nyní Jelínkovy, na Uhelném trhu."

„Vždyť jsem věděl, že mě zavedeš někam, kde jsem ještě nebyl."

A tedy jsme šli. Dávno, dávno jsem u pana Jelínka nebyl, ale dobrý ten a vlídný muž mne přece naráz poznal, přívětivě uvítal, útulný koutek sám vyhledal, po párku uzenek přinesl, dobrého vína podal. Byl to vždy vzorný hostitel, dávno již ho taky země kryje. Vinárna byla plna, přes to v ní zavládal ruch jaksi tlumený, pravý sváteční, novoroční. Popíjeli jsme zvolna a já jsem hosta svého pobízel, aby se pranic neostýchal. Ať ví, že starý strejhula není žádný škrob. Nepamatuji, oč jsme sklepu páně Jelínkovu ulehčili. Duch páně Fišerův tu nestrašil, pan Jelínek nás nekontroloval, nebrzdil. Ostatně jsem jakživ žádnou výtržnost nedělal (možná, že to budou číst i mé děti!). Ale konečně byla hodina s poledne, a není radno na Nový rok pohněvat přednostku domácnosti návratem příliš pozdním.

„Zaplatím."

Přišel pan Jelínek.

„Co ráčíte mít?"

„Dva párky, čtyři rohlíky — —"

„Tolik a tolik, prosím."

„A to víno zde!"

Pan Jelínek skoro ostýchavě se usmál, mávl rukou:

„Vašnosti, ráčíte vědět, stálí hosté na Nový rok víno neplatí — — —“

Zůstal jsem jak opařen. Ano, v tu chvíli jsem se rozpomenul. U pana Fišera a rovněž u jeho nástupce stálí hosté bývali na Nový rok skutečnými hosty jako rodinnými, zaplatili jen pokrm, víno jim nebylo účtováno. Na to však jsem prve jako na smrt zapomněl, když jsem tam zamířil. Deset let jsem tam nebyl, času na zapomenutí bylo dost. Deset let jsem tam nebyl, a pan Jelínek mne častuje jako stálého hosta — a na to si přivedu ještě kamaráda a nutím ho, jen aby se neostýchal! Styděl jsem se za tuto svou bezděčnou sveřepost nesmírně. Kterak jsem měl pana Jelínka přesvědčiti, že ta dnešní má návštěva byla zcela neúmyslná a že jsem nikterak nechtěl využitkovati zvyklosti „malého Platýzu“, od let zavedené? A milý pan Jelínek záplaty za víno nevzal a nevzal.

Řada let uběhla zas od té doby, ale kdykoli se přitasí Nový rok, vždy musím vzpomenouti na tu horkou tehdejší chvíli. Zas máme Nový rok za dveřmi — musím to konečně milému čtenáři povědět.

Tolik je jisto: byl to krásný starý zvyk, a nemohu povědět, je-li ještě někde zachováván. A je-li, pověz mi, laskavý čtenáři, kde, abych se nespletl ještě jednou a nevlezl taky tam.

51.

(V únoru 1924.)

(Masopustní rozjímání. — Dávné plesy. — Obšírné zprávy novinářské o nich. — Taneční zábavy za branami. — Uzamykaná Praha. — Co se událo před 56 lety. — V Olomouci zavírání bran zrušeno.)

Masopust je v plném proudu, a Praha křepčí, křepčí, křepčí jako — no jako blázen, račte mi to slovo prominout. Není možno nazvati to jinak. Kde jaké nároží, každé je polepeno množstvím bálových plakátů, až oči přecházejí. Jdete od nároží k nároží, jdete podél dlouhých zahradních zdí, na každém nároží, na každé zdi najdete o nějaký plakát více, který se na předešlé místo už nevešel. Plná Praha jich je, a kdybyste obešli také všechna předměstí, našli byste tam zas nová a nová pozvání na plesy, čistě místní, do kterých staré matičce Praze tak dalece nic není, které mají důležitost jen předměstskou.

A jdete Prahou večer a máte co uskakovat všem těm autům, aby z vás neudělala otiskovací obrázek v blátě na dlažbě, jak splašeně se rozjíždějí všemi směry, rozvážejíce do všech dvoran, sálů a besed tancechtivé, naparáděné, nakypřené,

navoněné, dychtivé a nedočkavé tanečnice a jejich rytíře, manželské párky, otce i matky, tety gardedámy, pány v uniformách i v civilu, notábly a representanty... A jdete po chodnících a nestačíte se uhýbati menším i větším skupinám maškar, chvátajících jak o závod k různým cílům. Tenké, štíhlé i zas baculaté nožky ženské klepetají se v plátěných bílých nohavicích pierotských, z účesů trčí vysoko do chladného vzduchu dlouhá paví péra a taky se třesou jako pampelišky ve větru, slečinky ukrývají svou maškarní nádheru delšími neb kratšími kožíšky, jejich rytířové rovněž kratšími neb delšími zimníky a raglány — všichni společně a svorně se tetelí, anebo snad hoří rozjařením, aby už byli v kole. A za deset minut v něm budou. A nepovolí, až ve tři neb o půl čtvrté zrána utichnou poslední tóny klarinetů a poslední bručení basy a poslední hřmění bombardonů.

A vidouce ten shon na všech stranách myslíte si: Krista pána, to snad je dnes asi padesát bálů?

Ale to byste se pěkně nedopočítali. Potkal mne muž, o němž se domnívám, že taky už s princem Karnevalem doúčtoval, který však aspoň zdaleka to masopustní třeštění sleduje, a povídá:

„Co byste řekl, kolikero že bylo včera v Praze bálů, šibřinek, maškarád, věnečků?“

„Nu, podle toho, jak se všady po Praze všichni čerti ženili, řeknu hodně velkou číslici: aspoň p a d e s á t...“

Muž pozorovatel se usmál, jako se usmívají všichni, kdo vědí všechno z gruntu, a povídá mi:

„Přidejte padesát a pak ještě sedmašedesát. Ano, stosedmašedesát.“

„Stosedmašedesát?“ koktám. „Ale to snad není možné — snad ani v celé v e l k é Praze!“

„Statisticky zjištěno,“ praví důrazně muž.

Patrně tedy máme taky nějaký statistický úřad pro bály. Ale jak na mne přijde někdo se statistikou, dávám nejraději alifer. To je zpropadená věda — totiž je-li to taky věda. Povídal mi kdosi již dávno před lety, že statistikou se na světě všechno dokáže. Statistik A, že to je bílé, statistik B, že je to černé, a když vezme věc do prádla statistik C, dokáže, že je to strakaté. Přece jen myslím, že můj milý známý mě trochu připražil. Má-li však pravdu, pak je v tom oboru pokrok nehorázný. Myslím, že před půlstoletím ani za celý masopust nebývalo v Praze stosedmašedesát bálů.

Tolik je jisto, že letos v jediný večer je v Praze třeba pět velkých plesů, tak zvaných representačních, ne-li deset. Před padesáti lety bývala v tom Praha hospodárnější. Tenkráte veliké čili representační plesy bývaly krásně rozděleny, aby jeden druhému nepřekážel. Mělo-li býti dosti tanečníků a tanečnic v Národní besedě, v plesu akademickém, v plesu Merkuru, v plesu společenském a v jakém ještě jiném, mohl býti jen jeden za týden (a to bývaly středy), aby se křeho-

tinky do druhého dosyta vyspaly, aby mohly přemýšleti zas o nové toaletě nebo třeba jen o nějaké „aplikaci“ — tak totiž, aby plesový úbor, který byl minulý týden v plesu „okoukán“ a snad i trochu pošramocen, vypadal v nejbližším plese zas jak nový, a modistky to tak dovedly. Tehdáž nebylo radno „ušmejkat“ jednu a touž toaletu v několika plesích, nebo tenkráte nad takovým znesvěcením velikého bálu bděli také novinářští referenti. Otevřte staré ročníky tehdejších časopisů, a najdete v nich sloupcové referáty o „včerejším nádherném plesu“ tom a tom, a referent svědomitě vypisoval, jaké byly toalety dam, z jakých látek, s jakými ozdobami, které barvy převládaly, jaké kytice měly dámy při vstupu do plesu, jakými vějíři se ovívaly, jaké měly rukavičky. Celá Praha čítala tyto sáhodlouhé zprávy plesové, zvláště paničky a slečny je sledovaly s horlivým zájmem — ani žádná evropská zápletka politická nebudila tolik pozornosti.

Inu pravda, že se v takovém plesu přiživilo taky mnoho šateček prostých, z pouhého tarlatánu — takové drobotiny si referenti arci nevšímali. Ale jít na „veliký“ bál a dělati tam „furore“, jak se říkalo, bylo v „dobrých, lepších a vynikajících“ rodinách věcí velmi důležitou a odpovědnou. Na příslušnice takových rodin patřila celá Praha — tak se domnívaly — a matky takových rodin se žárlivě předstihovaly, aby se jejich „dům“ dceruškou na plese důstojně representoval.

Ale když se na bále objevilo poupátko z menší a třeba docela „malé“ rodiny, dcera úředníčkova nebo řemeslníčkova, takové osmnáctileté, sotva rozvité poupě, vstupující nesměle a plno trémy na parketovou, čerstvě navoskovanou podlahu sálu žofínského, s úzkostlivou obavou, jak bude vypadat vedle těch nádherných toalet: — třeba že bylo jen v tarlatánových šatečkách, šlo taky z ruky do ruky a vznášelo se sálem ještě o páté ranní při sousedské. Nic nebývalo o takovýchto skromných děvčátkách druhý den v novinách, všechna byla zahrnuta jen v slova: „A ještě mnoho a mnoho jiných.“ Ale tato děvčátka nebyla posedlá dychtivostí veřejné slávy, nezáviděla nikomu chvalné zmínky v novinách. Tato děvčátka nosila nejkrásnější památku na svém tanečním pořádku, zbožně uchovávaném, a nejpůvabnější vzpomínku v srdci svém. Bylať se v tom nezapomenutelném bále setkala s „Ním“, jehož jméno bylo zapsáno několikrát na tanečním pořádku a jehož obraz býval vryt hluboko v srdci. Arci — bohužel — jaká pomoc! — někdy právě jenom na ten jediný masopust. Neboť „On“ byl někdy pouhý větroplach, mnohdy však, i když se zahleděl v její oči k nezapomenutí, dlouho ještě nemohl býti kandidátem ženitby, ubohé děvčátko by zatím bylo čekáním uschlo. Ale tak bylo ve všech masopustech minulosti, tak je v masopustě dnešním a bude v masopustech na věky. Při opojných zvucích taneční hudby rozkvetlo mnoho prvních

lásek, stejně opojných jako ta hudba, stejně bouřlivých jako rytmus kvapíku, stejně zas odkvétajících jako ta plesová kytička — a za několik málo let se ta někdejší rozechvělá ručka spojila navždy s rukou pána rozšafného, který měl tu krásnou vlastnost, že se mohl od hodiny ženiti.

„Muziky, muziky, vy pěkně hrajete...“ ta písnička je věčně hezká a má věčně stejný význam. Je masopust, doba bláznění.

Ale v té staré Praze nebývalo vždy snadno s tancem. Někdy se chodívalo i za bránu do věnečků a zábav, které v sálech méně nádherných pořádávali zejména vysokoškolští studenti. Tenkráte ještě byly hradby, hradby měly brány, které se na noc někdy už o deváté večerní zamykaly. A stalo se nejednou, že uhřáté tanečnice a jejich ospalé maminky, vracející se z plesu „zábranského“, postály si hodnou chvíli před Koňskou nebo Žitnou branou (na tu stranu se chodívalo snad nejčastěji, poznenáhlu tam vyrůstalo, co se později vykuklilo jako Vinohrady), i s rytíři, a že všichni dlouho bušili na těžkou bránu, než se některému pánu od akcizu, strážníkovi nebo „vartě“ uráčilo odemknout a přivítání těchto pánů nebylo nejvlídnější, dokud nepadl do hrsti nějaký stříbrňák. Slýchal jsem nejednou o takových nesnázích, ba i sám jsem jich zakusil.

Někdy však se dychtivé tanečnice nedostaly ani z brány. Na důkaz toho stůj zde „zaslánó“, které bylo dne 23. ledna 1868 — před šesta-

padesáti lety — uveřejněno v „Národních listech“:

(Zasláno.)

Oněm P. T. dámám, jež dne 21. t. m. taneční zábavu v sále Novoměstské zahrady navštíviti hodlaly, avšak vzdor všem prosbám svým i našim branou propuštěny nebyly, vyslovujem díky i soustrast nejsrdečnější.

Dne 22. ledna 1868.

Pořadatelé zábavy té:
právníci.

Představte si ten obrázek. Děvčátka, která si týden anebo dvě neděle švadlila plesové šatečky, která plna těšení vyšla z domovů, a jejich maminky, které na výstroj svých dcerušek obětovaly tolik a tolik zlatek — všechny stojí v ponuré Koňské bráně, marně prosí, aby jim brána byla odemčena, a paličatý strážce trvá na svém a bránu neodemkne. S pláčem se děvčátka vracejí, se žlučí ve varu cupitají za nimi maminky.

Nedohledal jsem se nikde důvodů této někdejší komisní brutálnosti a taky jsem se nedopátral žádného pamětníka, který by mně byl mohl vysvětliti, zdali byl nějaký rozkaz (snad vojenský či jaký?), aby po deváté hodině nebyl z brány nikdo vypouštěn. Dnes to zní neuvěřitelně, a přece se tak za těch časů dělo, a dojista častěji. A to bylo dva roky po válce s Prušáky, tedy v dobu, kdy

nejeden starý cop byl zrušen, navždy odklizen. Vždyť Praha již nebyla žádnou pevností a taky nemohla být nějakým nepřítelem znenadání přepadena. Tak bylo týráno obyvatelstvo metropole království Českého, jak nasvědčuje stesk v Nár. listech ze dne 12. března 1868. Naproti tomu se brány v Olomouci nezavíraly již od 4. března téhož roku — a to byla pevnost. Zrušil zbytečné to uzamykání tamní velitel baron Jablonský. Ale to byl patrně rozumnější a liberálnější muž než vojenský velitel Prahy v tu dobu.

52.

(V dubnu 1924.)

(O pražských poutích a co se na nich prodávalo. — „Slavíky.“ — Čamburina, „hazardní“ hra pouliční. — Kri-kri, francouzská novinka. — O jejím původu. — Hračička po letech vzkříšena.)

Každá pražská pouť za starších časů a rok co rok byla provázena určitými příznaky, zvláštními výrobky, s kterými jste se jindy nesetkávali. Chápala se jich horlivě nejmladší pražská omladina, tak do čtrnácti let, a z pokročilejšího dorostu bývali to hlavně páni Pepíci, kteří na ulicích oblažovali sluch mimojdoucích všelikými zvuky, hvízdáním, troubením, škroukáním, řehtáním, cvrkotem, chřestotem — a čím ještě jiným. Div že nevinní posluchači o citlivé uši nepřicházeli. Vzpomínám na zuřivé pohledy starších a starých pánů, když jim takový nadějný pan kluk za zády roztočil velkonoční řehtačku. Přišlo to tak znenadání, že se skoro zapotáceli, pravice se španělkou se po útočníku bezděky rozpřáhla — ale kdepak už zlomyslný nekáranec se svou řehtačkou byl!

Matějská pouť neměla nic tak obzvláštního, ale po té přišla pouť josefská a s ní se Prahou

rozhvízdaly „slavíky“ — račte dobře rozuměti, nikoli slavíci. Hlavně na Josefském náměstí je prodávali, a snad jenom tam. Ale tamodtud se rozletěly po všech ulicích. A tehda někdy na počátku let sedmdesátých je prodávala babice, která po dlouhá léta byla nezbytným a nepostradatelným zjevem pouti josefské. Stávala tam skoro u samého kláštera kapucínů, hned vedle ambulantního podnikatele přenosné herny „čamburiny“, který od rána do večera roztáčel svou šestihrannou kostku na nožičce a volal do shromážděného „obecenstva“:

„Za krejcar pět, za dva deset, ať to běží i s tou čamburinou!“

Na stolku před sebou měl voskované plátno o šesti čtverečkách, v každém čtverečku číslici, od jedničky do šestky. Na ta čísla se sázelo po krejcaru. Komu padla obsazená číslice, dostal za svůj novák pět — „pracoval“ tedy s výtěžkem celých čtyř krejcarů. Proto tedy byla čamburina pokládána a zákonem stíhána jako hra hazardní. A proto taky vedle čamburináře stála jeho žena, rozhlížející se bystře po všem okolí, a když se na obzoru kmitl žíněný ohon na černém klobouku (chocholy kohoutí byly zavedeny později), vykřikla varovně:

„Franto, polda!“

Totiž policajt.

A milý hráč rázem stopil čamburinu do kapsy, strhl se stolku plátno s číslicemi, vrazil ji pod kabát — a začal taky pískat „slavíka“,

jako jeho sousedka. U něho byl tento slavík pouhou záminkou, předstíraným předmětem obchodu, jímž kryl svou čamburinu, u vedlejší babice však byly slavíky jediným artiklem.

Měla jich plný stolek, těch slavíků z březové kůry, s tenkou blanou napříč, a mistrně svůj nástroj ovládala. Pořád jej měla v nadmuté hubě a hvízdala, že bylo „milo" poslouchat. Ale mládež, která ji obklopovala a slavičímu tlukotu babice naslouchala, měla ještě pevné a neztýrané nervy. A když takový milovník tohoto zpěvného nástroje dosyta se naposlouchal — a trvávalo mnohdy celou hodinu, než se rozhodl — položil dva nováky na stolek:

„Daj' mi toho slavíka!"

Dala mu, se stolu, ale chlapeček nechtěl kupovat zajíce v pytli.

„Ne, toho z huby mi daj', ten pěkně píská!"

„Tumáš toho!" A babice vylovila uslintaného slavíka, podala jej kupci — a už jej měl v hubě odběratel. Tehda ještě svět nebyl ustrašen všelijakými bacily, zdravotní referát nepracoval tak svědomitě. Hygiena spala. A milý kluk roznášel slavičí tlukot po Praze, když jen trochu jazyk nacvičil.

Ale o pár let později pronikla do Prahy novinka, zdravotně zcela nezávadná, nehřmotná, ne tak protivná jako byly všeliké drnkačky, ale jaksi poťouchlá a škádlivá. Vypadalo to jako malounký, drobounký člunek, do jehož drážky

čili falce bylo zasazeno kousek ocelového plíšku. Drželo se to ukazováčkem a palcem, a když se ten plíšek palcem smáčkl a hned zase pustil, vydalo to křapavý, chřestivý nebo řehtavý dvojzvuk, podle čistoty neb tloušťky toho ocelového péra. Zdaleka se to poslouchalo jako žabí skřehot.

Této titěrky se chytili nejen drobní občánkové, ale i dospělí pánové, ba i paničky a dívky, právě proto, že to byla věc tak škádlivá a neviditelná. Pánové to nosili v kapsách kabátu, paničky třeba ve štuclu, pozdravili vás, oslovili, a najednou — aniž jste věděli odkud — ozvalo se z kapsy, ze štuclu, za zády: Kry-kry!

Ano, bylo to „Kri-kri", a přišlo k nám z Paříže. Proto taky bylo tuším nejprve u pražského „města Paříže" na prodej, a prodali jich tam na tisíce. Nebo z Prahy se kri-kri rozšířilo i na venkov a zakrátko ho byly plné Čechy. Neruda o tomto šlakovitém potutelném aparátku napsal tehda rozmarný fejton.

Původ hračičky — jak mi kdosi již dávno vyprávěl — byl prý takovýto:

Někdy na sklonku let šedesátých zanikla móda krinoliny. Co byla krinolina, snad netřeba vysvětlovati. Na starých obrázcích a na podobiznách z let šedesátých ji najdete na každé ženské postavě. Byla to věc jako potapěčský zvon staré soustavy. Byla to zvonovitá nestvůra, jejíž kostra byla buď z obyčejného rákosu, buď z „fišpanu", ale hlavně byla z ocelových obručí,

opředených bavlněnou nití. Tehdejší něžné pohlaví oblékalo nejprve spodničku, třeba několik spodniček, přes ty se navlékla a v pasu uvázala krinolina, a přes krinolinu se oblékly šaty. To tedy byla móda krinolinová. Ocelových obručí bylo urobeno tolik, že kdyby se byly všecky natáhly kolem zeměkoule na samém rovníku, byly by ji asi 257kráte obtočily (ať si to po mně kdo chce zkontroluje!).

A teď považte, že Móda jednoho dne řekla: Dost a konec krinoliny! A francouzští továrníci měli těch krásných obručí urobeno ještě asi na deset let. Co s nimi? Některé železářské firmy prý se octly na pokraji úpadku. Všechno jmění bylo uloženo v krinolinových obručích. A tu prý jakýsi montér a jen pouhou náhodou učinil vynález, který vyrabitele obručí zachránil. Ve hněvu rozsekal asi kilometr obruče na padrť, na samé drobné kousky, a ještě prý do každého kousku zvlášť udeřil kladivem, takže vznikla malá prohlubenina. Potom náhodou vzal takový kousek do prstů, smáčkl jej vzteky — a ten ocelový plíšek se ozval: „Kry-kry!"

„Šmarjájozefe!" vykřikl muž. „Vynález! Jsme zachráněni!" Hned šel k svému šéfu továrníkovi, který právě nabíjel revolver, aby se na zřízeninách krinoliny zastřelil, okázal mu plíšek a zachřestil jím.

A co následovalo, bylo zcela prostinké — jak by byl řekl Arbes. Továrník se nezastřelil,

dal zatím patnáct set kilometrů obručí rozsekat na malé obdélné kousky, dal ve slevárně nalejt na statisíce malinkých cínových vaniček, dal do nich vsaditi ty zbytečky krinolinových ocelových per, smáčkl každé a — — „Kry-kry, kry-kry, kry-kry!“ Paříž dostala novou hračičku — a z Paříže se rozletěla do celého světa. Montér dostal odměnu, krom toho továrníkovu dceru za manželku, stal se jeho protokolovaným společníkem a hned si koupil nový krásný automobil s nádhernou meluzinou. Pardon, pardon — automobilů tehda ještě nebylo. Obyčejný kočár si koupil. Ten prý ho těšil mnohem déle než ta továrníkova dcera — povídaly zlomyslné huby.

Tak mi to kdosi už dávno, velmi dávno vyprávěl, a možná, že mne nabrkl. Odpovědnost ponechávám úplně našemu odpovědnému redaktoru, abych sám neměl žádných opletaček.

A tomu tedy je bezmála padesát let. A tehda tedy taky v Praze žilo „Kri-kri“ asi rok či dva, a když se náruživým klapáním všechna polámala, zaniklo zase. A prý nezaniklo dobrovolně nebo sešlostí věku. Bylo prý dokonce policií zakázáno. Co všechno tehdejší policií bylo zakazováno! Jaké starosti to měla. Naproti tomu byly všeliké zlořády, kterých si naprosto nevšímala.

Několik desítiletí nikdo o milém kri-kri neslyšel, a naše mladé a nejmladší generace — ubožátka! — neměly potuchy, jakou rozkoš nám kdysi působilo. Ale jakou radostí srdce mé posko-

čilo, když jsem nedávno, před několika nedělemi, zaslechl na Václavském náměstí povědomý skřehot, hned potom v ulici Vodičkově, na Národní třídě, na Staroměstském náměstí — všady, kam jsem se hnul: „Kry-kry, kry-kry, kry-kry!“

Zbylo těm někdejším fabrikantům krinolin ještě několik centů obručí? Znamená to návrat krinoliny? Zastesklo se světu po tom drobném štěkáčku?

Nevím, ale šel jsem rovnou cestou k „městu Paříži“ a koupil jsem si taky půl tuctu krykryčátek. Ale teď jinak vypadají. Není to „vanička“ s pérem, je to malá zelená žabka. Až se potkáme, zacvrlikám vám na ni.

53.

(V červnu 1924.)

(Okno odvahy. — Večerní dobrodružství na Nových zámeckých schodech.)

Není tomu příliš dávno, když ke mně ředitelství divadla „Komedie“ v Lucerně proneslo vlídné vyzvání: „Nechtěl byste si vyposlechnouti veselý kousek? Přijďte se k nám zítra podívat. Hrajeme U l i č k u o d v a h y od Mahena. Či znáte ji už?“

Ne, neznal jsem jí. Sice se mi název hry kmitl kdysi v novinách, snad i na nároží někdy, ve shluku divadelních plakátů, ale jinak jsem o ní nevěděl pranic. Za nehet ponětí jsem neměl. Tak tedy po rozmluvě s vlídným ředitelstvím zamířil jsem na nároží s plakáty, abych se aspoň trochu připravil na věc, na kterou se mám přijít podívat. Nebo někdy člověk ledacos uhodne ze seznamu osob atd. Vylovil jsem ze spousty divadelních návěští příslušný plakát „Komedie“ a čtu:

„Jiří Mahen: U l i č k a o d v a h y. Prajednoduchá komedie o 3 aktech. Osoby (jedenáct jmen, devět mužských, dvě ženská). Dějiště Praha,

snad Malá strana na jaře jednoho z posledních let."

Tato závěrečná poznámka — „dějiště Praha" a dokonce „snad Malá strana", to mne popadlo a již napřed zvábilo. Miluji velmi takové pražské obrázky, a tak jsem se nedočkavě těšil na zítřejší večer. Nebo v tu chvíli jsem neměl ani potuchy, co mne tam očekává.

V ustanovenou hodinu sedím na místě v nevelikém a proto intimním divadle „Komedii". Rozhrne se opona, a jeviště jest proměněno v útulnou světničku. Věru, takových milých světniček s občanským, všeho přepychu prostým nábytečkem je po Praze plno, na Starém i na Novém městě, hlavně však na Malé straně. Ale tato světnice ve hře páně Mahenově se vyznačuje zajímavou zvláštnůstkou. Má jediné veliké okno, a divák tuší, že je to okno přízemní a že nehluboko pod ním jest úroveň ulice. Velikým tím oknem padá do světnice plný jas jarního slunce.

Jen jsem uspořádání jeviště spatřil, když mne proniklo tušení: Snad nebudou tímto zvláštním oknem jednající osoby vstupovat a vystupovat? Neboť okno přímo k takovému dění vybízelo, zdálo se být k němu určeno. Nevím, zdali také ostatní diváci cosi takového tušili, ale mne tato tucha obestřela jakýmsi trapným pocitem, kterýž ode mne neodstoupil do chvíle, kdy se mé tušení splnilo. Skutečně, veselé figurky hry tímto oknem do světnice přicházejí a zas odcházejí.

A tu jsem zas po dlouhých letech zažil kus spisovatelské trémy. Co je spisovatelská tréma, může plně pochopiti jen odborník, literát, který nosí v hlavě námět nějaký, bedlivě střežený, utajovaný, nikomu nesdílený; námět, jejž si uchovává, aby se s ním jedné chvíle vytasil, až všechno dozraje, co dozráti má, nebo až nebude do čeho jiného „kousnout".

A já měl a mám ve svých vzpomínkách také takové okno, jaké Jiří Mahen ve své „Uličce odvahy" na jeviště postavil. Dávno je mám, bezmála padesát let. A stále jsem s ním odkládal, až jako přijde chvíle, kdy se mi nebude chtít nebo kdy nebude lze vytasiti se s něčím jiným. Nikdy jsem pana Mahena neviděl, dojista nikdy s ním nemluvil, jeden druhému jsme nemohli o svém okně vyprávěti — a tu jest v jeho kuse, na jevišti, a u mne pořád ještě jen v paměti, vyčkávajíc, až na ně dojde. Jsou přepodivné shody v životě a v práci. Arci podrobnosti jsou jiné. —

Byla nás před půlstoletím, v léta sedmdesátá, veliká družina mladých hochů. Když jsme se všichni sešli, bylo nás až na třicet. Ale jinak jsme se zas dělili na skupiny menší kamarádů důvěrnějších, o čtyřech, o šesti, o osmi. Skupinka, k níž jsem náležel, asi šestičlenná, chodívala se zálibou na „Petynku" za Strahovskou branou. Byla to veliká zahrada „sadařská", níže položená a nad ní taras hostinské zahrady, s laciným pivem, s lacinou kávou i mlékem a s laciným „butter-

brodem", jak se tehda po pražsku pořád ještě říkalo. To bývala naše večeře. A při hostinské zahradě byl taneční sál, v němž jsme se v ta léta hodně natančili. Chodívaly tam se svými maminkami panenky z Malé strany, ba až ze Starého města, vstupné do sálu stálo snad šesták, výjimkou dva, ale my jsme se vytančili za pětku. Ach ano, my jsme všude tancovali, a flirtovali jsme s dívkami, ač to slovíčko přinesla teprve daleká budoucnost a z ciziny, a vždy jsme se s těžkým srdcem vracívali domů do Prahy — o deváté, o desáté večer, s tichým smutkem, že je krásná neděle tatam a že nám zítra nastává zas ta dlouhá týdenní robota. Kdož ví, bude-li příští neděle zas tak pěkná. Však myslím znáte všichni ty smutky mládí nad uplynulou nedělí, nad minulým a krátkým setkáním s nějakou milou dušičkou, které jste pak už nikdy nespatřili.

A tak jedné krásné neděle — opakuji, bezmála před padesáti lety — vyskytla se na Petynce roztomilá panenka, které jsme tam ještě nikdy neviděli. Bylo na sklonku léta, ale den kouzelný, připomínající jaro. Květiny v dolejší velké zahradě sice již dokvétaly, přece však se nám každému podařilo ukořistiti květ, jejž jsme neznámé tanečnici střídavě podávali. Tančila lehounce, smála se roztomile, vtipně hovořila, drali jsme se o ni. Ani sama o tom nevědouc, zasila nesvár v naše duše, jindy tak svorné a sdílné. Všichni jsme na sebe navzájem žárlili. Tuším, že dívka

sama ani nezpozorovala, jaký rozkol tu způsobila, ale zdálo se, že náš horlivý, ba chvílemi bouřlivý zápol o ni byl zpozorován jinými, zkušenějšími zraky. Byla to její maminka — či tetička? Venku již se smrákalo, když zkušená panička promluvila cosi k dívce, a za chvilku, ať kdokoli přišel o další taneček, všechny odmítala a odpovídala:

„Musím trochu odpočinout, abych tak uhřátá nešla domů."

„Už domů?" lekali jsme se jeden po druhém.

„Ano, domů."

Řekla to skoro lítostivě, a její zraky zaletěly k paničce do kouta, která již chystala dívce klobouček a paletko.

A za chvíli obě zmizely.

Zbylo sice maminek i tanečnic na Petynce ještě dost, ale již nás tam nic netěšilo, pivo nechutnalo. Tmělo se víc a více, a jako by nám byl kdosi povelel, skoro rázem jsme se všichni zdvihli a odcházeli. Totiž — nejraději bychom byli odešli každý sám, byli jsme rozladěni, nevražili jsme na sebe. V duchu jeden druhému vyčítal, že on byl příčinou, proč dívenka tak brzy a tak náhle odešla.

Courali jsme se jen co noha nohu minula ke Strahovské bráně, stále doufajíce, že se cestou nějak rozpadneme a snad jen dva a dva kamarádi nejdůvěrnější se ještě někde zastavíme, ale stará naše družnost zvítězila. Nerozešli jsme se. A když jsme se octli na Strahově, na Pohořelci, na náměstí

Hradčanském, když nás obklopila naše milá Praha, nevlídná naše nálada se rozprchávala, druh druha zase našel, a s Nových schodů zámeckých skoro již vesele jsme hopsali.

Na těchto Zámeckých schodech, jak známo, po levé straně shora počítajíc, je řada přízemních bytů s okny nízko položenými, na loket, na půl druhého s dlažby ulice. A pojednou jsme došli k širokému oknu dokořán otevřenému, jímž bylo viděti do veliké, jasně osvětlené světnice. V koutě stál klavír, pokrytý háčkovanou „dečkou", uprostřed stál kulatý stůl, kolem stolu „garnitura" šesti křesel s opěradly, proti klavíru pohovka téže fasony. Nad stolem hořela veliká lampa petrolejová. Ve světnici nebylo živé duše. Bylo na ten vnitřek milé podívání, jak se tam lesklo zrcadlo, jak čistá byla skla na obrazech po stěnách, jak pěkný tam stál etažér s knihami a jak se leskla bílá kamna s nějakou soškou navrchu. Do smrti nepovím, čí to byl nápad, když kdosi z nás řekl:

„Hoši, vlezme tam! Je tam právě šest fotelů — nás je taky šest!"

Bůh ví, kde se ve všech nás ta kuráž vzala, ale navrhovatel jen dořekl, již jsme tam všichni vlezli, tichounce jak lupiči, usadili jsme se beze šustu na křeslech, položili jsme klobouky na kolena a v rychlosti jsme všichni navlékali rukavičky. Rukavičky jsme měli vždycky v kapsách. Kupovávali jsme kdesi v Štěpánské ulici „aušúsové", po šedesáti krejcarech, ale krásné byly

a celý rok nám vydržely. A teď, když jsme konali tak vzácnou návštěvu, chtěli jsme vypadati elegantně.

Nepomyslili jsme, jaké následky by tento náš vpád mohl míti. Nebyli jsme si vědomi, že pášeme něco nepřístojného. O násilném vpadnutí do cizího nemovitého statku podle § 83. obecného zákoníku trestního neměl z nás tehda nikdo ani ponětí. Taky jsme tam nevpadli násilně, žádnou brannou mocí, dokonce snad s úmyslem, abychom se na obyvatelích dopouštěli násilí. Na nikom jsme se nechtěli vymstít, zbraně jsme vůbec u sebe neměli, kromě perořízků. Byl to prostě taškářský nápad. A výslovně podotýkám, že nikdo z nás nebyl nepříčetný z přílišného požitku piva. Byli jsme všichni pijáky velmi střídmými a na nějakou „opici" — ani na nedělní — neměli jsme vůbec peněz. V ta léta a při tehdejších svých důchodech vycházívali jsme na výlety se třemi, se čtyřmi šestáky v kapse — a někdy jsme mívali jenom dva. Pak se pívalo „do ély", což po pražsku znamenalo společně, vždy dva jen jednu sklenici.

Chvíli jsme seděli, nikde se nic nehýbalo. My taky ne. Jen jsme dychtivě očekávali, co tomu řekne domácí pán. Pojednou však se otevřely dveře — patrně z jiného pokoje či z kuchyně — a vstoupil obstárlý (po našem ponětí) pán, zarazil se, stanul na prahu. Bylo zřejmo, že je velmi překvapen.

Všichni jsme se vzchopili, sklonili se a jako jedněmi ústy jsme pozdravili:

„Má úcta, vašnosti."

A zase jsme uctivě usedli.

Zdálo se, že se pán ze svého překvapení probral. Skoro se nám zdálo, jako by se byl sotva znatelně usmál.

Již se nás nelekal, postoupil do světnice, zavřel za sebou dveře a otázal se:

„Dovolte, pánové, kudy pak jste sem přišli?"

Byla to otázka skoro zbytečná; vždyť i jeho zraky při tom zaletěly k otevřenému oknu. Ale zdvořilá otázka vyžadovala odpovědi stejně zdvořilé.

„Račte prominout, vašnosti," řekl kdosi z nás, povstav z křesla, „dívali jsme se sem chvíli, jak je tu prázdno, a tedy jsme vstoupili z obavy, aby vám sem nevlezl nějaký zloděj, že tu zatím počkáme. Ale teď tedy dovolíte, abychom zas odešli, kudy jsme přišli."

„O ne, pánové," řekl hospodář, „aspoň chvilku se ještě zdržíte. Nebyl jsem na vaši návštěvu připraven, doufám, že mi neutečete."

Jeho rty pohrál úsměv o něco znatelnější prvého, a to jsme nepokládali za dobré znamení. Skoro nám připadalo, že je to úsměv zlomyslný. Snad nemusím ujišťovati, že nám začínalo být horko, a neměli jsme přání vroucnějšího, než abychom zas už byli na Zámeckých schodech a pod nimi a daleko odtud.

„Abyste mi neutekli, pánové, račte dovolit —“

S těmi slovy odebral všem nám klobouky a dodávaje:

„— — hnedle zas přijdu,“ odnesl je do vedlejšího pokoje či do kuchyně.

„Teď jde pro policajta!“ vyhrkl jeden z nás. „Hrome, čí pak to byl blbý nápad?“

Okno sic bylo otevřeno, ale bez klobouků jsme utéci nemohli. Tehda ještě nebylo módou běhat po ulicích bez klobouku. Kdo se na ulici objevil bez klobouku, ten byl neomylně odněkud vyhozen nebo spadl s šibenice. Ale obyčejně byl vyhozen z hospody, když nemohl zaplatit útratu. Tehdejším vyhozencům a utržencům se móda o padesát let opozdila.

„Anebo pro hůl,“ dodal malomyslně jiný. Ale jinak jsme všichni svorně a solidárně zůstali sedět, děj se co děj.

Než nestalo se nic zlého.

Po chvíli otevřely se dveře opětně, a pan domácí vnášel do světnice mísu — uzenářského nákroje, za ním dívka služebná talíře, příbory a bochník chleba.

„Račte, pánové,“ pobízel hospodář, a úsměv kolem rtů se víc a více zesiloval.

Náš „násilný vpád“ se měnil v hostinu. Ale ještě nás čekalo překvapení největší. Po další chvíli se dveře opět otevřely a jimi vstoupila dívka se džbánem piva, se sklenicemi, a tato dívka byla — naše tanečnice z Petynky. Spatřivši nás, div že

džbán a tác a sklenice neupustila. Taky ona se tohoto setkání nenadála. Byla to dcera našeho hostitele. A tu nám všem — ač jsme dříve s panem domácím vesele rozvázali — pojednou huby zamrzaly.

„No, čeho pak ses tak lekla?“ otázal se pán.

A tu došlo k vyznání, že slečna „s těmihle pány na Petynce dnes odpoledne tančila“.

Hodinu, půl druhé jsme poseděli, a když jsme se poroučeli, řekl náš bezděčný hostitel:

„Ale teď nemusíte oknem, teď můžete vraty, máme domovní klíč.“

Dívka nám všem podala ruku a na té ručce ulpělo šestero vroucích a vděčných polibků. Co mohlo skončiti policajtem a po případě „katrem“, vytvářilo se nám, zeleným mladíkům, jako báječné romantické dobrodružství.

Chápe už čtenář mou „spisovatelskou trému“? Chápe, jak mi bylo, když jsem viděl pánĕ Mahenovu roztomilou, veselou „Uličku odvahy“ a měl jsem v jedné mozkové schránce bezmála padesát let uložené Zámecké „schody odvahy“ i s tím velkým otevřeným oknem? A kterak jsem si při tom byl vědom, že z toho nedovedu udělati tak rozkošnou komedii, jako jest Mahenova?

54.

(V září 1924.)

(Problém kanalisace. — Návrh na zužitkování pražských fekálií. — Medaři. — Kterak se odlehčovalo pražské kadetce. Zmizelý kadet. — Kadet straší.)

Zdá se mi, že problém kanalisace ležel na Praze tíhou centovou od nepaměti. Slýchal jsem o tom bezmála ode chvíle, kdy jsem do Prahy vstoupil, a dojista že bych se taky byl mnohého mohl dočísti, kdyby mne taková četba byla bavila. Kapitoly o pražské kanalisaci však byly pro mladou mysl jistě rázu velmi suchopárného — račte prominout: cítím dobře, že se tu s u c h o p á r nehodí ke s t o c e, kde bývá obyčejně v l h k o. Zatím tedy mne otázka pražských stok docela nic nezajímala. Dávno před tím sice jsem byl přečetl „Bídníky", ve kterých Viktor Hugo tak znamenitě vylíčil podzemní pouť stokami p a ř í ž s k ý m i. Ale ze „života" pražských stok jsme nic takového neměli. V těch jsme tušili jen potkany.

Živější zájem o pražské stoky — a tu myslím zájem širšího obecenstva — vznikl teprv někdy v polovině let sedmdesátých, kdy se ta otázka počala zas jednou „ventilovati", jak my novináři

krásně říkáme. Zabýval se jí muž, kterého při tom beze vší pochyby vedly úmysly nejlepší, ale který se uskutečnění svých návrhů nedočkal, a nějaké vděčnosti za ně už dokonce ne.

Muž, který v polovině let sedmdesátých pražskými stokami zamíchal (což tu řečeno naprosto obrazně), byl tuším doktorem filosofie a jmenoval se Otakar Čech, neklame-li mne paměť. Byl to muž asi třicetiletý, byl to krasavec k pohledání a svým zevnějškem vzor elegance. Doufám, že mi to dosvědčí některý z pamětníků starších mne. Jeho denní promenádou byly Příkopy, Ovocná ulice, Ferdinandova třída. Jeho zjev nemohl uniknout pozornosti. Vidím jej živě před sebou ve svrchníku světlé, žemlové barvy v žlutých rukavicích a v krásném cylindru.

Otázku pražských stok pojímal řečený doktor nejen se stanoviska zdravotního, ale hlavně s hospodářského. Vypočítával, kolik drahocenných látek uniká podzemními průduchy do Vltavy a znečištěnou Vltavou do širého světa, a jádrem jeho návrhů bylo, aby pražská obec domorodé fekalie své vyvážela do velikých nádrží kamsi za Volšany, tam aby je přiměřenou destilací obracela v suchou hmotu a prodávala venkovu na mrvení polí. Vypočítal, jaké statisíce by se za to střžily a jaké požehnání by se takovýmto zužitkováním pražských fekalií rozestřelo po všech krajích.

Bohužel, jeho hlas byl tehda hlasem volajícího na poušti. Praha neměla pro takovéto zá-

měry pochopení. Otcové města měli jen shovívavé úsměvy pro každý záměr, který vybočoval z tehdejší sevřenosti hradební. Otcové se usmívali, když někdo přišel s návrhem, že by se Praha mohla rozšiřovati na stranu vinohradskou — jak by se byli nesmáli požadavku, aby se „pražský med" vyvážel někam do pekel až za Volšany. To byl tak projekt pro Ameriku. Snad měli pravdu. Pražský život byl tenkráte velmi malý, a Praha taky neměla na podobné veliké podniky peněz. V tehdejších poměrech byla „budoucnost" Prahy vždy tak asi pětiletá, někdy ještě kratší.

Smích je věc nakažlivá. Kdežto se otcové města návrhům doktora Čecha snad jen usmívali, ostatní Praha se už hlasitě smála, když si články páně doktorovy v novinách přečetla. O nějaký jízlivý, kousavý vtip není v žádné obci — a hlavně ve velkých městech — nikdy zle, a tak se milému průkopníku zneuznané myšlenky brzy dostalo přezdívky, které se dojista nenadál. Říkali mu „s..... doktor". Nezdarem svým rozmrzelý odešel doktor brzy potom z Prahy, prý do ciziny. O jeho dalších osudech nezvěděl jsem už nikdy nic, ač jsem se kdekoho doptával. Z pražských ulic vymizela jím postava velmi rázovitá, elegancí i krasavstvím nápadná.

Ale ještě jeden starodávný příběh mi na paměť vytanul. Ten se udál o několik let dříve, asi tak roku sedmdesátého. Příběh o zmizelém a nezvěstném kadetu, který prý později strašil.

Nedostatkům a vadám pražské kanalisace bylo všelikým způsobem odpomáháno. Nejznámějším „technickým prostředkem" byli pražskému obyvatelstvu m e d a ř i, jak je nazval pouliční vtip. Zvláště se s nimi setkávali občané, kteří se tak po desáté, po jedenácté hodině odkudkoli vraceli. A byli-li tito občané všelikými spirituosními požitky nadmíru rozjařeni a dopustili se k užitečným nočním pracovníkům nemístného vtipu, odnášeli si po krátké debatě s medaři památku tak nevítanou a nehynoucí, že si horoucně přáli, aby raději byli hubu drželi. Ovšem, po oučinku zlá rada.

Jiným způsobem bylo kolem roku sedmdesátého ulehčováno stoce v ulici Kralodvorské, která pojímala přebytky naturálií z pražské kadetky. Mladá a nejmladší generace již nepamatuje, že kadetka stávala na místě nynějšího obecního čili representačního domu a „chovala" vždy na sta kadetů, budoucích to rakouských vojevůdců. Však také výkony těchto chovanců v každém směru byly podle toho.

Nuže, kolem roku sedmdesátého přijížděl denně do úzké ulice Kralodvorské, v místo, kde nedaleko ústila na náměstí Josefské, na severní to straně kadetky, zvláštní povoz. Byl to vlastně železný dutý válec, asi jako veliký parní kotel, opatřený mohutnou hadicí širokého průměru. Zřízenci, kteří povoz provázeli, ponořili druhý konec hadice do určitého otvoru stokového a

počali pumpovati. Tato manipulace se děla v časných hodinách ranních, nejpozději do sedmé prý musila být skončena. Avšak památka zdravotní té činnosti trvala mnohdy až do poledne, zvláště za kalných dnů podzimních.

Pražští Pepíci, kteří si brousili vtip o každý zjev pouliční a nic nenechali na pokoji, vymyslili taky pro tento důležitý aparát něco. Železnému kotlu říkali „retorta", a když jej už zdálky spatřili, varovával jeden druhého: „Vem to čehy, Pepíku, tamhle stojí zase ekvipáž s rumfordskou polívkou!" Poněvadž to bylo v dobu, kdy Prahou rozváželi povědomou polévku pro chudé, sice taky v železném, ale značně menším kotlu.

Obyvatelé pak ulice Kralodvorské a všech přiléhajících vyprávěli (slyšel jsem tak nejednou), kterak velitelství kadetky vydalo rozkaz jednou provždy, že v čas tohoto pumpování všichni chovanci musí býti ve svých „cimrách" a v žádné místnosti jiné, aby se neudálo nějaké neštěstí.

Bohužel, že všechna opatření bezpečnostní někdy selhávají a že všechna opatrnost představených nezabrání nehodě, ba neštěstí. Jednoho dne po takovém vypumpovávání stoky či vlastně kadetky proskočila v okolní končině pověst, že jeden chovanec kadetky beze stopy zmizel. Přišlo prý se na to, když v poledne při obědě všechny kadety počítali. Z brány kadetky nevyšel, komínem vyletět nemohl. Pro záhadné toto zmizení nebylo moudřejšího výkladu, nežli že nešťastný

kadet byl v dobu vyčerpávání v zakázané místnosti „jiné“ a že byl ssacím přístrojem řečené retorty, mocným proudem vzduchu prostě vyssát a kamsi za město vyvezen, aniž si toho zřízenci povšimli. Kdo tuto domněnku vyřkl prvý, nikdy se nezjistilo, ale bylo mnoho věřících. Jak o tom soudilo velitelství kadetky, nemohu povědeti. Ale stará svíčková bába od sv. Jakuba Kolčavová předpověděla, že ten kadet, ať se poděl kam poděl, bude nyní v těch končinách strašit. Veškeré její spolubáby a také mnohé baby mužského pohlaví toto její mínění bez výhrady sdíleli.

Zdálo se, že bába Kolčavová předpovídala z jakéhosi vnuknutí.

V ten čas chodil do starobylé hospody u Štupartů pan Ondřej Almandýn, mistr počestného řemesla kartáčnického. Byl to už letitější pán, který po desítiletém vdovectví znova podstoupil jho manželské, k němuž si vyvolil družku o nějakých pětatřicet let mladší. Večery, které pan Almandýn po starém zvyku trávíval u Štupartů, trávila mladá mistrová v soukromí doma. Teprv po půlnoci vracíval se bodrý kartáčník ke svým bůžkům, do starého rozlehlého domu v Dlouhé třídě. Stalo pak se jednoho dne či vlastně už v noci, že mu pivo nějak „nebralo“, a mistr se zdvihl k domovu již o půl dvanácté. Ale ještě než na věži jakubské odbila půlnoc, byl zase zpátky, mezi druhy, které před chvílí opustil, a bylo na něj hrozné podívání. Byl bez klobouku, všechny vlasy

na hlavě byly zježeny, byl všecek zsinalý a chvěl se jak osyka. Dlouho ze sebe nemohl slova vypravit. A když konečně se poněkud vzpamatoval, řekl bradou drkotaje:

„Pánové, ten vyssátý kadet skutečně straší. Teď jsem ho viděl. Hned jak jsem domovní vrata otevřel, ovanulo mě něco jak z hrobu. Jdu průjezdem, jdu přes dvůr, stoupám do patra. Když lezu do druhého, zdá se mi, že schody nade mnou nějak zaskřípaly. Jdu dál, a tu v polou schodů — Kriste Ježíši — proti mně shůry, jako by šel od nás — k a d e t, veritábl kadet! V mundúru, s bajonetem po boku, v levé ruce drží rozžatý sloupek. Dívá se na mne, nic neříká, jen je bledý jako smrt. Já vykřiknu: Pámbu s námi a zlé pryč! Jaká je jejich žádost, pane kadet? — On ani slova. Jen se mi zdálo, že zbledl ještě víc, a najednou zdvíhá pravou ruku v bílé jelenici a vejš, vejš, až k čepici, a s a l u t ý r u j e m i! A zas ani slova. Teď jsem viděl, že to není člověk z masa a kostí. Zažehnal jsem ho třemi kříži ve vzduchu a couvám pozpátku se schodů; že jsem hlavu nesrazil, je pravý zázrak. Jak jsem se z domu dostal, věru vám nepovím, a tu jsem. Stará Kolčavka nelhala, kadet straší — a l e p r o č p r á v ě v n a š e m d o m ě? Vlastně by měl strašit v kadetce, kde přišel o život!“

„Pane mistře, to bylo pouhé vidění,“ konejšili ho všichni. „To je to, že se o tom pořád mluví, a vás popadl fantaz.“

„To nebyl fantaz, pánové, to byl kadet!“ dokazoval mistr Almandýn.

A měl-li se vyspati doma, musili jej přátelé vyprovodit až ke dveřím bytovým.

Od tohoto večera mistra Almandýna u Štupartů nikdo nespatřil. Večer si z domu na krok netroufal, leda když jej doprovázela jeho choť, ale tak se dělo teprv dlouho po tom nočním setkání.

A že tehda mistr nebyl zachvácen žádným fantazem, tomu by bylo nasvědčovalo, že jeho choť druhý den zrána jen tři kroky od bytových dveří našla v koutě l e v o u jelení rukavici. Když ji zdvíhala, chvěla se skoro stejně, jako se chvěla, když jí manžel ještě v noci o svém setkání se strašidlem vyprávěl. Chvátala s ní rovnou cestou ku plotně, vhodila ji do pece a tak dlouho trčela před pecí v dřepu, pokud oheň rukavici nadobro nestrávil. Svému choti o tom podivném nálezu slovem se nezmínila. Snad proto, aby ho ještě více neuděsila. S duchy nejsou žádné žerty.

To je historie o kadetu, jež se udála někdy před lety padesáti a čtyřmi.

55.

(V listopadu 1924.)

(O třech zmizelých divadlech pražských. — Divadlo Novoměstské. — Novoměstská zahrada. — Meiningští. — Jiří Bittner-Franc Moor. — Rabagas. — České a německé hry. — Cirkus v Novoměstském. — Reduty. — Debardéři. — Tajné návštěvy redut. — Aréna na hradbách. — Nové české divadlo.)

Dnešní mladší a mladé pokolení Pražanů sotva ví, že na samé východní straně Prahy, v končině bývalé Koňské a Žitné brány, stávala před půlstoletím současně nebo skoro současně tři pražská divadla, ačkoli dvě z nich byla již za řečenými branami, na pozemku vlastně vinohradském. Ba, již si toho neuvědomují ani Pražané věku pokročilejšího, jak vím z častých hovorů s občany a občankami, a nedovedou si je v paměti vyvolati přesně na místech, kde bývala.

Nejstarší z nich bylo Novoměstské divadlo, ale tak je jmenovali toliko uvědomělí vlastenci, dobří Čechové, kteří již tehdy správně česky hovořili. V ústech pražského lidu, pražské ulice, jazykově vždy nedbalé, jmenovalo se „Najštetr teátr" a stálo v „najštetr gártnu", což byla rozsáhlá restaurační Novoměstská

zahrada poněkud nalevo za Koňskou branou. Však je tam kus té zahrady podnes, a na jejím severním konci tedy stálo Novoměstské divadlo. Nynější Nové divadlo německé stojí o něco dále na sever. Z někdejší veliké „najštetr" zahrady zbyl jen kousek. Tam bylo pověstné a proslulé divadlo Novoměstské. Pověstné bylo tím, že mu Praha říkala posměšně „dřevěná bouda" — byloť opravdu ze dřeva — a že v druhé polovině svého „života" bylo již hodně oprchalé. Všelijak o něm bylo vtipkováno, léta o něm říkáno, že je na spadnutí, ale ono pořád nepadalo. Proslulé bylo svými ohromnými rozměry na veliký počet obecenstva a pohostinskými hrami světových umělců dramatických a pěvců i pěvkyň. Nerozpomínám se, koho všechno jsme tam vídali a slýchali, jen někdy jako ve snu mi vyvstane postava pěvce Rokytanského z Vídně, basisty ohromného hlasu, když zpíval Marcela v „Hugenotech". Ze vzpomínek na ty doby zazní mi časem v sluch jeho dunivý a rachotný „Rataplan — rataplan...", při němž se mi až duše rozechvívala. A když se objevil nějaký tenor evropského jména, měl kam vyslati své vysoké „c", kteréž pak zvroubilo všechny prostory, až ke stropu, a doznívalo, až se posluchačům srdce tetelilo. Škoda, že se „Novoměstské" nedočkalo Buriána, Mařáka a Destinnové.

Později, někdy na počátku let osmdesátých, vidělo Novoměstské proslulou společnost Meiningských, jejichž hromadné scény v „Juliu

Césarovi", ve „Valdštýnovi", v „Loupežnících" uchvacovaly diváky svou vycvikovaností a živelným vzruchem. V jejich „Loupežnících" viděli jsme tu i nezapomenutelného Jiřího Bittnera jako France Moora. Byl nějaký čas i s chotí Maruškou členem souhry Meiningských, když se rozešel s českým divadlem. Šuškalo se tehda, že bude vypískán, poněvadž přichází do Prahy s herci německými, ale nebyl vypískán. Hra té družiny byla tak překonávající a pro Prahu vůbec něčím novým, že obecenstvo ani nedýchalo a nikomu nepřipadlo, aby strhl nějaký kraval. Za tehdejší naší paměti udála se vlastně jen jediná velká výtržnost divadelní, někdy v prvé polovině let sedmdesátých, v divadle Prozatímním, a ta byla „zásluhou" onoho Družstva, které z justamentu a na potupu tehdejšího mladočeštví dalo provozovati Sardouovu tendenční hru „Rabagas". Bylo by zajímavo vyslechnouti si „Rabagase" dnes, po celém půlstoletí. Vyvětral asi, vyvětral, a sotva by dnes někoho dopálil. Zatím však tlí v archivu divadelním a nikdy už se k novému životu nevzkřísí.

V tomto Novoměstském divadle hovořila muza Thalie k posluchačům oběma zemskými jazyky, ale pokud se pamatuji, převahu tam měla představení německá. Když pak se tam vystřídala obě zemská divadla, vtáhl do prostor Novoměstského na dvě, na tři neděle některý světoznámý cirkus, tuším, že vždy už za sychra-

vého počasí podzimního. Tu se přízemní sedadla vyklidila a na jejich místě byla zřízena cirková manéž, v níž se na těžkých bílých valaších a klisnách — tak zvaných „polštářových“ koních — prohánějí sylfidy krasojezdkyně, skákajíce prostými i zalepenými obručemi; v níž byli předváděni proslulí „trakhénští hřebci“, na počet obyčejně sedm neb devět, vždy s poznámkou na plakátě, že jsou „na svobodě cvičeni“; a v níž parádním číslem bývala „vysoká škola“ jezdecká, kterou na vybraných štíhlých koních jezdili buď páni principálové, buď paničky principálky, nejčastěji však společně. Tyto paničky principálky bývaly v květu mládí vždycky „hvězdami“ cirkovými, a ve snech o budoucnosti svítila každé z nich nad hlavou šlechtická korunka. Skutečně taky nejeden poplašený kavalír si odváděl vyvolenou choť rovnou z cirkusu. A na které se nedostalo potrhlých aristokratů, provdávaly se zpravidla za šéfy podniků krasojezdeckých.

A konečně v masopustě bývaly v Novoměstském pořádány pražské reduty, maškarní to bály. Tyto reduty bývaly jaksi privilejem kasírů pražských zemských divadel. Zdá se mi, že se v jejich pořádání pokladníci obou divadel střídali. Na tyto reduty se nikdy nezvalo, se subskripčním archem po rodinách nechodilo. Byly to plesy veřejné, každému přístupné, kdokoli mohl do nich za příslušné vstupné rovnou z ulice. Společnost byla taky podle toho — hodně „mí-

chaná“, jak se říkalo. Ve slušných rodinách se o redutách nahlas mluviti nesmělo, v rodinách tak zvaných patricijských se o nich vůbec mrazivě mlčelo. Reduty znamenaly naprostou spoušť, bohopustou orgii masopustní. Směliť do nich choditi (ó hrůza!) d e b a r d é ř i — lépe snad by bylo říci debardérky, poněvadž to byly ženštiny v úboru tak zvaném kalhotkovém. Střevíčky, vysoké punčochy po kolena nebo až nad kolena, nad punčochami nadité kalhotky atlasové, hedvábné i sametové, těsná šněrovačka — a vše to prozrazovalo neklamně, jakou formu tělesnou propůjčil Pámbů té neb oné krasavici, když ji tvořil. Kostymní obrázky takových debardérů bývaly v čas masopustu vystavovány za sklem některých modních neb kostymních závodů (kterým tak příliš na reputaci nesešlo), ale chraň Bůh, aby se u nich zastavila dívka ze spořádané rodiny — šla-li totiž s matinkou. Ruka zděšené mateře trhla ní a její ústa zašeptala: „Nač se to díváš, dítě nešťastné, to je debardér!“ Nebo zjev debardéra byl svědomitým, blaha dcer dbalým rodičkám před padesáti, šedesáti lety výlupkem vší nepravosti, kořistí již zaživa horoucímu peklu propadlou. Aby se tak někdejší ty maminky byly dočkaly dnešních masopustů a dnešních kalhotkových maškar, do nichž se oblékají děvčátka i paničky z nejpřednějších pražských rodin, z tak zvané smetánky společenské, a na něž se svět dívá se zalíbením a beze všeho pohoršení.

Přes to přese vše ani tehda mnohá zvědavá panička neodolala, aby se pod kuklou neprůhledné škrabošky nepodívala, co vlastně taková reduta jest a jakých rozkoší poskytuje. Ale to zděšení, když mezi návštěvníky spatřila svého chotě, o kterém se domnívala, že za důležitým obchodem odjel do Plzně či do Kolína, jak jí byl odpoledne řekl. V tu chvíli ji přešla chuť a dychtivost na půlnoční překvapení, a jedinou spásou tu byl útěk do šatny, honem beduinu přes maškaru, drožku — a domů!

Později byly reduty pořádány na Žofíně — tuším, že koncem let sedmdesátých — a myslím, že i na Střeleckém ostrově. Taky jsem se na ně podíval, bodejť ne — kterak bych vám dnes o nich mohl vyprávět — ale musím říci, že jsem tam neviděl nic hrozného. Sláva jejich pomalu bledla, maškarních plesů po Praze přibývalo, a zdá se mi, že už dávno někdejší ty reduty nadobro zanikly. Je za ně mnoho náhrady jiné.

Novoměstské divadlo bylo vystavěno roku 1859 jako ‚velikolepá poloviční rotunda' — jak uvádí Zapp ve své „Praze" — jeho půdorys totiž měl tvar ohromné podkovy. Plány vypracoval architekt Josef Niklas, podnikateli byli divadelní ředitelé Stöger a Thomé, dva muži v pražském divadelnictví oněch dob velmi známí. Divadlo bylo nesmírných, na ten čas nevídaných rozměrů. Mohlo pojmouti až čtyři tisíce diváků. Bylo to něco neobyčejného, ale nasvědčuje to jen, jaký

význam již tehda měla Praha v oboru divadelním a s jakým jeho vývojem bylo do budoucnosti počítáno.

O léta později objevila se veliká a nemilá vada jeho, která nebyla v něm samém a které taky budovatelé divadla nemohli předvídati. Když je stavěli, byla ta končina při někdejší ‚Kutnohorské silnici' tichá, zvláště za večera mrtvá, bylo to prostě ‚za branou'. Ale v prvé polovině let sedmdesátých byla v nejbližším jeho sousedství vystavěna nová železnice, dráha Františka Josefa, a poněvadž divadlo bylo ze dřeva, pronikalo do jeho prostor dunění vlaků zvenčí a pískot lokomotiv. Takového nemilého vyrušení dostávalo se pak posluchačům velmi často, snad denně. Na jevišti se odehrávala nejnapínavější scéna činohry, zaznívala nejúchvatnější arie zpěvoherní, kdy obecenstvo ani nedýchalo, a pojednou do toho zalehlo hřmění nekonečného vlaku a jekot parní píšťaly. Všechna iluse byla ta tam. Sám jsem byl nejednou takového vyrušení účasten a vzpomínám zejména, kterak nás to dohřívalo při velikolepých představeních divadla meiningského někdy v léta osmdesátá.

Když se Novoměstské divadlo stavělo, byl mu podnikateli a budovateli vyměřen věk patnácti let. Mělo totiž býti za patnáct let zbouráno, déle prý by nevydrželo. Nemám po ruce příslušných pomůcek historických, ale jistá věc je, že pak stálo třicet a snad pětatřicet let, až konečně padlo

krumpáčem a motykou, a malý kousek dále se vzneslo Nové divadlo německé. Stavební ruch se tlačil i na Novoměstskou zahradu, a po značném okrojení zbyl jí ten dnešní kousek. Tak pomíjí sláva světa.

Právě o deset let později, než Novoměstské, bylo na hradbách nad Koňskou branou vystavěno Letní divadlo čili stručně Aréna, jako doplněk divadla Prozatímného, v němž za letních veder bývalo velmi dusno. A někdy v druhé polovině let sedmdesátých vzniklo za Žitnou branou Nové české divadlo, právě asi v místě, kde do nedávna byla kavárna Demínova.

56.

(V únoru 1925.)

(Líc a rub radostí plesových. — Plesové výborství. — Předtanečníkem! — Adresáře rodin. — Odepřený vstup do plesu. — Vyvádění tanečnic. — Odvolávaná pozvání.)

Nevím, je-li podnes touhou jinochů a mladých mužů „výborství plesové“ — před padesáti lety bylo značným stupínkem společenským. Padla-li na nadějného mladíka taková volba, skoro se domníval, že je hotovým, „udělaným“ člověkem, ať náležel kterémukoli stavu. Byl přesvědčen, že naň pohlíží — ne-li celá Evropa — dojista celá Praha. Nic mu nebylo důležitějšího a posvátnějšího nad schůze plesového výboru, v nichž bylo jednáno především o „originální“ dekoraci bálové, o té neb oné plukovní hudbě, která bude zjednána, o tanečních pořádcích a jiných předůležitých věcech. Potom věděl, že se v den plesu objeví na Žofíně v „plném viksu“, v lakýrkách, v bílé vestě, ve fraku nebo v čamaře (smoking tehda nosívali jen pikolové v hospodách a v kavárnách, a takový smoking byl snadno pořizován: ošumělému černému kabátu se ustřihly šosy), že dostane na prsa kokardu nebo na rameno

fábor, a že bude — předtanečníkem! Předtanečníkem s dívkou z předních rodin pražských nebo s dcerou nějakého velkostatkáře z venkova, ne-li dokonce s nějakou modrokrevnou dcerou hraběcí, s princeznou knížecí. Nebo i z těchto vznešených kruhů dostalo se časem takové ozdoby některému občanskému plesu českému. A v takovém bále býti předtanečníkem! Všichni ostatní bálečníci budou mu záviděti. A druhý den bude plným jménem v novinách, i se svou tanečnicí. A teď bude záviděť celá Praha.

Veledůležitou pomůckou takového velikého, representačního plesu, ba hlavní pomůckou byl a d r e s á ř, totiž soupis rodin, které mají býti pozvány. Adresář býval předmětem dlouhých porad, nesmírně odpovědných úvah. Rozumí se, že mnohé rodiny nebyly podrobeny žádné kritice. Stačilo vysloviti jméno, a již bylo napsáno do katalogu. Ale arci, taky tanečnice dozrávaly, přezrávaly, povdávaly se, musilo být pečováno o nový, svěží „materiál". Každý výbor pátral po nových rodinách, a skoro se vyvinula jakási služba detektivní. Nebo hodnota rodin, jejich pověst, jejich schopnost pro veliký bál musila býti dobře a bezpečně prozkoumána. Rodiny, které měly býti na „representační" plesy pozvány, bývaly přesejpány několikerým řešetem, aby se na lesklé parkety sálu žofínského nedostalo nic, co tam právem nenáleželo. Representační ty plesy bývaly vyhrazeny jenom nejhustší smetánce společenské.

Ve mnoha rodinách, v kterých dozrávaly dcerušky na vdaní, bývalo úzkostlivě očekáváno, budou-li na ten či onen ples pozvány. Maminky a dcerušky nejistotou celé noci nespaly. A když konečně jednoho dne před domem zahrčel fiakr, a když po malé chvíli kuchta nebo panská zvěstovala paní domácí, že v kuchyni nebo v předsíni čekají dva pánové ve fracích, s bílými vázankami kolem krku a v bílých rukavičkách, tu dámy zhluboka vydechly. Dychtivě očekávané pozvání do plesu — tu přichází! S blahosklonným úsměvem vítala zváče paní domácí, dceruška neb dcerušky radostí se pýřily. Páni výboři se vytasili se subskripčním archem. Panička se chápala péra. Pánům zvoucím vylézaly oči z jamek, když sledovaly rysy péra. Vstupné obnášelo pět zlatých (gardedámy tehda ještě nic neplatily), a teď tedy zas výboři plesoví dychtivě hleděli, objeví-li se v rubrice po pravé straně číslice větší než pětka, zdali desítka či dvacítka neb dokonce padesátka, stovka. Jestliže to byl prvý pár zváčů, zpravidla dobře pochodil. Ale byl-li to již druhý neb třetí ples, pak nejednou páni zvoucí pohořeli. Při takové druhé či třetí návštěvě vítávalo je chladné pokrčení ramen, ledový úsměv paní mateře, pana otce — dcerušek už při tom vůbec nebylo. Zazněla výmluva na špatné časy, na churavost v rodině, a „vůbec je toho mnoho, pánové...“ A zváči jak zkropeni odcházeli s dlouhým nosem. Však po delší zkušenosti měl každý výbor plesový svůj katalog rodin

„pozvánu býti majících", a ty rodiny měly své značky: Výborná — Dobrá — Pochybná — Škrob! Podařilo-li se některému pánu zváči i ze „škroba" pětku či desítku vyrazit, pak byl v dějinách toho neb onoho plesu zapsán písmem zlatým.

Mnohem horší situace však nastávala výboru plesovému, když pozval do bálu rodinu, která všem požadavkům „nóblosti" a neposkvrněnosti nevyhovovala. Udály se časem případy takového osudného nedopatření, které se objevilo teprv po vykonaném pozvání a po přijetí vstupného, ba, které se zjistilo až na samém plese. Pak ovšem byla dobrá rada drahá a tím dražší, že běželo o velmi hezkou a naprosto nevinnou tanečnici. Na jistý velmi vynikající ples byla pozvána panička s dcerou, a teprve dodatečnou kontrolou bylo zjištěno, že pan otec je notorickým, usvědčeným lichvářem, který má na svědomí několik zničených existencí. Tu dceruška trpěla za tatínka. — Skoro každý rok se vyprávělo, že na tom neb onom plesu se udála velmi nemilá věc, že jedna — někdy i dvě, tři bálečnice nebyly do sálu vpuštěny, poněvadž vstupenky nezněly na jejich jméno. Byly ty vstupenky lehkomyslně darovány rodinami, které je sice zaplatily, ale potom z jakýchkoli příčin se samy plesu zúčastniti nemohly neb nechtěly. Vmyslete se v postavení takových odmítnutých tanečnic a jejich gardedam. S jakou hanbou odcházely z předsíně plesové

a s jakým studem vyžadovaly si v šatně pláštíky a kabátce před chvilkou tam odložené! Jaký byl jejich návrat domů, do rodiny. Udávaly však se ještě horší věci. Dívka, které se odkudkoli dostalo takové darované vstupenky do vytouženého bálu, byla bez překážky do sálu vpuštěna i se svou gardedámou a teprve za hodinu, za dvě bylo takové „osudné nedopatření" výborů zjištěno. A tu k ní uprostřed reje tanečního přistoupil některý pán z výboru a vyzval dívku, aby ho „laskavě" následovala. Nabídl jí rámě, vyvedl ji ze sálu, vyvedl i gardedámu, a v předsíni byly obě požádány, aby odešly. Že se do plesu podloudně vetřely. Že nebyly pozvány. Byly-li to dámy otrlejší, odešly bez námitek anebo způsobily „scénu". Někdy však takové vyhoštění potkalo dívku naprosto bezúhonnou, a tu jí vyhrkly slzy studu, lítosti a hněvu.

K takovému vyvádění nepozvaných a tedy neoprávněných tanečnic bývali komandováni a propůjčovali se ovšem jen výboři nejotužilejší a nejdrsnější. Jemnocitnější mladík sotva by se k tomu byl odhodlal. Chápalo se to, když běželo o děvče pověsti nekalé, dokonce snad prostituované, ale podobné případy byly přece jen velmi řídké.

Někdy takové vyvedení mělo po bále i nemilou dohru. Vyprávělo se kdysi před padesáti lety, že podobné vyhoštění mělo za následek souboj. Bratr „vyvedené" byl totiž důstojníkem

a nesnesl mlčky pohanu sestry své. Takový tedy byl rub radostí plesových.

Někdy také rodiny samy provozovaly vzájemnou censuru. A pak se udál takovýto výjev:

Člen plesového výboru (po prvním, po druhém tanci): Jak jsme šťastni, slečno, že jste náš ples poctila...

Slečna Mazurkova (špičatě): Však bychom sotva byly s mamá přišly, kdybychom byly věděly, že se tu setkáme s Baberkovými...

Člen výboru (v trapných nesnázích): Kterak to, slečno? Cožpak slečna Baberkova... pan Baberka... paní Baberková...??

Slečna Mazurkova (jízlivě): Cožpak vy nevíte, že sestra paní Baberkové prodává na Vaječném trhu bačkory...?

(Nebylo to sice na Vaječném trhu, někde na dlažbě ulice, nýbrž v Rytířské ulici, a nebyly to bačkory, nýbrž hotové oděvy, arci laciné, pro lid, a byl to docela poctivý obchod.)

Člen výboru ztrnul. Slečna Katynka Baberkova sice byla velmi roztomilé děvčátko, rodiče měli v Dlouhé třídě dům, pan Baberka dal za pozvání dvacet zlatých, na celou rodinu nikdo nic nepočestného nevěděl — ale t e t a prodává na Vaječném trhu bačkory! Pro Krista pána, kdožpak má znáti celý rodokmen! A bezmála že z toho nebyla velmi trapná aféra. Narychlo svolána do „výborovny" schůze výboru, vyskytl se i návrh, aby dámy Baberkovy byly

vyzvány k odchodu, aby jim bylo vráceno vstupné atd. Na štěstí však předseda výboru, nejstarší a nejmoudřejší ze všech, vyřkl moudré a rozhodné slovo:

„Žádné scény, pánové, žádné vyvádění! Nebo vám tu seknu kokardou a půjdu taky. Můj dědeček byl švec, abyste věděli, a jezdil s botami po jarmarcích. Nanejvýš hleďte, aby se slečna Mazurkova nedostala se slečnou Baberkovou do jednoho čtverce při besedě nebo při kadryle. A tyhle ženské jsou zatrápené opice!“

Myslím, že dnešní čtenář se usmívá. Ale neračiž zapomenouti, že to bylo před padesáti lety. Stalo se — a snad nejednou — že bylo pozvání odvoláno ještě před plesem, upsané vstupné vráceno. K takovému úkolu se odhodlávali jenom nejstatečnější členové výboru, a když také ti odřekli, bývalo losováno. Pak omluveno učiněné pozvání omylem, nedopatřením, chybným adresářem — čímkoli. Ale žádnému vyslanci výboru, když do takové odsouzené rodiny mířil, nebývalo docela nic do smíchu, a když z domácnosti odcházel, teprv ne. Hlava rodiny se mu obyčejně velmi nepěkně poděkovala. Později, tuším, byla taková poselství vyřizována písemně.

Dnes už netřeba čekat na pozvání. Je tolik plesů, že si každý může vybrat po chuti, jen stačí-li jeho kapsa. Ovšem, „pětkové“ bály dávno pominuly. Dnes musí hlava rodiny

sáhnouti hezky hluboko do kapsy, a chce-li na bál několik členů rodiny, jde to do set korun. Dnes i gardedáma musí platit vstupné — jindy bývala jen plesovým příslušenstvím dívky tanečnice.

Ale arci, taky gardedámy vypadají dnes jinak než vypadávaly před padesáti, šedesáti lety. Tenkráte ti strážní andělé mladých tanečnic bývaly t r p n ý m i účastnicemi plesových radostí. Byly to buď maminky samy, tedy oběti mateřských povinností, bývaly to třeba tetičky a velmi často bývaly to gardedámy „vypůjčené", dožádané, sousedky z domu, když maminka sama s dceruškou buď pro churavost či pro nedostatek příslušné toalety či z jakékoli příčiny jiné na bál nemohla. Dávné gardedámy byly často politování hodné bytosti. Trpělivě vysedávaly celé noci při zdi, klímajíce, „špačky tlukouce". Velmi vzácné byly případy, že si také gardedáma zatančila. Na velkých plesích prý se to ani neslušelo. Naproti tomu dnes? Dnes — jak doslýchám a jak jsem i sám viděl — přicházejí gardedámy ve vší nádheře plesové a křepčí neúnavně a často mnohem horlivěji než jejich svěřenky. A tedy ať taky za svou rozkoš platí.

57.

(V březnu 1925.)

(O „tanečních školách“. — Pražské a venkovské. — Taneční mistr Mrštík. — Tanečky v rodinách. Trachtace odpolední, večerní. — Plesové amazonky. — Plesové chudobky. — Zažehnaná smůla. — A bálečnice dnešní.)

„Taneční školy“ — jak se těmto vyučovacím ústavům všeobecně říkalo — v létě vždycky zahálely, i v samé Praze, a probouzely se k životu zas až na podzim. Ostatně určité, stálé taneční školy, které byly řízeny týmiž podnikateli a rok co rok v týchž místnostech, takové ústavy měla snad jen Praha. Dlouhá léta byl tu v popředí zemský taneční mistr Link, po němž ji někdy v léta sedmdesátá přejal a řídil syn, a po něm zase syn. Za naší mladé paměti byla Linkova škola v ulici Michalské, až v léta osmdesátá Karel Link zakoupil staveniště na nároží ulice Krocínovy a Divadelní a vystavěl tam vlastní dům a školu taneční. Vedle Linka byla podobná škola Gorského v paláci Lažanského na třídě Ferdinandově, později v domě Švestkově vedle Mikulášského kostela na Starém městě (ve „staré praelatuře“). Kaskova škola, pokud ji pamatuji,

byla v dolejším sále Měšťanské besedy v ulici Vladislavské, a tam žije podnes, snad už asi padesát let.

Menší města venkovská stálých škol takových a mistrů tanečního umění neměla. Po venkově vyučovali kočující mistři, přijíždějící vždy na několik neděl, a když veškeru chtivou mládež v umění své zasvětili, táhli zas o stanici dále. Ve svých občasných stanicích najímali buď nějakou větší místnost v hostinci, v hotelu, někdy taky prázdnou jizbu v domě soukromém. Byla s tím někdy svízelná sháňka, byla to dosti trpká pouť a byl to časem hořký chléb. Náleželo sice k „dobrému tónu" společenskému, aby děvčátka i mladí pánové uměli tančit, aby se pak na některém budoucím plese nemotali „jako sochor v pytli" (jak to je v té známé písničce), ale taneční mistr na venkově nebyl osobou příliš váženou. Jeho umění bylo nezbytné, ale sám byl pokládán za nějakého lepšího komedianta. K nám do Hradce (a na český severovýchod vůbec) zajížděl v léta šedesátá jistý pan Mrštík, vždy se svou chotí. Vzpomínám, kterak o něm dcerky rodin vtipkovaly, jak případné má jméno pro své povolání. Znal jsem ho, byl to neveliký pán suché postavy, pohyblivý jako rtuť. A taky prý dobře vyučoval. Jen o místnost někdy bývalo zle, ve městě hradbami sevřeném, kde byl každý dům zdola nahoru dokonale obsazen. A tak jednoho podzimu, v prvé polovině let šedesátých, byl pan Mrštík šťasten, že mu byla

pronajata přízemní místnost v domě Jana Hostivíta Pospíšila, která bývala dříve — tiskárnou. Pod klenbou, kde se dříve sázívala a tiskla díla Klicperova a jiné a jiné plody literární, křepčilo se toho roku vesele při zvucích piana, na něž — nemýlím-li se — hrávala sama paní Mrštíková.

A když mládež vychodila tuto důležitou „školu života", školu taneční (na venkově celé to čtyrnedělní vyučování stálo snad pětku), mohla pak směle do velikého bálu, ať to bylo na venkově nebo v Praze. Aby hlavně dívky nezapomněly, čemu se od mistra naučily, bývaly v domácnostech pořádány taneční zábavy docela improvisované. Střídavě, tuto neděli v té, za týden v oné rodině. Pozvalo se několik známých slečinek, pozvalo se k nim tolikéž studentů nebo již mladých, svobodných úředníků a vůbec šikovných mladých mužů do párů, jemnostpaní maminka navařila kávy, pokrájela čerstvou bábovku, a když bylo po trachtaci, vynesl se okrouhlý stůl a kanape do vedlejší světnice, vystrčil se tam taky nějaký překážející šifonér (tuto práci vykonávali ochotně pozvaní tanečníci sami), a taneční síň byla zřízena. Domácí paní zasedla ke klavíru (kdež pak chyběl klavír!), nebo se k tomu úkolu propůjčil někdo z pozvaných, a slečny dcery i jejich přítelkyně i mladí pánové se rozrejdili po pokoji. Tehdy ještě i mladý svět mužský holdoval tanci a tehdy ještě taky osvědčoval svou vděčnost za „kafevisitu". Užil kávy, najedl se bábovky, zunkl si rosolky —

a potom tančil do potu. Kde nebylo klavíru, obstarávala hudební průvod kytara. Ba, tančili jsme kdysi v jedné milé, skromné domácnosti pražské i při tahací harmonice.

V uznalejších a štědřejších rodinách však nezůstalo vždy jen při kávě. Ta se vůbec rozuměla sama sebou a byla hned odpoledne. Zatím však se snesl večer, do tanečního sálu byly vneseny již dříve petrolejky nebo i starodávné pumpovací „moderatorky", napájené řepkovým olejem, po sedmé hodině nastala přestávka, odpočinek, promenáda. Paní domácí se vytratila do kuchyně, odkud se ozývalo všeliké kutění, chřest nožů, cinkání talířů — slibná chvíle! A potom se panička přitasila s mísou uzenek, přikrytých bělostným ubrouskem, a kuchyňská Kačenka, Baruška nebo Terinka přinášela druhou mísu s nakrájeným chlebem, ba někdy bývala i třetí mísa — horkých pečených zemčat. A za další chvíli byla tu Kačenka opět — se džbánem piva.

Takto mutatis mutandis — jak říká latinář — čili po česku s všelikou obměnou vypadávaly taneční dýchánky v rodinách, které měly dcerušku nebo několik dcerušek, chystajících se k rozletu. Pro mladé kavalíry, jejichž měsíční gáže kolísala tak mezi třiceti až padesáti zlatými, byly to vítané oásy v tom všedním, plouživém životě podzimním a zimním. Byla to nejen milá zábava s děvčátky, na kterou jsme dlouho, dlouho vzpomínali, ale takové nedělní vyčastování mělo pro mladé kava-

líry taky význam hospodářský. A ke všemu ještě kynulo doprovázení cizích, pozvaných slečinek domů. Sice pro ně přicházely služky z rodin, ale průvod milého tanečníka nikdy nebýval odmítnut, a ty dobré víly služebné měly taky rozum a srdce na pravém místě a držívaly se vždy deset kroků za párkem, aby nepřekážely v hovoru. Není pochyby, že jim to Pánbůh oplatil na mužích, na dětech. Zasluhovaly toho.

A když tedy byla děvčátka takto v tanci, v dvorném chování a „taneční konversaci" oblomena, vycvikována, ošťouchána (jak říkávaly některé maminky), pak tedy mohla směle do bálu neb aspoň do věnečku nějakého. Vždycky to bylo veřejné vystoupení, které mladou dušičku rozechvívalo, nebo hlavní otázkou, kterou si tisíckrát opakovala, bylo pomyšlení: Budu tančit? Nebudu sedět? Ale arciť, bývala i děvčátka sebevědomá, jako byla vždy, jako jsou dnes a budou vždycky, která do tanečních zábav a plesů kráčela směle a výbojně, která věděla o kouzlu své postavy, svých zraků, svých úsměvů, všech svých půvabů, děvčátka, na která se tanečníci jen lepili. Sice tehda ještě nebylo zvykem tak všeobecným, jak pozorujeme nyní, aby si tanečníci byli trhali dívky z rukou, uprostřed „kousků", aby dívka za jedno přehrání vystřídala tanečníků třeba deset. Tehda bývalo zdrželivě čekáno, až kavalír dovede dívku k židli, na níž byla seděla, a poklonou jí poděkuje. A pak již na takovou amazonku plesu čekalo dychtivců deset jiných.

Ale byly také plesové „chudobky“, dívky ne tak přitažlivé, které nevynikaly zvláštními půvaby, a ty zůstávaly sedět, ubožátka. A byly taky mladé, nožky jejich taky se třásly na tanec, maminka jim taky obětovala na plesové šatečky, obětovala i sebe, dřepěla celou noc při zdi a dívala se lítostivě na dceru, která vytrvale — seděla vedle ní. „Wandblumen“ je nazval jistý Němec humorista, jiný je označil jako „Balldekoration“, Neruda tuším prvý je nazval „čekankami“. Kdyby se sobečtí tanečníci minulých těch věnečků a zábav byli jen pokusili vmysliti se v duševní rozpoložení takových opomíjených „tanečnic“, které netančily, byli by pocítili výčitku svědomí a byli by taky kousek sebe obětovali. Tančiti s kráskou, po jejímž objetí kde kdo prahl? To dovedl každý.

Tak vzpomínám na jednu takovou taneční zábavu, do které přišlo děvčátek mnohem víc než tanečníků a kde ty nebohé „chudobky“ zůstávaly sedět. A tehda čtyři pořadatelé svolali se narychlo do kouta a tam si řekli:

„Hoši, podívejte se, tamhle ta modrá, ta oranžová, ta bledě zelená, ta fialová ještě nohou nehnula. Ti kluci zmatení se fantí jen po těch ostatních. Není to skandál? Dali jsme si zaplatit vstupné ode všech — tedy kupředu, pro ně, a vůbec budeme tančit jen s těmi opouštěnými. Ruku na to!“

Podali si ruce, rozběhli se, a za chvilku byly všechny „chudobky“ v kole. Panímámy se dívaly

za dcerami s blahým úsměvem na tvářích, chudobky bledé chladem i studem před ostatními se v kole rozhořívaly, zraky se jim rozeplály, jejich ňadra se tancem vzdouvala, srdce se rozbušila, ústa rozhovořila — jejich prsty v bílých rukavičkách vděčně tiskly ruce tanečníků, když hudba svůj kousek dohrála. Byla to šťastná náhoda, že dívky tančily lehce jako pírko? Či způsobilo to jejich roznícení? Podruhé se čtyři pořadatelé vydali v zápol, a pak, div divoucí, příklad působil, taky ostatní tanečníci se o ně počali dělit, holčiny již z kola nevyšly. Pojednou byly taky hezké a žádoucí, a není pochyby, že na ten věneček dlouho a mile vzpomínaly.

Nevím, nevím, ale zdá se mi, že teď vůbec není děvčat nehezkých. Aspoň na bálech. Aspoň v tom plesu, do kterého jsem se letos maně a skoro proti vůli připletl — bohužel, jen jako divák. Nevěděl jsem, kam se mám dříve dívat. „Chudobek" jsem tam neviděl, ani jediná neseděla. Dělá to snad i panující plesová móda, která dopřává vyniknouti všem půvabům ženského zjevu. Něco takového jsme měli míti dříve — před padesáti lety!

58.

(V březnu 1925.)

(Šibřinky — oživené slovo české. — Jejich jubileum. — Obliba šibřinek, návaly do nich. — Nekonečná „hradba vozová". — Zdlouhavá jízda k cíli. — Na šibřinky v peřině. — Chystání „za maškaru". Dům vzhůru. — Nehoda o šibřinkách r. 1868.)

Princ Karneval již před třemi nedělemi dohudl, dokřepčil, dobouřil vládu svou — kajícní hříšníci již před třemi nedělemi si odnášeli z kostelů svůj výroční popelec na čele — ale ani ten letošní splašený Masopust nestačil, aby v mezích svého kalendářního privileje pokonal všechnu práci, která ho čekala. Tři neděle již se máme nořiti v kajícné postní úvahy o marnosti všeho světa, ale kolik z nás to poctivě a svědomitě dělá? Něco málo starých, červotočivých mrzoutů, a zatím ostatní svět natahuje si masopustní radovánky do nekonečna. Všechna nároží, tuším, jsou podnes polepena pozvánkami do plesů, tanečních zábav a věnečků. A v okolí všech velikých sálů tanečních, pokud právě v nich pan Kočí nepřednáší svou samodílnou vědu o divotvorném léčení veškerých nemocí a neduhů, co jen jich lékařská therapie a pathologie po dnešní den objevila, setkáváte se večer se zástupy maškar, spěchajících do nějakých šibřinek.

Šibřinky! Zdá se mi, že z letošních účastníků veškerých šibřinek, co jich ve všech končinách vlasti bylo pořádáno, málokdo si uvědomil, kterak právě letos milé české šibřinky by měly slaviti jisté památné jubileum. Dovršiloť se právě letos — a bezmála na den — plných šedesát let ode chvíle, kdy poprvé zašuměly veselým rejem svým v mateřské jednotě sokolské v Praze. Ano, 25. února r. 1865 uspořádal Jindřich Fügner milým „hochům svým" první maškarní ples a s ním zavedl pro něj i nové pojmenování. Lépe řkouc, obnovil, k novému životu vyvolal staré, zapomenuté slovo české. Do onoho prvého sokolského plesu maškarního žilo to slůvko v několika staletých spisech českých, tak zejména v „Labyrintě světa" Jana Amosa Komenského, odtud pak se ukrývalo toliko v jazykovém pokladě Jungmannově, v jeho velikém, vzácném slovníce. Jak již v dětství svém jsem slýchával od bratra a jiných horlivých Sokolů, dlouho prý Fügner pro svůj maškarní ples hledal přiléhavé označení, až byl upozorněn (a nejspíše mladým doktorem Tyršem, spolutvůrcem Sokola) na zapomenuté, neužívané šibřinky.* Slovo se šťastně ujalo, rozletělo

* Zajímavou vzpomínku na prvý Fügnerův maškarní sokolský ples napsala paní Renáta Tyršová pro šibřinkový list pražského Sokola v únoru 1922, vydaný k 39. šibřinkám, které předváděly Prahu před šedesáti lety. Podle této vzpomínky pocházel název „šibřinky" skutečně od dra Tyrše. Obrácené psaní toho slova — Yknifbiš — bylo zas nápadem Fügnerovým.

po Čechách, veškeré Jednoty počaly po pražském vzoru pořádati šibřinky — a tyto české maškarní plesy sokolské měly od svého počátku nesmírnou, přímo kouzelnou přitažlivost. I jinak už bylo tehdy plesů dost, ale pověst o veselém reji šibřinkovém brzy tak se rozšířila, že kdekdo chtěl jich býti účasten.

Ale sokolské šibřinky nebyly přístupny každému, kdo by si do nich byl zamanul. Byly jen pro členy Sokoly a jejich rodiny. Zvláště v mateřské jednotě pražské bylo toho přísně dbáno a vstupenky pod přísnou kontrolou byly vydávány jen členům. A tak se stávalo, že před každými šibřinkami dalšími přihlašovalo se mnoho nových členů, aspoň přispívajících. Jen zřídka kdy podařilo se někomu neoprávněnému proniknouti dozorovým kordonem zábavních výborů u vchodu, když byl nějakým podloudným způsobem získal vstupenku. A taky tu se stalo nejednou, že podezřelý nezvaný host byl nucen sejmouti škrabošku, a když zjištěno, že předkládá vstupenku svědčící na jiné jméno, musil odejíti s nepořízenou.

Slavné byly pražské šibřinky sokolské a sjížděl o se na ně i mnoho návštěvníků z venkova, když arci dříve byli zapsáni v seznam členů. Přiváželi své manželky, své dcery. V ty dni mívaly lepší pražské hotely značný přírůstek pasažérů z venkova, zámožné statkáře, lesníky, úředníky z panství, továrníky atd., a mnohé

pražské rodiny chystávaly na sobotu šibřinkovou a na neděli po nich svůj „hostinský“ pokoj pro venkovské příbuzné.

A kterak potom u večer šibřinek vypadal tah fiakrů a drožek vzhůru ku pražské Sokolovně, je dnešnímu mladému pokolení skoro učiněnou pohádkou. Co mělo jen trochu pohyblivá, otáčivá čtyři kola a sebe ubožejší Rozinantu u voje, vše bylo v ten večer „na nohou“. Začínaly sice šibřinky až v osm hodin, ale již o šesté se rozjížděly povozy nájemné i soukromé ekypáže k cíli, a nikdo neměl záruky, že opravdu v osm hodin vstoupí do sálu — leda ti šťastní, kteří se dostali v čelo nekonečného vozatajstva. Jak je Žitná ulice dlouhá (tehda ještě Žitnobranská), tak nepřetržitá byla řada kočárů, až na Karlovo náměstí, až po nároží u Myslíků, ba okolo roku sedmdesátého stál poslední vůz té řady až u pivnice Donátovy, skoro u samého paláce Šlikova na kraji Spálené, nemoha kupředu. Nebo celá ta řada hnula se vždy právě jen o délku koně s povozem, a zase stála. Půldruhé, ba dvě hodiny trvávalo, než se poslední takové vozy dostávaly před vrata Sokolovny, aby tam vyklopily své pasažéry, načež sjížděly Ječnou ulicí nazpět, do města, na všechny strany zas pro nové bálečnice, a všady již byly netrpělivě a toužebně očekávány. Býval to parný večer pro pražské fiakristy a drožkáře. Méně „parný“ býval pro ubohé tanečnice a jejich gardedámy. Bylo sice jako vždy pamatováno na

salupy, plédy a šátky vlněné, kterými něžné dívky ve svých vzdušných, někdy pralehoučkých maskách bývaly ovíjeny a zachumlávány. Ale když náhodou uhodil mráz, sotva pak zkoprnělé nožky mohly po dvouhodinném sezení z vozu vyskočit, a dívčí paže a ramínka bývala zimou zmodralá. Ještě hej, když panoval suchý mráz. Pak bylo možno jíti pěšky, ačkoli takový pochod v maškaře třeba všelijak ukryté nebyl žádnou rozkoší. Ale za sněhové cachty byla cesta „po svých" vůbec nemožna. A tak tedy děvčátka v drožkách mrzla, až se zimou rozplakávala. Po těchto zkušenostech stalo se pak jednoho roku — a právě asi před padesáti lety — že jistá pečlivá, o zdraví dceruščino starostlivá maminka dala své poupě v kočáře obložiti velikou bělostnou p e ř i n o u, a tak jí beze vší škody k Sokolovně dovezla. Není vyloučeno, že tohoto příkladu bylo později následováno.

Plných šedesát let žijí šibřinky sokolské, třebaže žádné z nich letos nebyly šedesátými. Všeliké okolnosti dříve již a pak válečné děje zavinily delší neb kratší, někdy mnohaleté přestávky. Vždyť i šibřinky mateřské jednoty pražské byly letos teprv dvaačtyřicáté. Avšak jejich jméno a jejich zavedení mohlo letos právem slaviti jubileum šedesáti let. Nedával jsem pozor, bylo-li toho v některém masopustním věstníku vzpomenuto. Proto přicházím se svou troškou do mlýna — — —

Maškarní bál tehdáž, před šedesáti a před padesáti lety, byl i velikou událostí v rodinách a někdy pro celý dům. Třeba již několik neděl před ním proskočila po domě pověst: „Slečna Nováková — slečna Novotných — slečna Pazderkova půjde za maškaru...“

A všecek dům byl pln dychtivosti a zvědavosti: „Za jakou maškaru? Zač to půjde?“

Mnohá šťastná rodina, jejíž dceruška šla „za maškaru“, arci pečlivě tajila, kterak se oblékne. Bylo vyzvídáno na služkách, ale mnohé ty věrné služebnice umívaly mlčet, držely za zuby. Slečnám záleželo na tom, aby jejich tajemství nebylo vyzrazeno, dbaly nejpřísnějšího inkognita, chtěly na plese ledakoho poškádlit. Bývalo to tak sladké, když ani sám zbožňovatel, vyjádřený nápadník či dokonce již ženich jejich mumraj nepronikl. Až o půlnoci spadne škraboška, zakrývající rozpustilou tvářičku.

Ale nebyly všechny rodiny tak „neužilé“, nedělaly se svým zakuklením žádné drahoty, dokonce se rády pochlubily.

„Naše Eminka půjde za královnu noci...“ (Těch bývalo vždycky mnoho.) „Naše Karlička půjde za cikánku...“ (Těch bývalo ještě víc.) „Naše Amálka půjde za Markétku...“ (Sice ani toto nebylo nic tak původního, ale přece jen cosi onačejšího, zvláště když ta „Markétka“ byla doma ušita, ne z nějaké hadrárny půjčovny.)

A pak všechny svobodné dívky z domu, dívky

méně šťastné, kterým se o maškarním bále smělo jen ve spaní zdáti, toužily horečně po tom, aby se na oblečenou slečnu maškaru směly aspoň podívat, na její roucho si sáhnout, z jaké že je látky, jak ušito, jak je slečna učesána, jaké bude mít střevíčky, jaké punčochy a tak dále.

Dva, tři dni před plesem ptávaly se sousedky: „Smíme se přijít podívat?"

A to nejen dívky svobodné, nýbrž i jejich maminky, které bývaly na tu podívanou mnohdy žhavější než dcerky.

„Ale jen račte," dovolovala šťastná budoucí maškara nebo její maminka (kteráž své svolení obalovala jak balšámem), „v pět hodin přijde frizérka, v šest budeme hotovy."

Bylo to sice někdy až o sedmé, ale pak se dveře bytu netrhly — všechno sousedstvo se sběhlo a vystřídalo, aby si maškaru dokonale prohlédlo. Paničky matky odcházely pravidelně s jistým kritickým pomyšlením, že by tohle a tohle byly udělaly jinak, ale svobodné dcery se loučily s tím podiváním plny lítostí, že taky nemohou na tu maškarní slávu.

Arci takovéto prohlídky se konávaly navzájem jen u „partají", u lidí jaksi sobě rovných. Chystala-li však se za maškaru slečna d o m á c í c h, zvláště domácích s nosíčkem o nějaký centimetr výše, než jej nosí obyčejní smrtelníci, tu si bídné partaje netroufaly do svatyně bohorovných pánů vniknouti. Ale ani slovem zmínit!

Jaká opovážlivost! Ledaže by snad slečna domácích z vlastního popudu nějak — — anebo dokonce snad sama paní domácí. Nu ano, měl-li pan domácí mezi nájemníky nějakého pana radu od soudu, nějakého pana majora, pak ovšem bylo k paní radové nebo k paní majorové vzkázáno, nebylo-li by snad libo se přijít podívat. Takovýmto visitám se dveře ochotně otvíraly, ale hned po vstupu zas úzkostlivě zavíraly, aby ničí nepovolané oko ani škvírou nezahlédlo, v jakém čarovném odění se slečna domácích vydá na výboj.

Až pak přede vraty domovními zadusala kopyta, zahrčela kola vozu. Teď teprve všechno ženské příslušenstvo domu vyraziło o překot na pavlače, na chodby, do schodiště, až do průjezdu, aby spatřilo, co u domácích vyčarovali. Ale nikdo neuviděl nic, protože slečna byla až po uši ve velikém plášti. A domovní publikum zklamáno se vracelo ke krbům.

Myslím, že tohle všechno dávno pominulo. Že si teď maškary i v nejbližším sousedství nikdo ani nevšimne. To proto, že je maškar tolik. Že už nejsou tak vzácné.

*

Snad není od místa, zmíním-li se tuto o jisté nehodě, která se udála v jedněch sokolských šibřinkách, a to ve třetích, pořádaných 22. února 1868. Arci jsem nemohl býti těchto šibřinek účasten, ježto jsem teprve v podzimu toho roku

a jako chlapec přišel do Prahy, ale hned tehda jsem o tom slyšel mnoho vyprávěti od svého pražského bratra, který na těch šibřinkách byl, i od mnoha přímých účastníků jiných. Užil jsem těch vzpomínek pro šibřinkový list Sokola pražského („V Praze před šedesáti lety") vydaný o 39. šibřinkách 25. února 1922, v črtě ‚Vzpomínka na šibřinky r. 1868', z kteréž uvádím podle tehdejšího vyprávění:

„Tehda se nám zřítila šatna. Byla nějak nedostatečně postavena a byla přeplněna... A nastal hrozný zmatek, to, čemu se říká panika. Nikdo nechtěl čekati, kdekdo se domáhal svého oděvu. Ale kterak se v té spoustě dohledati příslušného kusu šatstva? Všechno leželo v jediné směsici. Bylo to přehazováno, bylo po tom šlapáno, bylo rváno z netvárné hromady. Nakonec neviděli pořadatelé jiné pomoci nežli že počali s galerie házeti jednotlivé kusy dolů do sálu, a tím se zmatek jen rozmnožil. Deset lidí rvalo se o jediný kus, všichni volajíce: „To je mé!" — A tam zas deset jiných lidí odmítalo: „Ne, toto není mé, kde jest mé?" Kožichy, zimníky, ženské pláště, klobouky, šály lítaly s místa na místo. Cedulky s čísly byly strhány, mnohý ani vlastního oděvu nemohl poznati, a té noci málokdo se vracel domů se vším, s čím byl přišel. Ale teď považte, že množství lidí mělo v zimnících a pláštích kromě teplých rukavic a zápisníků, ba i tobolek a jiných drobností hlavně své domovní klíče a klíče od bytu! Na-

konec vzrostl zmatek i zděšení tak, že kdekdo popadl co popadl, jen když to mělo rukávy, oblékl se a prchal z toho babylonu. A teprv když přišel ke vratům domovním, seznal, že nemá klíče, a tehda nebylo všady domovníka, aby otevřel. A tak té noci mnohý plesovník nespal ve své posteli. Někdo se uchýlil do hotelu, jiný ke známým a přátelům, mnozí proseděli v kavárnách do rána, mnozí nemajíce ani na kavárnu přechodili zbytek noci po ulici... A trvalo pak mnoho dní, nežli si účastníci těch osudných šibřinek cizí kabáty a pláště a paleta a přezůvky vyměnili."

Slovem, bylo to učiněné dopuštění, a nejhůře bylo paničkám a dívkám, které se nedohledaly svých svrchků a měly putovati v zimní noci domů a třeba hodně daleko v tenkých maškarách. Šťasten, kdo ulovil aspoň drožku, fiakra. Bratří Sokolové půjčovali dívkám a paním své kabáty a pláště, nebo taky cizí, pokud z té hromady co popadli.

Ještě dlouhá léta bylo této zvláštní, snad ojedinělé nehody vzpomínáno, a mnohý účastník nezapomněl na ni do smrti. Dnes arci žije málo jejích pamětníků.

59.

(V dubnu 1925.)

(„Ostatky“ — masopustní dozvuky. — Pražský „Bakus“ a jeho zánik.)

Za našich školáckých let rok co rok jsme se nedočkavě těšívali na „ostatky“.

Mladší čtenáři myslí si tu: Na jakéž pak ostatky?

Arciť, sám jsem toho slůvka již dávno neslyšel a zdá se mi, že snad už nadobro vymizelo z našeho života v tom smyslu, jaký tehda mělo. Časem jen je čítáme na oněch smutečních listech s širokým černým rámcem, na nichž bývá zmínka o „tělesných ostatcích“, ale v novější době již i tu bývá užíváno jiných obratů slohových. Tehda však, před padesáti, před šedesáti lety značily nám „ostatky“ něco velmi veselého a zvláště horlivé mládeži školní velmi vítaného. Bylyť to „ostatky masopustní“, poslední dva dny v masopustě, pondělí a úterý před Popeleční středou, a my vzorní školáci proto jsme se na ně tolik těšívali, že jsme na ten ostatkový úterek dostávali „fraj“, jak nám pan učitel vždy ozna-

moval. Božínku drahý, jakou láskou jsme k němu vzhlíželi, kdykoli z jeho úst zaznělo:

„Hoši, zítra máte celý den fraj!“

Tu se nám zdálo, že ústa páně učitelova oplývají medem. Kdykoli nám podobnou milou věc oznamoval, byli bychom mu samou vděčností ruce zulíbali, a v takovou chvíli jsme ani nemohli pochopiti, proč se nám jindy jeví jako tyran — to když na nás mermomocí chtěl vyzvěděti, co jsme mu při nejlepší vůli povědĕti nemohli, poněvadž právě to jsme zpravidla nevěděli — krom snad několika premiantů, kteří seděli v prvé lavici. Ti premianti, ti nám vždycky pili krev!

Méně příjemný nám býval doslov páně učitelův:

„Ale ne abyste skotačili a tartasili, když máte fraj. Vypracujte si všechny úkoly a učte se, co máte umět zpaměti. Pozejtří budete zkoušeni.“

Tohle připomenutí nám vždy poněkud zkalilo pomyšlení na zítřejší „fraj“. Jen když je pan učitel pronášel v masopustní pondělek, skoro jsme se pod kůží trochu zasmáli jeho zapomnětlivosti, poněvadž p o z e j t ř í byla Popeleční středa, kdy vlastně zas nebyla žádná škola, nýbrž jen ranní kostel, trochu delší snad než jindy. Po službách božích totiž nám velebný pán uděloval popelec. Zdá se mi, že ještě dnes cítím jeho palec, jejž namáčel do misky s popelem a vtiskoval nám kajícné to memento mori na bílá čela. Na ten den

bývalo všem školákům ukládáno, aby se co nejčistěji umyli.

Masopustní ostatky! Těšívali jsme se na ně nejen my, nezdární i zdární školáci, z příčiny svrchu uvedené, ale těšíval se na ně kdekdo. Tehda ještě se nepřenášel a neprodlužoval masopust se vším svým třeštěním do postu, bezmála po samé velikonoce, jako nyní. Praha v tom arci byla výjimkou, zatančila si jaksi úkradmo i v postě, ale pro venkov byla Popeleční středa skutečně mezí, za kterou všechen ten bohopustý rej karnevalový přestával. Ostatně v menších, venkovských městech ani v masopustě se nedělo nic „bohopustého". Všechno bylo poněkud škrobené, jakousi společenskou povinností, všady se chránilo tak zvané „dekorum".

Na samý konec masopustu nezbyl nikdy žádný vznešenější bál. Ostatky náležely ponejvíce vrstvám lidovým. Právě proto snad bývaly slaveny všady. Pondělek a úterek bývaly polovičními svátky. Honem ještě vypít poslední doušky rozkoší masopustních! V lepších rodinách se smažívaly koblihy a šišky. V hospodářstvích se vypěstovaní štětináči loučili v ty dny se světem, a do města přicházely výslužky od venkovských příbuzných, kmotříčků a známých z vepřových hodů. V úřadech sice nebylo prohlášeno zákonité „fraj", ale také v nich se v čas ostatků prací nikdo nepřetrhl. Všeho lidstva se zmáhala jakási sladká zemdlenost. Nu, zanedbá-li se dnes a zítra kousek

práce, však se to pak v šedivém, sirém postě dohoní.

Praha měla pro takové rozpoložení duševní i tělesné zvláštní svůj výraz. Říkalo se tomu l e n o r a. V továrnách arci pod kotly oheň nevyhasl, ale v drobných dílnách se pracovalo jen tak zvolna, aby se neřeklo, že se zahálí. Přece jen i tam zavanulo kus lenory. Pondělek býval vůbec m o d r ý — a tehda se modrý pondělek těšil ještě dávné „úctě a vážnosti" (krom těch o p i c, které se v něm rodily a které pak byly vyspávány ještě v úterý a ve středu). Nu, a poněvadž úterek byl právě posledním ostatkem masopustu, proto musil být náležitě oslaven.

Zdali taky pražská školní mládež mívala na ostatky „fraj", nemohu bezpečně pověděti. Jen tolik vím, že v masopustní úterý bývalo té drobné havěti po ulicích plno a že hlavně některé domy bývaly jí jak obleženy.

Na masopustní ostatky měla také pražská ulice své maškarády, bez vstupného a bez nákladných příprav. Dávno to podívání zaniklo.

Byl to B a c c h u s, Bachus, ale Praha všeobecně říkala B a k u s.

Tento „Bakus", vypadající jako odkaz nějakých pradávných pohanských slavností, o kterých jeho pražští vyznavači dojista ani zdání neměli, byl na dny ostatků privilejem některých pražských pivovárů. Mohli jste jej viděti na Poříčí, v Dlouhé třídě, u Lajblů v Žitnobranské

na Karlově náměstí, na Malé straně, ale nejslavnější Bakus, pokud se pamatuji, býval u Šturmů na Uhelném trhu, v tehdejším starém domě.

Jeho trůn stál vždy v průjezdě domu pivovarského, a byl upravován tímto způsobem: Na dlažbu průjezdu přivlečeny byly mohutné k a n t n ý ř e (břevna, na kterých spočívají ve sklepě sudy), zpravidla nějaké vysloužilé ze dvora neb ze sklepa, z těch utvořena hranice, na hranici vyvalen byl veliký, prázdný sud, někdy desítiveder ní, snad i větší, bezpečně podložen klíny se všech stran, aby se nesvalil, a na ten sud hned zrána v úterý se posadil muž, který představoval B a k u s a. Rozkročmo, jako na koně. Tento muž byl oděn pestrou, křiklavou maškarou, buď dávno „od panstva odloženou" nebo taky z všelijakých strakatých restlíků zvlášť urobenou. Bakusové se pravidelně vynasnažovali, aby vypadali asi tak, jak byl na všelikých jarmarečních obrazech nebo plakátech vyobrazován král Gambrinus. Mívali taky široké, červené pláště, které zahalovaly polovinu sudu, na hlavě korunu z „papndeklu", polepeného zlatým papírem, nebo baret z vyrudlého aksamitu, v pravici třímali žezlo. Ve tváři bývali co nejkřiklavěji nalíčeni a přilepovali si falešné vousy. Hráti Bakusa nebylo snadným úkolem. Jeho představiteli bylo nezbytně třeba obsáhlého břicha, jež mohlo pojmouti nezměřitelné množství piva. Seděl na svém sudě od rána do večera, do noci, a stále mu byl podáván korbel piva, z něhož

pilně popíjel a v přestávkách řečnil. Na počátku byly jeho proslovy všelijak žertovné, humoristické, ale čím dále povážlivější, zvláště když pokřikoval na dívky služebné a na babky, které přicházely přes den s nádobami pro pivo. Vždy těžší a těžší, neohebnější byl jeho jazyk, až pak nakonec už jenom na svém sudě blábolil a chrochtal. A večer, když úlohu Bakusa dohrál, byl v takovém stavu, že by se s trůnu bez cizí pomoci nebyl dostal. Seděl ně kdy tak vysoko, až se hlavou klenby dotýkal.

Ale to nebyla jediná maškara ostatková. Každý Bakus měl jakési komonstvo, tu menší, tu hojnější. Při řádném Bakusu nesměl chyběti ž i d buď v dlouhém kabátě, s šosy až na paty, nebo v kaftaně, v rozbitém cylindru, s nevídanými křámy na nohou, s pytlem přes rameno, do něhož ukládal vše, čím ho vděční hosté obdarovávali nebo co sám „žertem" se stolů zkonfiskoval a již nikdy nevrátil. Cerbuláty, jaternice, housky, buchty, kusy masa atd. Na tváři měl škrabošku, vždy s dokonalým nosem, a taky falešné vousy, ovšem.

K postavě žida družívala se b a b a, oděná všelikými cáry, ale v těchto cárech vězel vždycky zase jen muž. Bývala tu i maškara vandrovníka s pinklem na hřbetě, a nejednomu Bakusu přisluhovala i S m r t, na jejímž režném rouše (vlastně pytli) býval zhruba namalován kostlivec. To tak byl hlavní průvod Bakusův, někdy o ně-

jakou figuru více nebo méně; místy vystupoval taky šašek.

Koho z hostí by dostatečně nebylo opojilo pivo, čaj s rumem a jiné nápoje, toho dorazila a v třeštivé nadšení uváděla hudba. Kterak mohl Bakus žíti bez muziky? Po celý den se tu ozývaly zvuky harfy nebo tahací harmoniky, až hráčům prsty dřevěněly, a v pivovárech, kde byla na Bakusa vynaložena zvlášť nádherná „výprava", řinčel „šlágverk". To byl turecký buben, činely, trumpeta, zvonečky a ještě ledacos jiného, a vše to ovládal jediný muzikant, který pracoval rukama, nohama, koleny, ba i hlavou. Byla to pekelná muzika, kterou snesly jen silné nervy nebo posluchači, kteří už vůbec nervů neměli.

Tento šlágverk potom na dlouho zanikl, až se nám po letech vrátil zas jako „novinka", odněkud z Ameriky, a jmenuje se teď jazzband. Při čem kdysi před půlstoletím třeštila pražská sedlina, při tom nyní v barech křepčí mnozí příslušníci pražské smetánky! Nic nového na světě!

Pivovarský průjezd, kde se tato masopustní komedie odehrávala, býval jako nabit, skoro od samého rána, a hlomozu, řevu v něm bývalo k ohlušení. Hosté se střídali, ale mnozí tam vydrželi až do večera. Všechny vylíčené maškary se proplétaly mezi stoly, škádlily hosty, upíjely jim ze sklenic, ujídaly s talířů, kouřily na obecné útraty. Na ulici bývalo plno uličníků, kteří na Bakusa i na maškary pokřikovali, a na ty kluky chvílemi vy-

bíhal žid s hrozbou, že vstrčí každého do pytle, na pomoc mu vybíhala „baba“ s koštětem a třískala do čumilů po hlavách i po zádech, načež ovšem se zástup rozprchával, aby se za chvíli poznovu před vraty shromáždil. Mnohdy se žid i baba rozběhli za uličníky od Šturmů až do Michalské ulice, do Skořepky, a prodavačky na Uhelném trhu měly utěšenou podívanou. A rozumí se, že si zašly taky do průjezdu, na sklenici piva, odpůldne na hrnec kávy.

Nejen to. Na tu komedii chodívala se dívat i školní mládež, až do průjezdu. Vstupné bylo arci velmi laciné, pouhý krejcar. Ale malí diváci musili být opatrni, aby se za ten krejcar taky dost vynadívali a naposlouchali.

Vstupuje desítileté, dvanáctileté děvčátko, má ruce mrazem zkřehlé, modré — tehda bývaly poctivé, důkladné zimy — strká ruce do štuclíku nebo je schovává pod kazajku.

Vidí to jiná holčička, už zkušenější, a napomíná neznámou družku:

„Nechala ruce venku, sice ji odtud brzy vyhodí.“

Bývala totiž takováto prostá kontrola u Šturmů: Když se volné místo v průjezdě drobnými diváky zaplnilo a když se nedočkaví diváčkové zvenčí taky vstupu domáhali, tu muž v maškaře baby, který krejcary vybíral, obcházel poznovu drobné hosty, sahal dětem na ruce a volával:

„Ty už máš ruce teplé, ty už ses dost ohřála, jsi tu dlouho — ala, ven, udělej místo jiným...“

A děvčátko, chlapeček, kteří by rádi byli pomeškali třeba ještě hodinu, musili odejít.

Ale kteráž kontrola na světě je dost spolehlivá! Mazanější spratkové na ni vyzráli. Nandali si do kapes s n ě h u, studili si na něm ruce, a pak tedy nebyli shledáni „dost ohřátými“. Ale když pan kontrolor na tento drobný podvod přišel! Pak malý divák místo „zpátečního lístku“ dostal pohlavek a vyhazov k němu.

V která léta „slavnost“ Bakusa v Praze vznikla, pověděti nemohu. Ale někdy kolem osmdesátého roku byla tato ostatková oslava masopustní policejně zakázána. Strhlať se někdy při Bakusu nejen divoká rvačka, ale vznikaly i všeliké jiné pohoršlivé výjevy, které ohrožovaly vnímavou mysl mládeže, urážely jemnocit mimojdoucích a vůbec nebyly na ozdobu pražského života veřejného. Později odpůldne a za večera ozýval se z těchto pivovarských průjezdů již jen pustý řev, nevázaná oslava Bakusa vylila se nakonec nejednou až na ulici, a mnohý účastník té hlučné „slavnosti“ vyspával se z úterka na Popeleční středu na pryčnách za kątrem — na policii.

Tak milý Bakus někdy před čtyřiceti nebo kolika lety dohrál svou masopustní úlohu, chmelem přemožen posledně se svalil se svého sudu, žezlo z ruky mu vypadlo — a přes rok již se neobjevil. Myslím, že ho není škoda.

60.

(V červenci 1925.)

(O starých pražských kašnách. — Štoudev, nezbytné domácí nářadí, i putna. — Štoudve chladírnami. — Plecháče a žlábky. — Besedy a dostaveníčka u kašen. — Doprovody dívek s putnami. — Večerní opuštěnost kašen. — Noční ochlazení zemdlelé hlavy — a v zápětí úřední zakročení.)

Stýská se mi po nich, velmi se mi stýská po někdejších kašnách, bez nichž si dávnějšího života pražského nemůžete pomysliti. Vím dobře, že nejsem sám, kdo s tím steskem chodí, vím, že je nás mnoho, kdo na ně vzpomínáme zvláště za určitých výročních svátků, kdy se odívaly ve slavnostní roucho. Právem si zasluhují vzpomínky všech starých pamětníků. Sloužilyť obyvatelům královské Prahy dlouho dost, jistě celá staletí, až pak se jednoho dne dočkaly černého nevděku. Ale hamižný svět vždy tak odplácí věrné služby.

Staré pražské kašny měly pro někdejší Prahu dvojí význam, o tom není pochyby. Jednak praktický, jednak okrasný, ozdobný. Pražské domy dlouho neměly všeobecného vodovodu, který by byl domácí práce ulehčoval. Veškeru vodu, které bylo třeba ráno k umývání, po pří-

padě v sobotu i k týdenní koupeli, poskytovaly jen kašny. Arci tu dlužno poznamenati, že před padesáti, před šedesáti lety bylo poskrovnu šťastných domácností, které se honosily koupací vanou, v níž se řadou a třeba v jedné vodě mohla vyplaviti celá rodina. Dobrodiní pravidelné domácí koupele dostávalo se jenom novorozencům, nemluvňatům, kojencům. Zvláštních koupelen pro dospělé při bytech vůbec nebylo. A kde by se pro ně bylo nabralo vody? Vypotřebovalo se jí tak dost na prádlo, na mytí nádobí, na drhnutí podlah, na vaření. Nezbytným tedy nářadím v každé domácnosti, sebe prostší nebo sebe bohatší, byla povědomá štoudev, která stála buď v kuchyni, v předsíni (byla-li kde jaká) nebo konečně na pavlači, byla-li pavlač tak spolehlivá a stavitelsky bytelná, aby třeba několik štoudví „pavlačových nájemníků" unesla. Vzpomínám, co bývalo mrzutostí v domech poněkud chatrnějších či dokonce na spadnutí (jak zlomyslnými nájemníky škodolibě říkáno), když pavlačemi hořejších poschodí protékalo na dolejší.

Tyto štoudve musily býti stále plny, nejen aby se nerozeschly, ale aby domácnost pro všechny případy nebyla bez vody. Domácí tyto fontány sloužily tehdejším hospodyňkám taky za chladírny, nebo ledničky byly v ty doby nábytkem skoro neznámým, a ještě taky nebylo žádné ledárny, která by denně byla dodávala ledu do nich. Do vody ve štoudvi ukládaly tedy

hospodyně okurky i hlávky salátu, aby nepovadly, ba také drobnou zeleninu, a skoro v každé štoudvi plavala krom toho liberka másla, aby zůstalo tuhé. Jiného uschování a udržení pro ně nebylo, aby nezažluklo, zvlášť v létě.

Namítnete mi snad: Nač byly sklepy? Ale vždyť je znáte, pražské ty sklepy, oddělené laťkovými plaňkami, do kterých sotva složíte fůru uhlí — kam tu s potravinami? Pod leckterou plotnou se zatápělo i cizím uhlím sousedovým (ty plaňky!), kam pak do sklepa s máslem! Ostatně ve všech pořádných sklepích bývaly také myši, ba i potkani — brrr! A krom toho: lítat pro každý ždibec másla, pro půl okurky s druhého, třetího, čtvrtého patra do sklepa, kam zas bylo ještě o poschodí víc? Již tedy vidíte, jakým důležitým kusem nářadí byla starodávná štoudev na vodu.

Jenže voda do ní nepřitékala sama. Do všech pražských poschodí musila býti vynášena lidskou silou, a těžkou tu práci bylo konati služebným dívkám, mnohdy také učedníkům drobných řemeslníků, a kde nebylo služky ani učedníka ani posluhovačky, v drobné chudé domácnosti musila si posloužit matka hospodyně sama nebo její dorůstající dcera. Někdejší obtíže s „užitkovou" vodou jsou dnešnímu mladému pokolení pouhou pohádkou a dnešní služebné dívky již si nedovedou ani pomysliti, jakých útrap zakoušely jejich předchůdkyně před několika desítiletími pod břemenem p u t n y na vodu.

Jako vymizela z domácnosti štoudev, tak vymizela i putna, tehdáž nezbytná. K putně náležel arci p l e ch á č, kterým voda z kašny byla nabírána, do putny nalévána. Kašna stála skoro v každé druhé ulici, na každém plácku, na každém náměstí, a na náměstích velikých — jako na Václavském — bylo jich několikero. K těmto kašnám putovaly zrána i večer všechny pražské „kuchařky", jak byla ze zdvořilosti každá dívka služebná oslovována, nebo slovem něžnějším „kuchařinky", nevážným „kuchty", každá s „mantilou" na hřbetě. Tímto pojmenováním obmyslil putnu vlastní humor mladých děvčat. Bylo-li krom nadání potřeba dojít ke kašně i v neděli ráno, říkávaly dívky, že jdou se „sváteční mantilou".

V létě ta robota ucházela. Mrzuté bylo jen, když se u kašny sešlo děvčat víc a nádrž byla zakrátko vyčerpána. Pak si obezřelejší dívky pomáhaly ž l á b k e m, jejž hned z domova s sebou braly, dřevěným či plechovým, s očkem na jednom konci, a ten zavěšovaly přímo na trubici, kterou voda přitékala a žlábkem rovně do postavené putny se řinula. Měly sice některé kašny čtyři trubice, ale mnohé měly jen jedinou, a trvávalo dlouho, než se pět a deset puten naplnilo. Pak nikde nebylo přísloví „Kdo dřív přijde..." tak houževnatě hájeno jak u kašny. Docházelo ke sporům, hádkám, ba mnohdy i k pěstním zápasům. Při takových výjevech nejednou zakročil strážník, obyčejně arci císařský, z něhož byl

respekt, ale nebylo li ho nablízku, třeba taky obecní. Ať císařský neb obecní, strážník tišil rozvaděné kuchařky, a byly-li holky k světu, konal úřad smírčího soudce velmi ochotně, krotil dívky nejútočnější, pomáhal slabším, dokonce i putnu nadnesl, do pravé polohy ji vpravil. Toť se ví, že dívky nechodily ke kašně ve šněrovačkách, nýbrž jen tak „na měkko". Strážníci tu velmi rádi kyprým děvčatům přispěl a kuchařky zas bývaly pánům strážníkům za pomoc upřímně vděčny.

Ale tyto pouti pro vodu mívaly taky světlejší stránku v životě tehdejších kuchařek. Scházívalať se u kašen děvčata z celé ulice, seznamovaly se, umlouvaly si společné „aus" (to jest odpolední „východ") na neděli, a když se nahodilo, že se tam sešla dvě děvčata z jednoho kraje, dokonce z téhož městečka neb z téže vesnice, pak uzavírána přátelství „až do hrobu tmavého". Ale ať známá či neznámá, všechny si tu navzájem vylévaly srdce své, jedna druhé si dokonale postýskala na všechny strasti ve službě, na špatné či nedostatečné najedení, a všechny svorně za tu chvíli zvochlovaly své paničky, kterým posměšně říkávaly „královny". I s putnou se dvě a dvě ještě kousek cesty doprovázely, voda v putně při každém kroku rytmicky šplouchala, třeba i za krk stříkala, ale co na tom v létě sešlo!

Avšak život u kašen mívал pro milá děvčata i svou poesii. Na obrubě kašen sedával neviditelný Amor s naplněným toulcem a často jeho bezpečná

střela zasáhla naráz dvé srdcí. Denní besedy mladých dívek nemohly uniknouti zrakům lačných mladých mužů, a nejčastěji to bývali junáci ve dvojím sukně, vojáci, kteří sem přicházeli na frej. Arci také se tu rád zastavil nejeden člen sboru hasičského — měli taky pěkný kroj, zvláště když oblékli parádní — a nechybělo ani prostých civilistů. Ale pak již to musil být chlapík zvláště švarný, nebo s „císařskými muži" bylo nesnadno závoditi.

Přiblížil se kterýkoli ten junák, vyhlédl si podle vkusu sympatickou tvář i postavu, a vida, jak dívka zápolí s putnou, aby si ji řádně navlékla, úslužně ji oslovil:

„Dovolíte, kuchařinko, abych vám ji trochu nadlehčil?"

Bylo to oslovení vždy stejné a vždy to byla „kuchařinka", pokud nezvěděl jejího jména. Pravda, zítra již to bude Pepinka, Aninka, Terinka. — Její pohled střetl se s jeho pohledem, a srdce zahořelo. A pak již přicházel co den, vlastně co večer, nejlépe za soumraku, pomáhal s putnou na záda, a bylo milé podívání na to mladé a malé štěstí dvou lidiček, kteří se tu našli, a bok po boku, pažemi zaklesnutí, kráčeli od kašny, důvěrně si povídajíce.

Putna sice tížila, voda šplouchala, stříkala, ale dívky domů nespěchaly. Ještě chvilku, ještě chvilku! Ať ta selanka potrvá! A chvilka ze všech nejkrásnější byla pak již za vraty domovními. Nebo tehda ještě dávno nebylo té „zatrackané

elektriky“ všady za vraty bývalo tma — a planoucí hubička potmě chutná jako med. —

O desáté večerní život u kašen utichal, nebo v tu hodinu se všechny pražské domy zamykaly. Vybrané kašny ponenáhlu znova se naplňovaly. Do nočního ticha zurčely praménky z trubic, a ten zvuk se měnil, jak vody v nádrži přibývalo. Za jasných nocí letních crkot kašen skoro neodolatelně vábil, aby se unavený chodec do chladivé vody ponořil, ale něco takového bylo by se přece jen špatně vyplatilo. Jen tu a tam se ke kašně připotácel a pracně po stupních vzhůru se vyšplhal nějaký zmožený kumpán z mokré čtvrti, nesoucí na šíji šenflokovskou, primasovskou nebo flekovskou opici a snažil se ponořiti utýranou hlavu do vody, aby svého paviána utopil — div že se celý do kašny nepřekotil. Ale pak taky zadusaly těžké kroky s blízkého chodníku a za milým nedopitou zahřměla přísná slova:

„Tohle není žádná veřejná koupel, člověče, a voda má zůstat čistá! To si zajděte do Královských lázní — ale až ráno, teď už je tam taky zavřeno, ochmelo nemravná!“

Když káral císařský královský policajt, pokáral vždy důkladně, srozumitelně a rozšafně. Obyčejně nezbývalo než uposlechnout, a to „ochmela nemravná“ taky moudře udělal, aby nemusil za katr.

61.

(V srpnu 1925.)

(Obrázky starých kašen? — Kašny kamenné, dřevěné, v domech soukromých i v palácech. — „Clamovic Terezka.“ — Kašny skryté a „poloviční“. — Kašna kulisou vrahovou. — Zimní „kožichy“ kašen. — Zimní svízel s vodou. — Horká voda z pivovarů na domácí koupele, na prádlo. — Jarní odkrývání kašen. — Kašny fontánami o slavných svátcích. — Ponenáhlý zánik. — Vylévání vody z puten vinohradským děvečkám.)

Bývalé pražské kašny vyžadovaly by vlastně pro svůj někdejší význam zvláštního pojednání „historického“, ač nebylo-li něco podobného někdy již napsáno, o čemž arci nevím. Vyžadovaly by takové historie nejen pro své záslužné „působení“, ale i pro uměleckou cenu, kterou se mnohá z nich vyznačovala. Není pochyby, že obrázky aspoň nejpamátnějších jsou zachovány. Možná, že by se některý takový starý pohled našel u knihkupce a antikváře Reacha ve Skořepce, který má ve svých sbírkách všeliké antikvity a kuriosity. Lhostejný divák sice kráčí mimo, aniž věnuje pohled tomu „historickému smetí“ v jeho skříních, ale pamětník zmizelých zjevů pražských a staromil najde časem i v tom „smetí“ nejednu věc,

která jeho pozornost upoutá. Vzpomínám, kterak pan Reach již před válkou vydal velmi početnou sbírku fotografických pohlednic, snad několika set, na nichž zachytil nejvýznačnější, nejkrásnější portály čili vchody pražských domů a paláců. Kéž by tak byl zachoval i pražské nádrže vody, když z radnice zaznělo heslo: „Pryč s kašnami!“

Bylo pražských kašen množství veliké, a byly mnohé velmi prosté, bytelně však z kamene zrobené, a byly jiné, o kterých pracovali nejen dávní kameníci, ale společně s nimi taky znamenití kumštýři. Nosil bych dříví do lesa, kdybych tu opakoval starý stesk a žalobu na zmar památné kašny Krocínovy na Staroměstském náměstí — dávno a mnohokráte ji oželeli lidé povolanější. Sotva mezi námi žije, kdo ji pamatoval. Některé její zbytky jsou uloženy v musejním lapidariu. Zmizela s nejstarobylejšího náměstí pražského v dobách, kdy se vůbec památky dávného života bouraly, snášely a odklízely — aby udělaly místo „potřebám nové doby“. Ostatně naše doba není mnohem lepší. Moderní podnikatelství taky ještě pořád odklízí, kde mu co překáží, a nahrazuje památné výtvory starých časů stvůrami, které někdy až straší.

Byly kašny kamenné, ale některé byly i dřevěné. Neklame-li mne paměť, stávala taková dřevěná kašna taky v ulici Krakovské. Byly nejen veřejné kašny, přístupné a sloužící všemu obyvatelstvu, ale bylo mnoho kašen

i v domech soukromých a zvláště v nádvořích paláců šlechtických, někdy těsně při paláci samém. Kterýž Pražan by neznal kašny s proslulou „Clamovic Terezkou“ u paláce Clam-Gallasova na Marianském náměstí? Byla pražskými uličníky, kteří se do ní „strefovali“, několikrát otřískána, zase však opravena a stojí podnes na svém místě.

Některé vévodily širokým prostranstvím a stály na několikastupňovém fundamentu, jiné zpívaly svou jednotvárnou zurčivou písničku v zákoutích ulic a uliček, docela skromně, beze vší potuchy, jak důležitou službu konají všemu svému okolí. Některé byly zdaleka neviditelné, ježto se skrývaly ve výklencích zdí, jako na př. kašna v ulici Václavské pod Slovany, nablízku pražské Fišpanky a něco málo kroků stranou bývalé staré „fortny“ s příkrými dřevěnými schody, které vedly z řečené ulice vzhůru do nádvoří kláštera emauzského. A byly také kašny „poloviční“, jejichž jedna polovina byla přístupna každému z ulice, druhá pak za mříží jenom nájemníkům příslušného domu. Taková kašna stála do nedávných let v Ostrovní ulici na Novém městě pražském. Byla i jedna kašna, o které se stala zmínka v kriminální historii Prahy, ježto před spácháním zločinu sloužila zločinci za kulisu. Byla to kašna v Thunovské ulici malostranské, pod Novými schody zámeckými. Za tou kašnou ukrýval se jedné noci právě před čtyřicíti lety (1885) muž, vyčkávaje, až krčmář blízké staro-

bylé hospůdky „u krále Brabantského“ Václav Petráň zamkne za posledními hosty vrata domovní. Za chvíli pak, soudě, že krčmář již usnul, odemkl si druhým klíčem vrata, vnikl do domu, do krčmy, a osamělého hospodského zardousil.

*

Veselo, hovorno a plno smíchu bývalo u kašen v létě, učiněné to besedy děvčat z celé ulice a milá dostaveníčka, jak jsme v prvé kapitole vylíčili. Tu na nějakém pošpláchání „chladnou vodicou“ nesešlo, ba, za letních paren bývalo i docela vítáno. Ale když se dny krátily a večery prodlužovaly, když i do pražských ulic zavály větrové se strnišť a když v pokročilém podzimku fičelo se všech stran, voda stydla a umáčené ruce červenaly jako vařený rak, tu se děvčata služebná oblékala trochu tepleji a nabírala i nalévala vodu do puten opatrněji, aby se neucákala. Zmáčená košile, mokré sukně již neusychaly po několika krocích jako v létě, ale studily dlouho velmi nepříjemně. A tu dívky, aby jim voda za krk nešplíchala, počaly shledávati dřevěné příklůpky na zandání okrouhlého otvoru v hořejším dně putny, na které za léta ani nevzpomněly. S nastalým zimním obdobím se v každé domácnosti s vodou hospodárněji nakládalo, aby nebylo toho věčného putování ke kašně, zvláště v domácnostech, kde si pro vodu chodily samy hospodyně.

Vzezření kašen se v pozdním podzimku mě-

nilo a naznačovalo neomylně, že dlouhá černá zima je za dveřmi, a připomínalo všem lehkomyslníkům, že je svrchovaně načase, aby z b á n ě v y r a z i l i zimníky, které si tam na jaře byli uložili. (B á n í byl nazýván onen dobročinný ústav na rohu Jerusalemské a Půjčovní ulice, který potřebným lidem poskytoval půjčky na všeliké cenné svrchky a do něhož s prvními hřejnými paprsky slunečními rok co rok putovalo na sta zimníků. Z těch zimníků, ach, tak mnohý již nikdy se nevrátil na tělo původního majetníka svého!)

V ten čas podzimní zavládl v pražských obecních dvorech i kolem uličních kašen čilý ruch. Ze dvorů byl ke kašnám svážen obecní hnůj chlévský, kašny obehnány bytelným bedněním fošnovým, a mezi toto bednění a kamenné roubení vodních nádrží bylo napěchováno hnoje a celá kašna pak zakryta prkennou střechou. V tomto bednění a ve střeše zůstal jen jediný otvor, kterým voda mohla být vybírána. Obkládání teplou mrvou dělo se proto, aby voda v kašnách nezamrzala, i proto, aby mráz kamenné jejich obruby nerozrtrhal. Pouliční pražský vtip říkal tomu, že kašny dostávají na zimu k o ž i c h y nebo taky e t u i. Nebylo toto obkládání mrvou arci příliš estetické, ani snad právě hygienické, avšak opatření to, od starodávna zavedené, bylo užitečné a praktické. Voda v kašnách skutečně nezamrzala. Ovšem otevřená část roubení byla po ubryndání vždy plna ledu a dlouhých rampouchů, že bylo na tom

kluzkém podkladě s putnami co zápolit, a také schůdky ke kašně byly vždy učiněnými klouzačkami, a tu byly třeba několikrát přes den posejpány popelem. (Tehda ještě nebylo „popelového zákazu“ magistrátního, takže v zimě i všechny okluzké chodníky bývaly posejpány popelem a všelikým smetím z domácností, což arci a zvláště za větrného počasí byla pro oči a dychadla chodců veliká trýzeň.)

Za zimy však nastala trýzeň taky ubohým „puttendragonům“ (jak německý pražský vtip politováníhodné nosičky vody nazval). Okluzko bylo u kašen, okluzko na dlažbě, na chodnících, v průjezdech domovních, ba i na kamenných schodech do pater! Nebylo zjevem řídkým, že nosička na hladké půdě sklouzla, s břemenem svým upadla a menší neb větší úraz utrpěla. Zvláště nebezpečné byly pády naznak, páteří na hranatý spodek putny.

V zimě taky býval i požitek vykoupání v domácnostech omezen na míru nejmenší. Nejen že vodou šetřeno, taky uhlím. Zahřátí velikého pradláku vody do vany stálo mnoho topení, byla tedy i domácí koupel drahá, třebaže tehda starý cent uhlí stál čtyřicet, padesát krejcarů. Bylo taky těch šestáků méně. Kde však přece bylo vykoupání nezbytnou potřebou, i tu si lidé čistoty a osvěžení milovní dovedli pomoci. Praha byla plna větších i menších pivovarů, a snad ve všech prodávali h o r k o u v o d u, putnu za čtyrák.

Pak tedy ve dny „rodinných koupelí“ (ale taky v kritické dny prádla) putovaly dívky místo ke kašnám do pivovarů, a na zpáteční cestu zas velmi pečlivě zandavaly hořejší dno příklůpkem, aby si šplícháním vřelé vody krk neopařily. —

Za onoho času ještě noviny nepřinášely denní předpovědi počasí jako nyní, učení meteorologové ještě nesdělovali s veřejností na celé neděle nebo měsíce napřed, jaká pohoda světu kyne. Proroctvím povětrnosti zabýval se tenkráte skoro jen známý pan Sejček, jenž své věštby ukládal do „Pražského denníku“. Pražané sice věděli, že jaro podle kalendáře začíná 21. března, ale nejbezpečnější známkou, že konečně dlouhá zima vzala za své, bylo jim, když se na ulicích poznovu objevili zřízenci obecní a počali odbourávati dřevěné a hnojné „kožichy“ kašen. A když zmizel poslední takový futrál, jevil se všechen svět veseleji. Tolik důvěry měli prostí občané k hospodářskému úřadu pražskému, že dobře ví, kdy má ty futrály po městě sebrat a zas do budoucí zimy v obecních dvorech uložit. Potom se po městě rozběhli páni vodáci, prohlédli kašny, byla-li kde znečištěná voda, dali ji vypustit, kašnu vycídit, a z obnažených trubic opět vesele zurčela voda vltavská.

Kašny však měly i své slavné dny, kdy se oděly svátečním hávem a kdy byly Pražanům (ale taky nesčetným hostům z venkova) něčím vzácnějším a nádhernějším než pouhými nádržemi vody užitkové. První takový svátek byl den

16. května, Jana Nepomuckého. Již v předvečer se vzezření kašen změnilo. Byly obloženy a vyšperkovány mladou zelení březovou, svěžími letorosty, větvemi a mnohdy celými stromky, místy i květinami, zvláště květem bezovým. Zas je obcházeli páni vodáci a jejich zřízenci ucpali na některých kašnách obyčejné trubice, místo nich nasadili nahoře trubice jiné, kolmé, a pojednou kašny chrlily vodu vzhůru, někdy do značné výše, jako každá spořádaná fontána, a tu se naše kašny změnily na dva dny ve skutečné fontány. Následovala-li pak po svátku svatojanském neděle, trvával tento „vasrkumst“ i tři dni. Místy byl vodotrysk kolmý, místy otáčivý, krouživý, a bylo to velmi milé podívání. Druhé takové osvěžující podívání bývalo Pražanům připraveno na den božího Těla a třetí konečně na svátek knížete Václava.

Toto vodotryskové ustrojení kašen dodávalo celé Praze zvláštní sváteční nálady, a když po takových slavných dvou dnech byly kašny uvedeny zase v obvyklý všední stav, pražské ulice jaksi zesmutněly. Bylo po slávě.

Nevzpomínám, bylo-li to v léta osmdesátá či až v devadesátá, kdy obecní správa vydala příkaz, že do všech domů má býti zřízen vodovod, arci na útraty pánů domácích. Mnozí uposlechli bez donucovacích prostředků, mnozí však se bránili tak dlouho, jak jen bylo lze. A tu tedy milým kašnám ponenáhlu nadcházel „soumrak“,

zánik. Milé kašny odklizovány jedna po druhé, náměstí se prázdnila, ulice pustly, besedy kašnové pomíjely. Tak se mi zdá, že na Václavském náměstí trvaly nejdéle, aspoň nejhořejší z nich, někde ve výši Marianské ulice nebo tam, kde nyní stojí socha Myslbekova svatého Václava. Zdá se mi, že v tu dobu zavládla mezi Prahou a Královskými Vinohrady zas jednou jakási řevnivost — již nevím, z jaké příčiny, ale o příčinu nějaké žárlivosti u nás nebylo nikdy zle — a hlavně vznikla nějaká „vodní otázka". Vinohrady tušim neměly kašen, a tu milé děvečky z nejbližších domů vinohradských (za bývalou Koňskou branou totiž), chodily pro vodu s putnami k řečené nejvyšší kašně na Václavské náměstí jako k nejbližšímu prameni. A tu pak se mimojdoucím jevil nepěkný obraz nesnášelivosti sousedské. Když se ubohé děvečky s načerpanou vodou plahočily zpátky do kopce do Vinohrad, s těžkými putnami na hřbetech, byly na rozhraní obcí, na tak zvané „čáře" zaskakovány obecními zřízenci, tušim i zřízenci akcisu, putny jim strhávány se hřbetu a voda z puten byla vylévána na dlažbu! Žádné té dívce nebylo při tom do smíchu, mnohá se nad zmařenou prací a nad zmařenou vodou hořce rozplakala. Bylo to surové, nelidské, a dělo se tak v dobu, která se nazývala „fin de siècle". Byl to nejen „konec století", byl to taky konec pražských kašen.

*

Pokud těch obrázků starých kašen se týče, nezklamal jsem se ve své domněnce, že by je mohl míti pan Reach, knihkupec ve Skořepce (jak jsem na počátku této kapitoly napsal). Uhodl jsem to, aniž jsem se s panem Reachem dříve potázal. Zakrátko potom, když se má kapitola v Nár. listech objevila, poslal mi řečený sběratel starých památek pražských drobné album pohlednic, obsahující dvanáct podobizen bývalých i posavadních kašen pražských, veřejných uličních i soukromých nádvorních, co jich v tu chvíli shledal. Visí ty obrázky také ve výkladní skříni jeho závodu a zdá se mi, že jich od té doby přibylo. Je-li možno cokoli z těch starých časů vyšťourati — pan Reach to jistě vyšťourá.

O ČERNÉ HODINCE.

JAK U NÁS DOMA BYLO VYPRÁVĚNO PŘED ŠEDESÁTI LETY.

I. ZMAŘENÝ ÚTOK NA MYSLIVNU.

(Psáno v dubnu 1925.)

Za časů, do kterých spadají nejstarší mé vzpomínky, nebylo skoro žádných politických novin, krom nějakých německých. Teprve po roce šedesátém počaly v Praze vycházeti několikeré. Byl by je spočítal na prstech jedné ruky, a ještě by několik prstů bylo zbývalo. Na venkově byly pražské časopisy vzácností, i v obcích tak živých a probudilých, jako bylo naše město. Z povinnosti snad je odebíral nějaký úřad, později ovšem snad každé okresní zastupitelstvo, místy purkmistr neb obecní starosta, některý advokát, lékař, spolek, a tu a tam probudilejší zámožný člověk. Byly však rodiny velmi majetné, které českého listu denního celý rok neviděly. Neměly té potřeby a ještě ani neuměly česky číst. A jestliže pociťovaly potřebu denních novin, byl jim obvyklou stravou časopis německý. Nebo jen to pro ně bylo svatá pravda, co stálo v novinách německých. Rodiny nemajetné obcházely se po všechen život bez tištěných novin vůbec. Časové události rozšiřovaly se jen z doslechu, od někoho, „kdo to četl vytištěné“, od ucha k uchu, od huby

k hubě. Však taky podle toho vypadaly. Než se dostaly do huby desáté, nebyly si již podobny.

Ale zato tehda kvetlo večerní vyprávění. Sousedé z domu a známí z města se po denní práci vzájemně navštěvovali, a když se podvečer smrklo, že již nebylo vidět na psaní, na šití a látání, ba ani na pletení punčoch, než se rozsvítila „cibulka" s řepkovým olejem — tu ten či onen účastník počal vyprávěti. Vlastně ani ta skromná cibulka mnoho světla nevydávala, ačkoli byla jediným osvětlovacím přístrojem pro celou domácnost. Vypadalo to při ní vždy jak „u božího hrobu", jak se tehda říkávalo. Po stěnách jen vápnem vybílených (nebo malování tehda ještě nebylo tak všeobecné jako nyní) honily se všeliké stíny, jak plamének tenkého knotu plápolal. V koutech světnic bylo již temno. Taková chvíle nejlépe svědčila vyprávění příběhů strašidelných — ty byly zvlášť oblíbeny — a historií loupežnických i válečných, ke kterým se tehdejší besedáři se zvláštní zálibou opět a opět vraceli. Byly příběhy, které jsem slýchal mnohonásobně. Dnes v knihárně dědově, jindy u některé tety, u strýců, ovšem taky doma. To když přišla na táčky stará sousedka paní Vodvárková, nebo když zavítal otcův rostenec a přítel mistr Rédl. Nejedna z těch povídek byla již tehda prastará, snad až z časů napoleonských. Nebo když začala paní Vodvárková, špitálnice, býval její úvod: „Jednou, když jsem ještě chodila do školy..."

Ach, když ona chodila do školy! To mně byl šedý dávnověk, neboť její léta školácká spadala na počátek devatenáctého století.

Chtěl jsem si několik těch příběhů ponechat až na samý konec vzpomínek svých, ale nesmím déle odkládati, nebo bych o ně přišel. Již mi je načali jinde, a začali právě historií, kterou chci dnes opakovati, jednu z nejstarších, kterou jsem opět a opět slýchal vyprávěti dávněji než p ř e d š e d e s á t i l e t y, někdy od pátého neb šestého roku svého. Chci vyprávěti tak, jak jsem ji v paměti podržel a jak žila dlouhá léta v ústním podání u nás doma, tam v Hradci. Doba i dějiště všech těch povídek byly vždy velmi neurčité. Vždy se to událo „jednou" a na „jednom" místě. Jen vypravěči odvážnější a sebevědomější troufali si naznačiti nějaké určité místo, hodně vzdálené, ale i ti připojovali k svému úvodu: „No, tomu je už hezkých pár let..." Posluchačům však stačila věc i bez určitého dějiště.

Tedy číslo prvé.

ZMAŘENÝ ÚTOK NA MYSLIVNU.

Kdesi na samém pokraji hlubokých lesů, kterými vedla císařská silnice, stála myslivna, obehnaná vysokou, palisádovou hradbou. Žil v ní statečný, zarostlý polesný s chotí, synem a dcerou. Ovšem i nějaký myslivecký mládenec tu byl, i čeledín ku práci hospodářské, i děvečka pro domácnost. Pan polesný byl pokládán za

člověka zámožného, který má doma peníze. (Doma je měl proto, že nebylo spořitelen, neřku-li založen, a nějaká banka byla snad až v Praze, ne-li jen ve Vídni. Kam tedy měl peníze nosit?)

Jednoho podzimního dne (podzimek a zima byly pro takové povídky jako stvořeny; málokdy se cosi strašlivého událo v létě) — jednoho podzimního dne tedy byla doma jen sama dcera. Polesný s chotí odešli do vzdáleného města na jarmark, děvečka šla s nimi, čeledín vezl na trh fůru obilí, mládenec a syn byli daleko v lesích na obchůzce.

Bezmála již se smrákalo, když na vrata v hradbě bylo zabušeno. Dívka vyšla ze stavení, aby otevřela, domnívajíc se, že se vrací někdo z domácích. Tu před vraty stojí shrbený stařec, na pohled vetchý jak vyprahlý došek, na hřbetě nese velikou krosnu. (U nás na severovýchodě jsme říkali „krůsna“, a to byla úzká a vysoká skříň, skoro almárka, někdy z lehkých prkének, někdy proutěná. Krosna se otvírala po straně, jako almárka, a bývalo v ní množství přihrádek, naplněných všelikým „krátkým“ zbožím. Byl to kočovný krám. Nač jste vzpomněli, všechno jste tam našli. Knoflíky a péra, nitě a kšandy, penály a nože, listovní papír a pečetní vosk, vidličky a lžíce, struhadla a tobolky na peníze — nu slovem, vše, čeho bylo třeba v domácnostech, od světa odloučených. Takovíto krosnáři ještě i za mého dětství přicházeli do Hradce, ač tam

bylo plno obchodníků, a hospodyně rády od nich kupovaly. A snad v krajinách zapadlejších a zvlášť pohorských žije krosnářství podnes.)

A ten krosnař stená a vzdychá a žebronivým hlasem skučí:

„Panenko milá, pro Boha vás prosím, nechte mě zde přespat — jsem ztrmácen a nemohu dál, div jsem už cestou nepad' — —"

„To nemohu, pantáto. Jsem sama doma, všichni jsou ve městě, nikoho tu nesmím nechat. Vždyť máte do vesnice už jen čtvrt hodiny."

„Ach, panenko zlatá, tedy aspoň tu krůsnu mi zde nechte. Nedonesl bych ji. Sám se tam doplazím, a ráno si krůsnu odnesu. Snad si pak taky něco koupíte."

Dívka svolila. Stařec donesl krůsnu do kuchyně, postavil ji na lavici a belhal se dále do vesnice. Za chvilku po něm nebylo památky.

Soumrak houstl. Dívka poklidivši rozžala cibulku, sedla k nějakému šití. Smutno jí bylo. Ani psa ve stavení nezůstalo. „Lorda" a „Dona" vzali mládenci s sebou do lesů, „Diana" byla s polesným ve městě. Večerní tma již obklopovala myslivnu.

Tu se jedné chvíle dívka maně podívala na lavici a zdálo se jí, jako by se krosna byla malounko zakolísala. Dívka se podívala opět, a tu spatřila, čeho na krosně dřív nebylo nebo čeho snad si nepovšimla. Nahoře ve stěně se objevilo kolečko, jako malinké okénko, pouhá špe-

hýrka — a teď, teď se to okénko zakrylo, jako by se samo bylo zavřelo.

Dívka ztrnula, nechala práce, ruce jí sklesly do klína. Byla by vzkřikla, ale hrdlo bylo jak zaškrceno. A to snad bylo její štěstí. Pomalu se vzpamatovávala, třesoucíma se rukama chopila se zas jehly. Po chvíli vstala — a bylo jí třeba veškeré síly, aby tak mohla udělat — a jen jako pro sebe řekla nahlas:

„Kde ti naši chodí? Již by tu měli být!"

Po těch slovech zamířila do jizby, a již zas byla zpět. Pravicí držela za zády ručnici otcovu. Od dětství uměla se zbraní zápolit. Upřela pohled na krosnu, kolečko v postranici krosny opět se objevilo, a teď — nemohl to býti žádný klam — krosna poznovu se zakolísala. Dívka přilícila, zamířila, stiskla spoušť — zahřměla rána. Po ráně z krosny zazněl výkřik — ba, skoro zařvání, krosna se skácela s lavice, a v tu chvíli skácela se taky omdlelá dívka na podlahu. Mocným záchvěvem vzduchu cibulka zhasla. Kuchyni zalehla tma a hrobové ticho.

Hodiny míjely, byla téměř noc. Před hradbou stanul žebříňák, čeledín i s hospodáři a děvečkou se vracel z města, i Diana. Marně bušil polesný na vrata, nikdo nepřicházel otevřít. Diana jak posedlá se rozštěkala, obíhala hradbu, vyskakovala na vrata. Čeledín musil hradbu přelézt, odsunul závoru, všichni vběhli do myslivny, rozkřesali světlo, a tu zděšeným zrakům se naskytl hrozný

výjev. Dcera ve mdlobách na zemi, ručnice vedle ní, opodál pod lavicí krosna, pod krosnou kaluž krve.

Vzkřísili dívku, která jen přerývaně ze sebe vypravila, co se událo. Polesný vytrhl vrátka krosny, v krosně našel skrčenou chladnoucí mrtvolu muže, loupežníka, s dvěma bambitkami za pasem a s dlouhou dýkou. Na hrdle lupičově byla na řemínku zavěšena píšťalka, dole v nohách ležela zlodějská lucernička. A kusy otráveného masa, patrně pro psy.

Po chvíli se vrátil i syn s mládencem z lesa, a teď konána válečná porada. Nebylo pochyby, že zastřelený zlosyn měl společníky. Sám si nemohl troufati na tolik lidí v myslivně. Byl pouhým vyslancem, „kvartýrmachrem". Píšťalka na krku! Patrně měl vyčkati, až všichni v myslivně usnou, a pak měl dáti znamení svým kumpánům. Lucernickou? Píšťalkou? Snad obojím.

A hned byly vykonány všechny přípravy k obraně. Všechny ručnice nabity, zásoba prachu i nábojů přichystána. Na spánek ani pomyšlení. Vrata hradby pečlivě uzamčena, zatarasena, zataraseny byly i dveře do myslivny. O deváté hodině zhašeno světlo ve stavení, všichni obyvatelé bděli v zimničném očekávání. Muži s ručnicemi v rukou, s palci na kohoutkách. Psi byli uvázáni v kuchyni, aby štěkotem nikoho nezaplašili.

O jedenácté hodině blížil se od lesa k myslivně jakýsi šum, bylo slyšet i dusot koně, a ozvalo se trojí táhlé zapískání. Polesný otevřel okno, za-

pískal taky třikráte na píšťalu zastřeleného, zamával zlodějskou lucerničkou. Temná postava se přiblížila k hradbě.

„Spí už?“ otázala se tlumeným hlasem.

„Spí!“ vydechl polesný do noci.

Šum se přibližoval, a pojednou se na vrcholu hradby objevilo v nočním přísvitu několik mlhavých postav.

„K oknům! Palte!“ velel polesný, sám kohoutkem cvaknuv.

Rázem byla okna otevřena a ze čtvera ručnic zahřměly rány.

Ozvaly se výkřiky, postavy útočníků se s hradeb kácely. Sice jejich druzi taky pálili do myslivny, ale pálice nazdařbůh do tmy nikoho nezasáhli.

„Dva na půdu!“ velel polesný. „Palte s půdy přes hradbu!“

Střelba útočníků brzy potom oněměla. Ozývaly se zoufalé skřeky, stenání, smrtelný chropot, zlořečení a povel: „Zpět! Zrada!“

A ticho.

Zrána nalezeny vůkol myslivny četné otisky bot, stopy krve, stopy těl, vláčených buď po měkké hlíně nebo v písku, stopy koňských podkov, ale z raněných neb zabitých nenalezen nikdo. Loupežníci své raněné či mrtvé kamarády odvlékli, odnesli, snad i na koně je naložili. — A potom tedy polesný spěchal do města, na četnictvo, k soudu — a tak dále, jak už to bývá.

*

To jest historie, jak jsem jí v léta šedesátá mnohokráte naslouchal, a při tomto vyprávění jsme my malí školáci povytahovali nohy výš a výše od podlahy, až jsme si konečně seděli na patách. Oči jsme měli vypouleny, vlasy se ježily jak hřebíky, uši nám odstávaly — a kdyby nám byl někdo království portugalské sliboval, za dveře nás po tomto loupežnickém příběhu nedostal. Potom už jen do postele a peřinu přes hlavu.

Prý se podobná a téměř totožná historie udála v minulých dnech kdesi v hlubokých lesích kolem Uherského Brodu. Místo dcery polesného vystupuje v té letošní historii žena hajného, místo krosny na hřbetě přiváží spolčenec lupičů cestovní koš — tím jest příběh zmodernisován. Jestliže se příběh udál, pak není pochyby, že útočníci znali tuto moji starou historku z dětství a že jednali po osvědčeném vzoru. Nepomyslili, že taky žena hajného se zachová po příkladě dcery polesného.

Ještě mám krásnou historii o statečné k o n t e s c e, o srdnaté d c e ř i m l y n á ř o v ě a strašidelný příběh o d v o j n í k u, kteréžto slůvko tehda bylo ještě neznámo. Vždy se říkalo slovo německé „doppelgänger“. Ale o tom zas jindy.

II. O STATEČNÉ KONTESCE.

(V dubnu 1925.)

V jedné lesnaté krajině (bohužel, že ani zdaleka nemohu nějak určitěji naznačiti končinu; možná, že to bylo v Čechách, možná taky, že někde v Němcích; tehdejší vypravěči se ve svých historiích pohybovali zcela volně, nedávajíce se omezovati hranicemi), kam nevedla žádná pořádná železnice, ba ani lokálka (kdož pak v léta šedesátá slyšel o nějaké lokálce!), stál starý hraběcí zámek. Tento zámek byl památný hlavně tím, že se v něm podle ustáleného zvyku musili roditi dědicové jména. Kdykoli totiž choť majorátního pána byla v naději, musila se na sklonku těhotenství uchýliti do tohoto zámku, aby v něm přečkala těžkou chvíli svou a dala tu život synovi nebo dceři. V panských rodinách bývaly všeliké podivné i zajímavé zvyky. Krom toho vznešená vrchnost zavítala na zámek ještě někdy v podzimu, v čas honů. Vždyť povídám, že stál v lesnaté a tedy zvěří oplývající krajině. Jinak býval skoro celý rok prázden.

Ale abychom si rozuměli, ne docela prázden. Bydlil v něm opatrovník, starý kastelán se starou

kastelánkou (což pak jakživ někdo viděl kastelána mladého?), byl tam i starý zahradník se starou zahradnicí, byla tam i velmi letitá děvečka a byl tam i starý kočí Kalous, který neměl skoro koho vozit, leda paní kastelánku v neděli do kostela nedalekého města. Vozil ji ve starém landauru, jehož střecha byla již tak popraskaná a zkornatělá, že se nedala ani sklopit, a k tomu landauru připřahal pár valachů rovněž věkovitých. Jak viděti, měl starý zámek důstojnou a přiměřenou garnituru.

Paní kastelánová, kdykoli do předpotopního vozu vlézala, vždycky starostlivě připomínala:

„Dejte pozor, Kalous, ať se vám koně nesplaší...“

Po takové připomínce starý kočí Kalous vždycky stranou odplivl a podíval se útrpně na své spřežení. Byli to dva flegmatičtí valaši, kteří běhali (smí-li se tak říci!) už jen se sklopenými hlavami, ničeho vůkol si nevšímajíce, a nebylo v zámku nikoho, kdo by byl pamatoval, kdy se splašili naposled. Však taky ani hnutím, ani mrknutím nedali najevo, že by jim obava paní kastelánky lichotila. Žili už dávno v naprostém odříkání a snad v pohrdání veškerými rozkošemi pozemskými, k nimž — možná — v koňském životě taky splašení náleží.

Bylo již hezky v podzimku, když starý kastelán dostal z hlavního města psaní. (Které to bylo hlavní město, po tom se nikdy žádný

posluchač neptal, a vypravěč sám taky to nevěděl. Mohla to být Praha a mohla to být i Vídeň.) Kastelána korespondence nikdy příliš netěšila. Byl rád, když měl pokoj od panstva i taky od pana centrálního ředitele. Za starých časů byli kastelánové, kteří jakživi svého panstva okem nespatřili, ani po něm nezatoužili. Není pochyby, že i dnes je mnoho všelikých podřízených, kteří by si z toho pranic nedělali, kdyby jim přednosta, šéf, ředitel a dokonce pan centrální ředitel nikdy na oči nepřišel. Málokdy to vede k něčemu dobrému. Obyčejně z toho bývá jen nějaká mrzutost nebo zbytečná práce.

Tentokráte z toho psaní koukala práce. Dopis obsahoval rozkaz, aby se pokoje v přední části zámku na několikadenní pobyt panstva připravily a dokonale vytopily, vyhřály. (Byl podzim, jak řečeno, víme?) Kastelán byl z onoho druhu lidí, kteří hrozně rádi pracují, ještě raději však odpočívají. Ale nic naplat, nezbývalo než uposlechnouti, a tak v ustanovený den bylo všechno v pořádku.

Přijel pan hrabě, paní hraběnka, přijeli synové i dcera konteska, a přijelo i několik pozvaných dam a kavalírů, aby se zítra či pozejtří vybrali do lesů na hon. Zámek oživl, paní kastelánka i děvečka i zahradnice i přibylá kuchařka měly plné ruce práce, a kastelán s povzdechem odmykal vinný sklep, jehož zásoby se dnes a zítra a pozejtří citelně ztenčí. Jinak by mu byly do nejdelší smrti stačily.

Okna přední části zámku se osvětlila, ve starobylých kamnech se pilně topilo, a to jen čistým, vonným dřívím, žádným smradlavým uhlím. V prostorné jídelně byla bohatá tabule a hovoru i smíchu plno. Kdož pak se staral o to, že kolem vikýřů skučí meluzina a že chvílemi do oken šlehne studená prška.

Bylo k půlnoci, při veselých přípitcích kterýsi z mladých kavalírů přednesl několik veršů kteréhosi básníka, arci německého, ale hned byl přerušen výkřiky mladých dam, že to tak není, že to v knize jinak stojí. Kavalírek trval na svém citátu a vznikla malá žertovná rozepře.

„Mohli bychom rázem ten spor ukončit," promluvila paní hraběnka, „máme tu knihu zde, v knihovně, a ráno se můžeme podívat. Ale dnes už je pozdě, věc nestojí za tu cestu a dlouhé hledání."

Knihovna totiž byla v zadní, mrtvé části zámku, oddělené dlouhou a lomenou chodbou, nikým neobývané. Tam bylo několik hostinských pokojů pro případ větší návštěvy na zámku, opatřených vším příslušenstvím, ale v těch pokojích dávno již nikdo nepřespal. A v posledním, nejzadnějším pokoji, stála hraběcí knihovna, v jejíchž příhradách spali staří básníci a staří filosofové snad až z počátku století. Takové knihovny bývaly na všech zámcích, ale málokterý z majorátních pánů a jejich rodin se do nich kdy podíval. Bývalo to nezbytné, ale skoro jen okrasné pří-

slušenství zámku a paláců, zpravidla zděděné. Nových knih k tomu nikdy nepřibývalo. Pro koho pak?

Po slovech paní hraběnky vzchopila se její dcera, dvacetiletá konteska, zamávala pravicí a zvolala:

„Vím o knize — najdu ji bez hledání. Stojí poslední ve třetí řadě. Dojdu pro ni."

„Kam tě to vede," řekla káravě hraběnka matka, „abys o půlnoci bloudila po zámku! Všady je tam tma, zima, pusto, a kdoví, kde jsou klíče. Měj rozum holka!"

(Tuto musím poznamenati, že nevím, zdali hraběnky svým dcerám říkaly h o l k a, a zvláště před hosty, ale povídám, jak jsem slýchal; aspoň se mi tak zdá.)

Než rozjařená konteska jinak nedala — a s rozjařenými konteskami bývaly někdy potíže, ba i s princeznami, jak známo nejen z pohádek, ale i z historie. Klíče náhodou byly po ruce, konteska přehodila kolem šíje lehkou mantilu, chopila se stříbrného svícnu s voskovicí a vykročila.

Tu se vzchopil jeden z mladých kavalírů, který spanilou kontesku potají zbožňoval, a zvolal:

„Kontesko drahá, sama jít nemůžete — dovolte mi, abych vás doprovodil. Považte, půlnoc, všady straší, slyšíte meluzinu?"

„Nebojím se žádných strašidel, půjdu s a m a a knihu přinesu!"

A již byla z večeřadla.

Mladý kavalír chtěl za ní, ale starý hrabě řekl:

„Jen ji nechte. Ta má čerta v těle — a v našem zámku opravdu nestraší."

A zálibně se usmíval, že má dceru tak statečnou. (Kdykoli jsem tu historii slýchal, vždycky se mi zdálo, že ten starý hrabě byl poněkud lehkovážný. Na jeho místě bych byl s konteskou poslal třeba dva kavalíry.)

Zklamám usedl mladý kavalír. Zklamán proto, že mu unikla vzácná, krásná příležitost, kdy mohl s konteskou zažíti příjemné dobrodružství, snad se jí vyznati, snad ji pojmouti pod paží, obejmouti ji, dokonce políbiti — ach, co všechno se mohlo udáti cestou do knihovny a cestou zpět! O všecko to přišel.

Zatím se konteska octla v pusté, nekonečné chodbě, vedoucí v mrtvé křídlo zámku. Čišela tu sychravina, její kroky duněly nevlídnou ozvěnou, jako by za ní kráčel ještě někdo, ale statečná dívka chvátala vpřed, jen mantilu těsněji přivinula. Na konci chodby zahnula do jiné. Hedvábná její sukně šustila, jako by v koutech cosi šepotalo. Již byla u cíle, klíč v zámku zachrastil, skřípl, odemkla dveře, otevřela, a tu kolem uší zafičel jí průvan, div že nezhasil planoucí a čadící voskovici.

Co to, průvan! Dávno do těchto komnat nikdo nevstoupil. Či starý kastelán otevřel tu

někde okno? Než domyslila, průvan jí vytrhl dveřej, která hřmotně za ní zapadla, až se všechno kolkolem zatřáslo. V tu chvíli — jen jako bleskem — proletělo jí hlavou, že snad přece měla dovolit, aby ji mladý kavalír provázel. Nemá-liž se vrátit? Ale bez knihy! Vysmáli by se jí.

Je v prvém hostinském pokoji. Tu šatník, prádelník, postel, stolek s umyvadlem, s konvicí na vodu, a podle dveří na válečku vysoko zavěšeném visí dlouhý, široký ručník. Vše jako připraveno pro nocleháře, ale všady mrtvo. Dávno na tom lůžku nikdo neodpočíval a nespočine ani dnes. Dost místa je vpředu. Prach na nábytku, prach na podlaze. A hle, v tom prachu jako by se jevily sotva zřetelné stopy dávných kročejů. Kdo asi tudy posledně kráčel?

Konteska směřuje do druhé komnaty. Podivná věc! Vzpomíná, že dveře všech komnat bývaly vždy otevřeny — dnes poprvé vidí, že obě půle jsou přivřeny. Ach, kastelán je přece jen už příliš stár.

Ve druhé komnatě stejné zařízení jako v prvé. Zcela maně zaletí zrak dívčin na ručník podle dveří do komnaty třetí, a srdce kontesčino se náhle rozbušilo, ač se jí zdá, že v ní krev ledovatí. Ručník nevisí plihý, odstává ode zdi, zachvěl se, a dole při podlaze vyčnívají pod ním dvě hrubé těžké, zablácené boty...

Zdá se dívce, že se hrůzou skácí. Ale taky cítí, že v tuto chvíli běží snad o život, že nesmí

podlehnouti. Sbírá všechnu sílu, překonává sama sebe, a v té úzkosti pronáší polohlasem:

„Brrr, zde je zima — a knihovna až vzadu!“

Statečně kráčí kupředu, do komnaty třetí — a tu pod širokým, dlouhým ručníkem vyčnívá druhý pár bot. Žádný přelud ji neklame, pod ručníkem ukrývá se kdosi.

Nezbývá než dále jít, vpřed, vpřed, nechť se děje cokoli. Ani vzdechem nesmí dáti najevo, co spatřila. A v neskonalé, smrtelné úzkosti mladá kontesa počíná trilkovat:

„Lalala, lalala — —“

Srdce jako by se jí dralo vzhůru, ale první zvuky, které z hrdla dobyla, posílily ji. Prozpěvujíc kráčí dále, až se octne v komnatě poslední, v knihovně, přistoupí ke skříni, otočí klíček, sáhne po knize a pronáší k sobě hlasitě:

„Mám ji, věděla jsem, kde jest...“

Zamkne skříň a nastupuje zpětný pochod. Ví, že nesmí chvatně prchati, ví, že nesměla nic viděti. Odměřenými kroky prochází zase komnatami, stále prozpěvujíc, a teprv teď vidí, čeho si dříve nevšimla. Tu v koutě hrubý pytel na kořist, tu opřenou hůl, tu na podlaze pod oknem rozbitý klobouk, a když kráčí komnatou prvou, kde ji ovanul ten průvan, vidí otevřené okno, jehož ozídku přečnívá vršek žebříku zvenčí. I tolik síly má konteska, aby přistoupila k oknu, aby zvrátila žebřík do zahrady. A než tam oblouk dopadl, je dívka z pokoje, na chodbě,

rychle otočila klíčem a teď ubíhá pustou chodbou — —

Zatím společnost ve večeřadle vyčkává jejího návratu. Všichni zvědavi, dychtivi, zdali knihu přinese. Pan hrabě s úsměvem na tváři. Ano, vždyť je to jeho dcera!

Rozlétnou s dveře, do jídelny vpadla konteska, ale není sobě podobna. Na vyděšené tváři výraz hrůzy, oči vytřeštěné, ústa se snaží promluviti, ale jen jediné slovo sklouzá přese rty: „Lupičové!“

Kniha, svícen i klíč padá jí z ruky a konteska se kácí, sotvaže ji zachytil mladý kavalír, jehož průvod prve odmítla. A dívka ve mdlobách.

Všechna společnost vzhůru. Zlekané dámy křísí kontesku, na pohovku ji odnášejí, kavalíři shánějí zbraně, chápou se světel, klíče, kvapí touž cestou, kterou vykonala konteska, vnikají do opuštěných komnat mrtvého křídla a po krátkém zápase zdolávají a svazují tři lupiče, z nichž dva při neočekáváném příchodu statečné dívky se byli ukryli pod ručníky a třetí pod postelí. Čtvrtého našli v zahradě. Prchaje vyskočil oknem a zůstal se zlomenou nohou ležet. — Kastelán sice dostal zprávu o návštěvě panstva, lupičům však o tom nikdo nepsal, a tak vybrali si právě dnešní večer ke vloupání do zámku se strany zcela nehlídané, a se zlou se potázali. Toť se ví, že nazejtří byli odevzdáni právu.

Konteska upadla v „horkou nemoc“, z města

povolán lékař i ošetřovatelka. Rodina zůstala s nemocnou na zámku, setrval tam i mladý kavalír, který se od lůžka nemocné nehnul, a když se dívka zotavila, byly v masopustě slaveny zásnuby. Neboť každá takováto historie musila šťastně skončit. O těch zásnubech vymohl si mladý kavalír na uzdravené nevěstě slib, že již jakživa se nebude o půlnoci procházeti starými zámky, a konteska ráda to slíbila. Měla právě na té jedné zkušenosti až dost.

Ještě zbývá říci, že hned po té návštěvě lupičů sebrány všechny ručníky z opuštěných komnat do prádla a již tam nikdy nebyly rozvěšovány dříve, dokud nějací vzácní hosté nepřišli. Čert nikdy nespí.

III. O SRDNATÉ DCEŘI MLYNÁŘOVĚ.

(V květnu 1925.)

Ze starých příběhů, kterými za těch dávných podzimních a zimních večerů byly kořeněny chvíle po denní práci a kterým jsme my drobní školáci naslouchali mnohem raději než suchopárnému vyučování ve škole, utkvěla mi v paměti taky povídka o srdnaté dceři mlynářově. Obyčejně to byla dcera, někdy ovšem taky jen služebná dívka mlynářova, podle toho, jak se vypravěčům lépe hodilo a líbilo. Každý si věc upravoval po své chuti a nejeden připlétal všelico z vlastní obraznosti, což jsme velmi bystře vypozorovávali hlavně my malí posluchači, a to nám překáželo. Chtěli jsme každou historku po druhé i po třetí slyšeti tak, jak jsme ji slyšeli napoprvé, nebo tak jsme ji pokládali za nejsvětější pravdu.

Vypovím příběh, jak jsem jej nejčastěji slýchal, třeba že se rozchází se zněním prapůvodním. První má povídka totiž (o myslivně a krosnaři) byla panu Dru V. Tillemu podnětem, aby napsal do Venkova „Pohádku o smělé dívce“, kterou jsem v prvé kapitole „Černé hodinky“ byl ohlásil. Ve svém líčení dopátral se samého

snad původu historie, jarmareční to písničky z roku 1846, a uvádí taky všecky varianty. Možná, že všem sloužila za základ nějaká skutečná událost, kterou si pak její šiřitelé po svém zpracovali.

Tu tedy jest povídka o srdnaté dceři mlynářově, jak mi v paměti uvázla:

Krajina děje ovšem naprosto neurčitá. Stalo se kdesi. Ale scenerie velmi podobná jako v povídce prvé. Osamělý mlýn, někde blízko lesů. Lesů při tom bylo vždycky nezbytně třeba, ježto v těch právě bývalo útočiště loupežníků, skrytý brloh, tajná, nepřístupná jeskyně, nebo konečně mordýřská krčma, jejíž hospodský býval zpravidla s raubíři spolčen, ač nebyl-li vůbec jejich náčelníkem. Takové zlopověstné krčmy vyskytují se odedávna již v pohádkách a vyskytovaly se i v bensingrovských padesátisešitových románech. Taky v nějaké pimprlácké komedii Matěje Kopeckého „vystupuje" tuším krčma podobná. Zdá se mi, že i Babinský měl svůj „veksl" v takové lesní hospodě, kam se po svých výpravách uchyloval na posilnění, na odpočinutí.

(Tuto připomínám, že Babinský není postavou vymyšlenou, jak se mnozí čtenáři domnívají, ale že skutečně žil, ještě za mého mládí, a to jako zahradník v ženské trestnici v Řepích, odkud ještě na počátku let sedmdesátých minulého věku docházel časem do Prahy, dokonce i na víno do vinárny Hegeleinovy v Malé Karlově ulici. Tento „český raubíř", o němž v léta šedesátá byl v Pardu-

bicích u Václava Pospíšila vydán fantastický český i německý román, oba nepříliš dlouhé, jen něco přes 100 stránek maličkého formátu, byl vlastně Němec a nedokonale česky prý se naučil teprve v kriminálech a pak snad v Řepích.)

Než vraťme se do mlýna, v tu chvíli skoro prázdného. Pan otec je někde ve městě, všechna chasa taky pryč, a jen dcera mlynářova zůstala doma. Vždycky mi vrtávalo hlavou, proč tu ubohou holku nechali tak docela opuštěnu? — Pozdě odpoledne (a byl to jistě velmi nepřívětivý, sychravý den) buší se na vrata. Dívka běží ke vratům. „Kdo jest?“ — „Otevřete!“ — „Neotevru, nemá tu nikdo co dělat.“ — „Počkej, ty ještěrko!“ zazní hrubý hlas. Hned potom duní rány motykou přede vraty — neznámý host se pokouší o to, aby se do mlýna pod vraty prokopal. Práce mu jde rychle od ruky, dívka prchá, z mlýnice pak vidí, jak se jáma pod vraty rozšiřuje a již se v ní objevuje hlava, krk a kus trupu loupežníkova. Ve smrtelných úzkostech vyběhne dívka, spatří na dvoře ostrou širočinu ve špalek zaťatou, vytrhne ji, kvapí ke vratům, rozmáchne se — utne raubíři hlavu a myslí, že je zachráněna.

Chyba lávky! Za vraty venku se ozve hrozný, chrochtavý hlas:

„Tak jen polez, polez, ať mohu za tebou!“

Je to druhý raubíř, který neví, že mluví již jen k bezhlavé mrtvole. A ve své netrpělivosti

pomáhá té mrtvole kupředu, postrkuje ji za nohy dále.

Hlavou dcery mlynářovy kmitne spasitelná myšlenka. Uchopí sama mrtvolu za ramena, vtáhne ji na dvůr. Zvenčí se ozývá: „Jsi tam?“ — A dívka, měníc hlas do nejhlubší hloubky, odpovídá za mrtvolu: „Jsem!“ — „Tedy pozor, teď já!“ — Druhá hlava se objeví pod vraty, druhé tělo se šine kupředu. Dívka se rozmáchne širočinou, a druhá hlava se kutálí od těla. A za vraty se ozve hlas třetího: „Jsi tam taky už?“ A dívka vtahuje na dvůr druhou bezhlavou mrtvolu — a pod vraty vlézá třetí zlosyn.

Nu, zkrátka, těch raubířů bylo s e d m, a srdnatá dcera mlynářova všechny postínala — učiněná to hromadná poprava, bez vyšetřování, bez soudu, bez obhájců, bez poroty, a když uťala hlavu poslednímu, svalila se chudák sama ve mdlobách. A tak ji našel otec mlynář, když se s chasou vrátil.

Tato historie podle vyprávění páně Tillova má několikerý konec, buď šťastný nebo pro dívku osudný. Ale jak já jsem slýchal, končila zcela uspokojivě. Srdnatá dcera mlynářova, která tak udatně zprovodila celou „raubrbandu“ i s náčelníkem se světa, dostala od úřadů bohatou odměnu a šťastně se provdala.

IV. O DVOJNÍKU.

(V květnu 1925.)

Zcela jiného rázu jest historie o dvojníku. Kdežto povídky o krosnáři v myslivně, o srdnaté dceři mlynářově, ba také o statečné kontesce mohly míti a snad měly nějaký podklad v kriminálních příbězích skutečných, vyznačuje se dvojník na prvý pohled původem umělým, vymyšleným. Je to fantastická povídka rázu spiritického, okultního, a byla nepochybně čerpána z nějakého časopisu, nejspíše německého. Dějištěm totiž je město německé, patrně universitní, ježto je v příběhu řeč o juristech a medicích, kteří se scházeli k občasným pitkám, t. zv. kommersům.

Byl tedy zase takový kommers, pořádaný z nějaké zvláštní příčiny, vzpomínám-li správně. Pitka na rozloučenou s oblíbeným kolegou, který po skončených studiích na řečené universitě měl odejíti do velikého, sídelního města na další vzdělání a zdokonalení, a dnes měl ztrávit poslední večer mezi přáteli. Vypravěčem bývalo poznamenáno, že to byli samí dospělí a vousatí mužové, třeba ještě studenti. Ale tomu jsem se pranic ne-

divil, neboť v tehdejší dobu taky u nás byli někteří oktaváni gymnasia s hezkými již kníry pod nosem a dokonce i se zarostlými bradami. A nejeden z universitních posluchačů, kteří přijížděli domů na prázdniny, byl dokonalý vousáč.

Arciže se pitka na rozloučenou prodloužila přes půlnoc, ale pak již se milý oslavenec hotovil k odchodu. (Kterak že se jmenoval? Toho nikdy nevzpomenu. Snad Walter, snad Werner nebo i Günther.) Ale kolegové nechtěli ho propustit a volali:

„Ne, Waltře, neodejdeš! Sedíme tak pospolu naposled, kdož ví, zdali se s námi ještě kdy setkáš. A setkáme-li se kdy, kdož ví, jak budeme vypadat a budeme-li mít ještě síly dost, abychom zase tak vesele noc probendili. Zůstaň s námi!“

Na to odpovídal Walter:

„Právě proto, že mi zbývá tato poslední noc, chci ji přespati doma, v milé té světnici, v níž jsem tolik let ztrávil a v níž nechávám kus života svého, ba všechno mládí své. Vždyť znáte starobylý ten dům, z něhož vane dech staletí, jeho temné kouty, příkré schody, znáte těžký ten a zčernalý strop, pod nímž jsem pilně studoval a často až k ránu usínal. Nechci se tomu svému příbytku na poslední noc zpronevěřiti, chci se pod ním ještě na chvíli oddati snění o všem, co v sobě skrývá neznámá budoucnost...“

Konečně tedy kamarádi milého druha propustili, a Walter nastoupil cestu k domovu. Byla

měsíčná, magická noc, a všude hluboké ticho. Walter měl k domovu notný kus cesty. Ponořen v myšlenky o minulosti kráčel vpřed, až se octl v dlouhé ulici, kde stál dům, v jehož nejhořejším patře obýval. Prošel již polovinu její, a to na opačné straně, než na které stál jeho dům. Posledně se chtěl podívat, jak vypadá starobylá ta budova v kouzelném svitu měsíce.

Tu se mu událo zcela bezděky pohleděti na protější chodník, a tam, v rovné čáře s ním, stejným směrem a stejně odměřenými kroky kráčel osamělý chodec. Waltrovi jen bylo nápadné, že n e s l y š í dusot kroků. Pohleděl tedy na svůj protějšek bystřeji, a krev se v něm srážela. Nebo kdo se tu na druhé straně ulice stejným směrem ubíral, podobal se od hlavy po paty j e m u, Waltrovi, jak se znal ze zrcadla. Stejný širák na hlavě, stejný aksamitový kabát a stejně šňořený, táž vlající vázanka kolem krku, stejné vysoké lesklé boty s maličkými ostruhami, pro pouhou jen parádu.

„Jaké to mámení!“ zamumlal Walter, stanul a sňal klobouk, aby utřel studený pot, který mu na čele vyrazil. V tu chvíli stanul i chodec na protějším chodníku a taky čelo utíral. Při tom se ve světle měsíčním objevila plná jeho tvář — a Walter poznával sebe sama...

Rád by byl vykřikl: „Kdo jste! Co tu pohledáváte!“ — ale nemohl ze sebe slova vyraziti. Několik mžiků, a potom si Walter řekl v duchu:

„Přebral jsem, to je zjevné. Mnoho jsem pil. Šálí mne přeludné vidění.“

Narazil širák do týla a kráčel dále. Ale taky chodec na druhém chodníku stejným posunem narazil klobouk a stejnými kroky šinul se neslyšně kupředu, ani o vlas Waltra nepředbíhaje, ani o vlas pozadu nezůstávaje.

Walter již se blížil k svému domu, ba, již byl proti němu. Zbývalo jen přejíti ulici. I sáhl do kapsy po domovním klíči. Ale než těch dvacet kroků přes cestu k vratům urazil, dospěl k nim právě jeho protějšek, sáhl do kapsy, vyňal klíč, odmykal vrata. Nebylo slyšeti zaskřípnutí klíče, vrata beze zvuku se otevřela, beze zvuku zapadla — v ulici hrobové ticho.

Jak zkamenělý stál Walter na chodníku. Neměl odvahy, aby následoval tajemného předchůdce, který v temnu domovní chodby zmizel. Maně vzhlédl vzhůru, na okna svého bytu, a ta okna se pojednou osvětlila. Neznámý jest v jeho příbytku! Přechází tam — kdykoli jeho postava svíci zaclonila, ochablo světlo — svléká se, a patrně teď ulehl na lože, zhasil svíci, setmělo se.

Jestliže snad Walter mnoho pil, vším tím nadobro musil vystřízlivěti. Nebylo ani pomyšlení, aby vnikl do domu, do svého bytu. Hrůzou pojat obrátil se a jako liticemi štván vracel se úprkem do krčmy, z niž před chvíli byl odešel. Našel kumpány své v plném počtu a všecek zsinalý jim vyprávěl, co právě byl viděl.

Dali mu na hlavu studený obkladek, postavili před něj korbel piva — a všichni pak pobyli až do bílého rána, kdy svého „náměsíčního" druha hlomozně k domovu provázeli. A tu se objevilo, že v tu noc propadl se na lože Waltrovo těžký, staletý strop, který by Waltra byl usmrtil, kdyby na tom loži byl odpočíval.

Takto mohutné dubové trámy roztříštily jen Waltrovu postel — a ta postel byla shledána prázdná. Onen tajemný noční chodec, Waltrův dvojník, byl pouhým přízrakem, jenž měl nadějného studiosa před záhubou varovati a zachrániti.

Tak asi jsem slyšel historii tu vyprávěti někdy před šedesáti lety poprvé, a slyšel jsem ji snad nejednou, nebo všechny ty příběhy, jak jsem je tu po paměti opakoval, byly stálými čísly na repertoáru oněch dávných „černých hodinek". Vždy jsem tu historku pokládal za povídku vymyšlenou, a věru že by ani žádnému modernímu pěstiteli okultních povídek nedělala hanbu. Jaké tedy bylo moje překvapení, když jsem se nedávno, bezmála po šedesáti letech, dostal ne sice na původní pramen, ale aspoň na stopu vylíčené události. Meškal jsem pod pohostinou střechou váženého přítele v Poděbradech, a když jsem se za pozdních večerů obíral jeho knihami, přišel mi do rukou taky ročník 1906 německého časopisu „Das Buch für Alle", který vychází nejméně

padesát let, ne-li déle. A v tomto ročníku, na str. 449, shledal jsem se se svým „dvojníkem", dávno mně známým. Nadpis té historky zněl Záhadný příběh (Rätselhafter Vorgang), a její obsah ve stručném podání jest asi takovýto:

Proslulý universitní profesor a chirurg Dr. Landois, před několika lety v Paříži zemřelý (tedy několik let před rokem 1906), studoval své doby v Bernu ve Švýcarech. Bydlil na Starém městě ve starobylém domě, koutovitém a tmavém. Jednoho dne dostal návštěvu, přítel jeho otce zavítal do Bernu, jistý pan Halder. Šli spolu do hospody. Landois vracel se hodně pozdě do svého příbytku. Tu zpozoroval, že kdosi kráčí za ním a pak předešed jej kráčí před ním, a s hrůzou spatřil, že neznámý je mu navlas podoben. Tento dvojník došel k domu, v němž Landois bydlil, tu vyňal z kapsy klíč, odemkl si a zmizel v domě. Landois sáhl pro svůj klíč — a nenašel ho. Zděšen se vrátil do hospody, ve které byl ubytován jeho známý pan Halder, a vyprávěl, co jej potkalo. Domů již se nevrátil, přespal v hostinci. Ráno však potřeboval nějaké knihy do přednášky, i musil pro ni domů. Pan Halder ho doprovázel. Dům byl teď otevřen. Jdou nahoru, a v bytě shledali, že studentova postel je roztříštěna. Spadl na ni těžký kamenný baldachýn („nebesa"), který byl nad postelí zazděn a který by byl mladíka zabil, kdyby byl doma spal. Byl totiž v těch místech opravován dům sousední, a tím byl

otřesen baldachýn, jehož železné podpěry časem zchátraly. —

Udál-li se příběh, jak tu vylíčeno, mohlo se tak státi někdy v druhé polovině let padesátých, nebo roku 1837 narodil se v Münstru ve Vestfálsku skutečně jistý Leonard Landois, který se později stal profesorem fysiologie v Greifswaldě — týká-li se historka jeho. Pak tedy v letech šedesátých, kdy jsem ji vyprávěti slýchal, byla událost ještě zcela zánovní, v dobré paměti. Zřícení kamenného baldachýnu není pranic podivného — spadlyť leckde a nejednou schody, ba zřítily se i nové a ještě nedostavěné domy, i v Praze několikráte. Ale kterak to bylo s tím přízrakem, s dvojníkem mladého Landoise? Či vyznačoval se řečený Landois tak zvaným „druhým viděním“, kteroužto vlastností — ne právě šťastnou a závidění hodnou — jsou prý nadáni někteří lidé právě ve V e s t f á l s k u zrození?

VZPOMÍNKA
NA TABÁKOVÉHO MUŽE.

(1915.)

I.

(V červnu 1915.)

V dubnu r. 1915 uveřejnil spisovatel K. M. Čapek-Chod v „Národních listech“ dva fejtony s názvem „Tabacologie“, to jest pojednání o tabáku, o jeho původu, o tom, kdy se poprvé objevil taky v Čechách, o pronásledování prvních kuřáků a šňupáků i těžkých trestech, kterými byli pokutováni, až o konečném vítězství toho ďáblova koření na celém světě.

Když jsem četl první řádky Čapkova pojednání, připadla mi taky stará vzpomínka z oboru kuřby, vynořila se mi postava náruživého žrece bohyně Nikotiny. Dávno tomu, co mi zdánlivě zapadla pod práh vědomí. Pojednou však se mi vyhoupla na oči v plné životnosti, jak jsem ji vídal kráčející Prahou na počátku let sedmdesátých minulého století a se všemi podrobnostmi prvého setkání s ní.

Byl jsem tehda mladým druhým pomocníkem v závodě Bratří Tučkův na třídě Ferdinandově, v krámě, ve kterém je nyní obchod s ženskými oděvy u Hospodáře. Závod náš byl na tehdejší dobu veliký. Rozsáhlá místnost a veliké

dvě výkladní skříně byly naplněny nejlepším galanterním zbožím z bronzu, slonoviny, želvoviny, čínského stříbra i z kůže a krom toho křišťálovým a rubínovým sklem z proslulé sklárny Harrachovy v Novém Světě.

Nezbytným artikulem tehdejších obchodů galanterních byly taky hrací strojky.* O manopanech, aristonech, fonografech nebylo ještě potuchy. Tyto a jiné hudební automaty měla zplodit teprve nedaleká i vzdálenější budoucnost. Drobné a laciné strojky byly původu švýcarského a nestály za mnoho. Titěrné jejich zvuky brzy se zprotivily. Praha sama však honosila se tehdáž dvěma dílnami na hrací stroje výborné jakosti. Byla to výrobna Gustava Řebíčka na náměstí Betlemském a menší dílna Malého v ulici Jilské, kde pracoval starý mistr Malý s dospělým synem svým. Dodával sice zdlouhavěji, ale jeho stroje byly stejné dokonalosti, ba mnozí odběratelé kladli výrobky Malého nad Řebíčkovy, tvrdíce, že mají měkčí, jemnější zvuk.

Bratří Tučkové objednávali u Malého. Vysedával jsem v této dílně celé hodiny, čekaje na dohotovení, a pozoroval jsem s obdivem práci otcovu i synovu, když za hlubokého ticha v dílně zkoumali tóny ocelového hřebene, upilovávajíce téměř po atomech olověného podlití jednotlivých drápků, aby dosáhli žádoucí přesnosti zvukové.

* O kterých jest vyprávěno v II. díle těchto vzpomínek, v kapitole 30., str. 88—96.

Byla to práce vyčerpávající nejvyšší měrou nervy sluchové, ba, nervy vůbec.

Těchto strojků bylo u nás užíváno hlavně pro alba na podobizny, do skřínek na doutníky, ale taky pro všeliké hračky jiné. Kdo chtěl někoho dokonale překvapiti a potěšiti, přemýšlel, co by mu koupil nebo dal udělati „s hracím strojem".

Bylo někdy před rokem 1873 nebo v prvé polovině toho roku, byla doba rozkvětu finančního, doba „gründerská", která předcházela známý veliký krach vídeňský. Tu starší z šéfů mých, pan Ignác Tuček, pojal nápad, aby zhotovil zvláštní stojánek na doutníky. Byl podoby jakéhosi antického chrámku, dřevěná kostra byla potažena červenou juchtou, avšak místo antických soch byl chrámek obklopen asi osmi neb dvanácti figurkami dragantovými, kteréž znázorňovaly bursiány v rozličných výstředních postojích, s cylindry na hlavách. Cylindry neměly dýnek, nýbrž byly duté, aby se do nich mohlo nastrkati doutníků. V základě chrámku byl ukryt hrací stroj, a když se natáhl a spustil, točili se bursiáni jako v tanci kolem chrámku, jehož kupole byla zdobena snad soškou Štěstěny s plným rohem hojnosti nebo čímsi podobným. Dohotovený stojánek i s doutníky v cylindrech křepčících bursiánů byl postaven do výkladní skříně a strojek několikráte za den byl natahován a spouštěn. Diváků na ten kolotoč bylo hojně, i dosti koupěchtivých, kteří se přicházeli ptáti na cenu hračky. Ale ježto věc

stála asi pětadvacet nebo třicet zlatých, odcházeli zase, a chrámek vždy se vracel do výkladce. Stál tam celé neděle, snad měsíce, a když se bursiáni roztančili, vždy měl dost obdivovatelů.

Tu jednoho dne zastavil se před výkladcem mladý muž zvláštního zevnějšku. Byl oděn hnědými šaty, pod vestou prohlédala kartounová košile, potištěná vzorečkem hnědé barvy, pod límcem uvázán byl po umělecku nákrčník z hnědého hedvábí s vlajícími konci, hlavu pokrýval hnědý klobouk. Nohy vězely v botkách z hnědé látky, nebo tehdáž ještě nebyla v módě hnědá kůže na boty. Dlouhá šňůrka u hodinek byla z hnědých vlasů, a když muž, jehož ruce vězely v hnědých rukavičkách, sáhl pro kapesník, aby otřel skřipec, vytáhl šátek z hnědého hedvábí. Štíhlý, vytáhlý ten muž byl hubené, snědé, velmi výrazné tváře s temnýma očima, orličím nosem, tmavými kníry, vlasů do černa hnědých. Slovem, všecek jeho zjev byl zladěn v barvu „havanskou" — toliko jeho okuláry byly z průhledného skla bílého. Jimi pronikavé, skoro pichlavé zraky pozorovaly zajímavý náš stojánek.

Mně nebyl muž ten zjevem novým. Často se ubíral dlouhými, chvatnými kroky naší třídou, poněkud kupředu nachýlen, často jsem jej potkával taky v jiných končinách Prahy, ale neměl jsem potuchy, kdo by to byl. Vždy nesmírně spěchal a zraky jeho hleděly pátravě do dálky. Taky Jan V. Veselý, náš nejstarší učeň a milý

můj druh, znal jej takto z ulice. A poněvadž jsme nevěděli, kdo to jest a jakého povolání, nazvali jsme jej pro jeho vytáhlou a jako vysmahlou postavu, pro snědou pleť a pro všechen jeho oděv jak z tabákového listí vyrobený, i pro viržinku, která mu vždy trčela z úst, panem Viržiniem. Měli jsme tak samodílná označení pro množství lidí nepovědomého nám jména a stavu.

Viržinius několikráte se zastavil u skříně, opět a opět pozoroval stojánek, vždy déle, a konečně jednoho dne vstoupil do krámu.

„Okažte mi zblízka tu věc!“

Ochotně jsem vyňal hříčku ze skříně, postavil před hnědého pána, natáhl jsem strojek, vykládal jsem.

„Co to stojí?“ otázal se pán.

Pověděli jsme mu.

„Strojek dobrý?“

Kterak by nebyl dobrý, když jsme věc chtěli prodati! Ale byl skutečně dobrý. Výrobky Malého — i Řebíčkovy — hrají ve mnoha rodinách podnes, po celých čtyřiceti letech.

Pán přišel po německu, potom však i česky mluvil. Dobře prohlédl, na vše se vyptal, a bylo zřejmo, že má na hříčku zálusk.

„Můžete mi věc poslati? Ještě dnes? Ale někým spolehlivým, aby se cestou nepošramotila. Budu doma k osmé večerní. Nejspíše to podržím. Ale pošlete jistě.“

Hnědý pán odešel, a pan Ignác Tuček roz-

hlížeje se po personálu, zastavil se pohledem na mně.

„Pane H., donesl byste to tam? Chlapci to nemohu svěřit, aby to nepotloukl. Dejte pozor na figurky, je to křehké. A prosím vás, nevracejte se s tím. Namluvte mu to, prodejte."

Neboť pán ještě nebyl zaplatil. Nebylo vyloučeno, že se do večera rozmyslí. Neprodá-li pak se taková časová věc brzy, stane se mrzutým „ležákem".

K večeru jsem stojánek pečlivě otřel, vyleštil, zavinul a jako se svátostí jsem s ním putoval do Žitné ulice, kde zákazník bydlil. S visitkou v kapse, na níž bylo vytištěno jméno a připsáno číslo domovní i patro.

Šťastně jsem došel domu, šťastně jsem nalezl byt, zazvonil jsem. Otevřela mi dívka služebná a chtěla mi zboží odejmouti.

„Mám příkaz, abych odevzdal věc jen pánovi do rukou. Je prý v tuto dobu doma."

„Tedy posečkejte."

Postál jsem v předsíni, a když dívka otevřevši dveře pokoje zmizela v bytě, šlehla mi v nozdry zvláštní vůně, které jsem sice do té doby často nepočil, ale která mi přece byla jaksi povědoma. Byla to vůně „kouta".

Za minutku dveře poznovu se otevřely, a hnědý pán zval mne nutkavě blíže.

„Pojďte, pojďte — jen pojďte..."

Vstoupil jsem a byl jsem pojat nesmírnými

rozpaky. Octl jsem se v ložnici. Na jednom z lůžek spočívala přibledlá mladá paní, plavovlasá krasavice, jež právě odložila nakojené nemluvně a zahalovala se v bělostný oděv. Děcko přijímala od ní opatrně starší věhlasná panička, kteráž patrně dlela u rodičky celé dny, a vkládala je pozorně do kolébky s kyprým podestláním, plné bílých krajek a růžových stužek, jako do ptačího hnízdečka. Však co měla v rukou, bylo takové malé, růžové ptáče, jež snad včera nebo předevčírem teprv sneslo se v tuto mladou domácnost.

Nebylo mi dopřáno mnoho času, přece však jsem jediným pohledem přelétl a pochopil vše, na veliké překvapení své, že hnědý pán za takovýchto okolností má ještě času i nálady pro věci jiné, pro takové na příklad, s jakou jsem přicházel. Uklonil jsem se mladé mamince, zachytil jsem i slabounký, mdlý její úsměv, a již mě mladý otec pobízel dále:

„Jen pojďte, neženýrujte se."

A zavedl mne do dalšího, nevelikého pokoje, patrně pracovny své.

Snad asi hodinu jsem u něho pobyl. Nejdříve jsem stojánek rozvinul, natáhl, spustil, všechno jen „hrálo". A potom ukazoval mi pán a vykládal svoje poklady — a tu teprv jsem viděl, co znamená býti kuřákem, ač jsem sám již od let kuřbě holdoval. Ale o tom, co jsem tu vše viděl, neměl jsem posud ani potuchy.

V tomto pokoji, jako po mládenecku za-

řízeném, který však mohl býti nazván malým museem, stála postel pánova, a v š e na ní, od povlaků podušek a peřin do pokrývky, bylo hnědé barvy. Hnědá byla malba zdí, a jen propletena vzorcem tabákového lupení zeleného. Hnědá byla podlaha, koberce, zástěna u postele i trepky pod ní. Na stěnách visely obrazy s výjevy ze života kuřáckého. U okna stála neveliká skříň s knihami, a to byla jenom literatura o t a b á k u, všech dob a jazyků, o jeho pěstování, přípravě, básně kuřácké atd. atd. Na druhé straně skříň s tří stran zasklená, tak zvaný „gláskastn", a v ní všechny přepážky byly naplněny rekvisitami kuřáckými a výrobky tabákovými. Dýmky na opium s příslušným materiálem, dýmky indiánské, staré i nové pěnovky stříbrem okované a špičky všech tvarů, dřevěnky selské, ulmačky, turecké čibuky a nargilky, zdobené zlatem a stříbrem, ovíjené aksamítem a hedvábím, dracounem i perličkami; achátové i skleněné misky s poklůpky, naplněné ukázkami tabáku ze všech dílů světa, kahance pro kuřáky i staré svícny dřevěné s kalíšky na fidibusy, stará křesadla s hubkami a sirky všeho možného původu — nelze vypočítati, co vše bylo uloženo nejen ve skříni, ale čím byl naplněn a vyzdoben celý pokoj. Kuřáckými stolky a příbory domácího i cizího původu, soškami, rytinami, vázami, váčky na tabák, lžičkami a škrabátky na cídění kuřáckého náčiní, pletenci tabáku i stůčkami a lisovaným tabákem žvýkacím, hnědým jak čo-

koláda a černým, lesklým jak smola, holandským, anglickým, americkým a jakým ještě! Slovem, byla to jedinečná, bohatá sbírka, jaké již nebylo v Praze a jaké sotva mělo které museum krom velikých ústředí tabákových, a bylo v ní uloženo jistě značné jmění. Kdykoli později jsem na pobyt u tohoto kuřáka vzpomínal, ani jsem nechápal, že při mladém posud věku měl tolik času, aby tyto své speciality, rarity a kuriosity nashromáždil, aby se jich jen dopídil. Neboť sbírky takové vyžadují zpravidla dlouhé doby, někdy celého života sběratelova. Bylo zjevno, že jeho záliba pro tabák a pro vše, co s ním souvisí, zmohutněla dávno v náruživost, vášeň, které dovedl vše obětovati, a že taky jistě již dlouho konal příslušné odborné studie. Nasvědčovala tomu i horlivost a znalost věcí, s jakou mi vzácnosti své ukazoval a vykládal, neznámé mně podrobnosti vysvětloval, o účelu a užívání každého předmětu poučoval, na unika v tom oboru pozorna činil.

Uhnět rychle kuličku z jakési tmavohnědé a na pohled mastné hmoty, podal mi ji v misčité dýmčičce s otvorem jen co by silný špendlík pronikl a pobídl mne, abych okusil zakouřiti. Bylo to opium. Zatím upozorňoval ještě na jiné věci. Na zdi visel olejový obraz tabákové rostliny, na malém stolečku stál květináč a v něm umělý trs tabáku, zrobený z látky a papíru. Na okně, vedoucím do staré, zádumčivé zahrádky, byly v kořenáčích tři trsy tabáku živého, rostoucího, míra

pěstitelům květin prý zákonně dovolená. Nakonec dal mi zajímavý ten tabákový muž doutník podivného, nevídaného tvaru, stojánek podržel, zaplatil mi a přátelsky mne propustil a vyprovodil.

Odcházel jsem ložnicí, v níž zatím bylo narychlo poklizeno, ukláněje se mladé šestinedělce, a hospodář provázel mne až do předsíně. Měl jsem radost z nové zkušenosti i z toho nahlédnutí v mladou a tak zajímavou domácnost, a druhý den vypověděl jsem vše příteli Veselému, který mi to poslání skoro trochu záviděl.

Později pídil jsem se po určitějších podrobnostech o náruživém a zajímavém kuřáku a zvěděl jsem, že studoval filosofii, práva i lékařství, krom toho discipliny orientální (a v tom snad byl původ jeho záliby a sběratelství?), že je doktorem filosofie a německým spisovatelem, ač ovládal i jazyk český. Byl spisovatelem velmi pilným, psal hojně do časopisů. Asi o deset let později počal vydávati samostatné knihy, jichž je značný počet, a kteréž nasvědčují nesmírné sčetlosti jeho a neobyčejně širokému rozhledu v nejrozmanitějších oborech. Psal básně, beletrickou prózu a je původcem mnoha děl a pomůcek praktických. Sám Neruda citoval z něho ve svých fejtonech.

Po léta působil tento zajímavý „tabákový muž" jako státní úředník v Praze, při poštovním ředitelství, později byl povolán do Vídně, kde, tuším, žije posud, nejspíše již jako pensista, neboť ponenáhlu se blíží sedmdesátce. Jím zmizela

z pražského života zajímavá, rázovitá a mně navždy nezapomenutelná postava z mládí. Zdali zůstal věren svému kuřáctví a své zálibě sběratelské? Nikdy již jsem o tom nic určitého nezvěděl, po své jediné návštěvě u něho nikdy jsem se s ním důvěrněji nesetkal.

II.

(V září 1915.)

Když jsem psal svou Vzpomínku na tabákového muže, nevěděl jsem zcela určitě, žije-li posud a kde žije. Zavadilo mi kdysi o sluch, že byl povolán do Vídně, snad někdy v letech devadesátých, a když jsem počítal léta a desítiletí, jež uplynula od našeho seznámení — ejhle, byl to celý věk lidský. Za tu dobu odešlo navždy tolik vrstevníků našich i tolik lidí mladších. Tak i moje řádky mohly býti bezděky vzpomínkou posmrtnou.

Přes to z pouhé opatrnosti nevyzradil jsem jména „Tabákového muže", aby se ho nějak nemile nedotklo — žije-li — že jsem vyzradil důvěrnou podrobnost z někdejší jeho mladé domácnosti (ač jsem tím nepověděl nic zlého), z prvých dob jeho rodinného života; podrobnost, která se mi vtiskla v mysl k nezapomenutí. Okolnosti, za jakých se před čtyřiceti a dvěma lety udál vstup můj pod jeho střechu, měly pro zvědavé, pátravé oči mladíkovy nesmírnou zajímavost.

Je-li někdy pisatel v nejistotách, napomáhá často — čtenář. A sotvaže moje vzpomínka tiskem

vyšla, laskavý čtenář se ozval. Známý pražský nakladatel (pan J. R. Vilímek) upozornil mě, že Tabákový muž zdráv žije ve Vídni a že mu po léta již rediguje odbornou publikaci německou. Přihlásili se i jiní čtenáři, někteří písemně (bohužel, že z jakési vrozené nebo vychované nedůvěřivosti anonymně, jak je zvlášť u nás v Čechách zvykem),* jiní ústně, a pojednou se objevilo, že jeho pamětníků v Praze jest ještě hojný počet, a že Tabákový muž není tak zapomenut, jak snad sám by se domníval.

Vracím-li se ještě k Tabákovému muži, činím tak z příčiny, že ztrávil jistě přes polovinu života v Čechách a v Praze, že v Praze započal svou činnost literární, a ač jest literátem německým, že byl ve stycích dosti blízkých s některými vynikajícími spisovateli českými, tak i s Nerudou (který nejednou z jeho publikací citoval), jejž nazývá svým příznivcem, a s Vrchlickým, od něhož se mu dostalo českého překladu Fausta s vlastnoručním věnováním a kterýž zčeštil i některé jeho lyrické verše, jako učinil i Dr. Chodounský svého času.

Již taky není příčiny, abych pravé jeho jméno zatajoval. Smím říci, že se vzpomínka má týkala

---

* Panu „Pozornému čtenáři" na příklad rád bych byl odpověděl, že nebylo omylu v mém udání času a že setkání mé s Tab. m. stalo se skutečně r. 1873. Ženil se vpravdě hodně mlád, jako 21letý poručík, a krásné jeho nevěstě nebylo ani plných šestnáct let. I byl ve svém 23. roce již otcem.

Phil. Dra Eduarda Marie Schranky, a činím tak tím raději, že v tyto dny dovršil šedesátý pátý rok věku svého.* Za jeho mládí a v prostředí, ve kterém žil, bylo jeho jméno vyslovováno dvojím způsobem. Čeští kolegové a známí nazývali jej po česku Schránkou, on sám a Němci vyslovovali Šranka. Snad skutečně jeho předkové byli českého původu. Máme to již v Čechách tak pomíšené.

Snad samo sebou se rozumí, že v mladém literátovi ozvala se nejprve struna lyriky, že psal na počátku verše (Gedichte; Brennende Liebe, 1884). Vydal také dílko „Prag im deutschen Liede" (1888). Ale vedle toho a brzy již se obíral jinými látkami. Za práci „Stoiker Epiktet" byl odměněn cenou pražské university. Zvláště ho lákaly studie kulturněhistorické. Vydal Knihu o pivě (1886, 2 svazky), Kulturní historii polévky (1887), Kulturní historii rukavice (společně s jiným autorem 1890), Nového Demokrita (1890—91, 2 svazky), Lexikon obuvi, Lexikon piva a j.

Avšak Schranka byl a snad posud jest náruživým kuřákem. Jako u Nerudy, jako u našeho Karla Tůmy nejoblíbenějším jeho kuřivem byla viržinka. Tabák, jeho původ, jeho dějiny, jeho kulturní význam byl jeho vášní i studiem. O tom stále pracuje a chystá velikou publikaci o tabáku, která snad má býti jeho dílem vrcholným. Časem podává ukázky této své práce články v časopisech

* Narodil se 21. září 1850 v Plané u Mar. Lázní.

i přednáškami. Ďáblovo toto koření, které je nespočetným smrtelníkům nejlíbeznějším požitkem a rovněž nespočetným smrtelníkům největším hnusem, zaujalo ho zcela a naprosto.

Pověděl jsem ve své vzpomínce na Tabákového muže v červnu t. r., kterak již roku 1873 pracovna jeho se podobala učiněnému kuřáckému a tabákovému museu, kteréž znamenalo celé jmění. A svou červnovou vzpomínku zakončil jsem otázkou: Zdali zůstal věren svému kuřáctví a své zálibě sběratelské?

Ochotou „laskavého čtenáře", řečeného již pražského nakladatele, dostala se vzpomínka má i do rukou Tabákového muže, načež se mi pak na mou otázku dostalo dvojí odpovědi. První z nich byl zvláštní otisk přednášky Dra Schranky, kterou roku 1910 konal ve vídeňském Spolku koncept. úředníků generálního ředitelství tabákové režie, s názvem Tabák a náboženství.

Tabák a — náboženství jsou pojmy a věci hodně odlehlé, sebe vzdálené. Sám autor hned prvními slovy poukazuje k thematu zdánlivě choulostivému, jež prý však stane se hned srozumitelnějším, rozvedeme-li název: Tabák v mythech, pověstech, legendách a náboženstvích, v kultu a ritu. — Tak podle jisté, arci teprv později se vyskytující legendy Adam při svém výhostu z ráje sehnul se, než práh jeho překročil, a na památku i pro útěchu do vyhnanství utrhl si bylinku — a to byl tabák. Podobnou pověst vypravuje taky

Izák Lampronte, spisovatel talmudského lexikonu věcného.

Podle staré holandské legendy — uvádí autor přednášky — je požitek tabáku vlastně božského původu. Kdysi sezval Jupiter, pán Olympu, všecky bohy a bohyně na hostinu, po které se shromážděná božstva obveselovala tancem. Jen kulhavý Vulkán, nemoha se pro svou vadu zábavy té účastniti, vyňal dýmku, rozkřísl oheň a pil tabák. (Staří říkali „tabák píti".) Brzy byl všecek Olymp zakouřen a zápachem tabáku naplněn. I dopálil se Jupiter: „Kdo se osměluje naše radovánky takovým svinstvem rušiti?" A v hněvu mrštil bleskem svým po Vulkánu, jemuž vyrazil dýmku z úst. Rozletěla se i s tabákem po celém světě, hned potom strhl se lijavec, zavlažil Vulkánovo „svinstvo", a po vší zemi vyrostl tabák.

Také básníci zmocnili se tabáku a stvořili moderní mythické postavy. Mimo jiné uvádí Dr. Schranka v přednášce své i půvabnou arabesku Svatopluka Čecha „Nikotina", v níž zbožnému fráteru Laktancovi vyskočila hnědá božka z tabatěrky. Než jako původce rozkošné fantasie Čechovy uveden tu „Giovanni Vranini", Čechův to pseudonym, jímž se původně podepsal ve starém Lumíru v letech sedmdesátých, odkud nejspíš autor přednášky čerpal a ne z Novel, arabesk a humoresk, vydaných taky již na sklonku let sedmdesátých, kde Čech škrabošku pseudonymu byl odložil. Pohřešujeme v práci

Schrankově taky poznámku, že Nicotina náleží české literatuře — stalo se tak asi nedopatřením, arci nemilým. Budiž každému, což jeho jest.

Druhou odpovědí na mou otázku byla zásilka, která mne došla z Kolína n. R. od pana Josefa Feinhalse. Objemná kvartová kniha v tuhé hnědé obálce jak z havanského tabáku: Anekdoty o tabáku, historická hnědá kniha,* věnovaná „všem ctitelům i opovrhovačům tabáku".

Kniha přepychové úpravy o 300 stranách, vyzdobená 175 ilustracemi ze sbírky vydavatelovy, totiž páně Feinhalsovy. Marně jsem hledal firmu Feinhalsovu v seznamech nakladatelů z povolání, až jsem vypátral, že vydavatel pochází z patricijské rodiny kolínské, že jest výrobcem kuřiva, dodavatelem několika panovnických dvorů a sám taky horlivým sběratelem památek z oboru tabákového. Autor knihy Schranka sbíral po léta materiál pro svou knihu a v Jos. Feinhalsovi našel sourodého odborníka a mecenášského vydavatele. Je to bohatá sbírka drobných příběhů ze života i výroků vynikajících mužů i žen, učenců, umělců, panovníků i panovnic, papežů, biskupů, kněží atd., zhusta historicky doložených. Pro část obrázkovou poskytl vydavatel Feinhals látku ze své

* Tabakanekdoten. Ein historisches Braunbuch von Dr. Eduard Maria Schranka. Vlastním nákladem vydal Jos. Feinhals v Kolíně n. R. 1914.

sbírky. Jsou to reprodukce karikatur a kreseb anglických, francouzských, německých, holandských, jimiž odedávna bylo bojováno proti tabáku i pro něj, a snímky starých etiket a štítků s páčků, v jakých tabák před staletími a desítiletími byl prodáván. Reprodukce dřevorytů, mědirytů, plakátů z posledních tří století, ba i z konce století šestnáctého. Výšklebné ilustrované letáky proti kuřákům a šňupákům, a zas letáky, horující pro tabák a vychvalující jeho účinky. Texty obrázků mnohdy hodně drsné, „bez ubrousku", jak říkáme, jak to staří milovali. Kniha zajímavá nejen pro kuřáky a šňupáky, nýbrž i pro kulturní historiky.

Snad autora nepohněvám, uvedu-li z ní několik drobnůstek.

Saský král Albert zajel kdysi v menší město svého království a na jeho uvítání vytáhla setnina městských střelců. Jeden z nich v druhé řadě kouřil doutník, ale když se král blížil, vstrčil rychle hořící smotek do hlavně ručnice. Královy bystré zraky postřehly situaci. Přistoupil ke kuřákovi a otázal se ho: „Byl jste vojákem?" — „Nikoli, veličenstvo," odvětil váhavě tázaný. Král pohlíží s úsměvem na hlaveň, z níž se kouří, a praví: „Jak se zdá, ještě nestřílíte bezdýmným prachem!"

*

Známému vídeňskému spisovateli Petru Altenbergovi nebylo kdysi „nějak extra", i šel k lékaři. „Co

pijete?“ táže se lékař. — „Portské víno.“ — „Kolik?“ — „Denně láhev.“ — „Kouříte?“ — „Ano.“ — „Tak tedy nesmíte pít ani kouřit.“ — Altenberg se chopil klobouku a beze slova odchází. Zaražený lékař spěchá za ním: „Slyšíte, dostanu pětku za svoji radu!“ — „Vždyť já jí nepřijímám,“ odpovídá Altenberg a jde klidně se schodů.

*

Mnohonásobný milionář chicagský Barker nenáviděl kuřáků cigaret. Mladému bankovnímu úředníku, který byl zasnouben s jeho neteří, slíbil svatebním darem padesát tisíc dolarů, nedotkne-li se již nikdy cigarety. — „Platí!“ zvolal ženich, odřekl se navždy cigaret a kouřil od onoho dne jen — doutníky.

*

Pedagog Jan Bernard Basedow, náruživý kuřák z dýmky, jel kdysi r. 1774 s Goethem a Lavatrem na návštěvu k paní ze Steinu. Na této cestě mstil se Goethe společníku věčně dýmajícímu tím způsobem, že kdykoli se Basedow chtěl v nějaké hospodě zastaviti, básník vždy velel kočímu, aby jel jen bez přestávky dále.

*

Francouzský spisovatel a dramatik Tristan Bernard, krasavec nápadný zvláště svým nádherným plnovousem, chtěl vstoupiti do vlaku, který krom oddělení pro ženy byl cestujícími nabit. Vskočil tedy do kupé pro ženy, a vida, že je tam sám, zapálil v dýmce a vesele bafal. Pojednou vstrčí nos do okna konduktor, a vida uvnitř ku-

řáka, oboří se na něj: „Neumíte číst, že je to kupé pro dámy? Kliďte se odtud!“ — „Promiňte, pane,“ odpovídá Bernard fistulkou, „ját jsem dáma s plnovousem a jedu na jarmark do Tentononc.“ A konduktor zděšen, že byl hrubiánem k dámě, tíhne odtud.

*

Papež Klement IV. byl silný šňupák. Kdysi nabídl šňupec jistému kardinálovi, s nímž se bavil. Kardinál, jenž byl pověstný svými volnými mravy, odmítl tabatěrku slovy: „Děkuji, neřesti šňupání nehovím!“ — Papež rychle se vzpamatoval a odpověděl: „Pane kardinále, kdyby šňupání bylo neřestí, byl byste dávno i této neřesti přivykl.“

*

Edison, jak známo, jest velmi roztržitý. Jest však i nepolepšitelným kuřákem a má neustále doutník v ústech, a to hodně drahý. Zatím však nedbá příliš jakosti tabáku, z něhož bafá učiněná mračna, a nevěnuje mnoho pozornosti pravým havanským, které mu jeho dodavatel posílá. Kdysi objednal si zase tucet bedniček s doutníky a vyrovnal je ve své pracovně, aby měl kuřivo hezky po ruce. Za týden byly bedničky prázdny. „Toť nemožno,“ myslí si, „abych za krátký ten čas byl vykouřil dvanáct set doutníků. Ale ovšem, ke mně přichází tolik lidí, však jim okáži, že nesmějí na mé útraty kouřiti.“ A dopsal dodavateli, aby mu poslal šest bedniček s doutníky, zhotovenými z papíru, cucků a chlupů, ale aby vypadaly jako skutečné doutníky. Zakázka byla přesně vyřízena. Za měsíc navštívil dodavatel Edisona.

„Nu, jak jste spokojen?“ — „S čím?“ — „Se svými doutníky.“ — „S jakými?“ — „Nu, s tím zvláštním druhem, jejž jste objednal: z papíru, cucků, chlupů!“ — „Vy jste mi je poslal?“ — „Ovšem žeť, a jak vidím, jsou bedničky zas už prázdné.“ — Edison stojí chvíli hluboce zamyšlen, načež vypukne v smích. „Tedy ty kouřím nyní, a chutnají výborně.“ — Zapomněl na svou léčku a nezpozoroval ani, „jakou strašnou míchaninu“ to kouří. Zato jeho návštěvníci, tentokráte chytřejší Edisona, využitkovali jeho zapomnětlivosti a vykouřili mu d o b r é doutníky.

Přes čtyřicet let již pracuje pan Dr. Schranka na svém obšírném díle o tabáku, a dnes je mu pětašedesát. Přeji mu ze srdce dobrého zdraví aspoň na dalších let patnáct, aby práci svou dokončil a jejího vydání se dočkal. Posud je zdráv, tabák tedy jeho dobrý kořen nepodhlodal. Ač není-li snad již jen kuřákem „theoretickým“.

*

Nemohu povědĕti, zdali Dr. Schranka dílo své dokonal. Jen tolik vím, že šestašedesátého roku svého již nedožil. V polovině srpna r. 1916 došel mne drobounký lístek tuhého papíru s černým rámečkem, jímž paní Antonie Schranková z Vídně oznamovala, že její choť (i tchán a děd) Dr. Eduard Maria Schranka, spisovatel, o polednách dne 10. srpna zemřel a 13. srpna byl na ústředním hřbitově vídeňském pohřben.

A potom někdy po převratu čirou náhodou našel jsem v nějakém německém časopise zprávičku o skonu vdovy jeho. Tak odešli oba, kteréž jsem před padesáti a několika lety poznal jako mladičké manžely a mladičké rodiče.

Konec dílu třetího.

OBSAH DÍLU TŘETÍHO.

43.

Co bývalo v Praze „k vidění“. — Panorámy. — Strašidelné divadlo Bergheerovo. — Anatomické museum. — Diorama. — Zvěřince. — Miss Lurlina. — Cirkusy. . . 9

44.

Salamandři, veverky a jiná drobná havěť. — Medvědáři. — Albíni. — Siláci a jiní lidé nápadní. — Donna Hypolita. — Hanácký obr Drasal. — Liliputáni. — Australský jelínek a laňka. — Dáma s pouhým trupem. — Dáma s umrlčí hlavou. 18

45.

Dodatek o Josefu Drásalovi, jaký vlastně byl. — Znamenitosti „vycpané“: Siamská dvojčata. Juliana Pastrana. — Mistrná práce pirátů: tetovovaný Řek. — Tetovované dívky. — Opičí, psí, bleší divadla. — Triumf mechaniky: androidé. Hrající a píšící automat . . . 28

46.

Androidé za 120.000 franků jsou v museu neuchatelském. — O pražských flašinetech. Flašinety taliánské, varhanové. — Kolovrátky s panáčky. Liliputánský ples. Ševcovská dílna. — Někdejší pražské licitace. Licitátor a „pohlavní odborník“ pan Macák 39

47.

Karel Komzák. Ke stým narozeninám znamenitého českého hudebníka, skladatele a kapelníka, 4. listopadu

1823—1923, a k odhalení pamětní desky v jeho rodné obci Netěchovicích 51

48.

Jubileum Národního divadla. — Pohřeb Josefa Baráka. — Barák internován v Hradci Králové. — Barákovo stolování v jídelně uzenářské. — Barákova dobročinnost. — Barákovy koutky a jeho podobizny v nich. — V den pohřbu. — Za plápolu pochodní do hrobu 61

49.

O dětském tyátru. — Naše hradecké divadlo. — Kdo tam hrával. — Mošna. — Švandova aréna ve Pštrosce. — Aréna v Kravíně, aréna na hradbách. — Světové pěvkyně na cestách. — Signorina Vitali v Prozatímném. — Louisa Philippo ve Pštrosce. — Rozruch i pobouření z jejího vystupování. — Švandův i Luizin triumf. — Pif, paf, tralala 71

50.

Zaniklé staré zvyky. — Po desáté hodině se nenaleje. — — U Bednaříků v Hradci. — U Ženíšků v Plzni. — Fišerova vinárna v Malém Platýze. — Fišerův nástupce Jelínek. — Novoroční víno 81

51.

Masopustní rozjímání. — Dávné plesy. — Obšírné zprávy novinářské o nich. — Taneční zábavy za branami. — Uzamykaná Praha. — Co se událo před 56 lety. — V Olomouci zavírání bran zrušeno 89

52.

O pražských poutích a co se na nich prodávalo. — „Slavíky.“ — Čamburina, „hazardní“ hra pouliční. — Kri-kri,

francouzská novinka. — O jejim původu. — Hračička po letech vzkříšena 97

53.

Okno odvahy. — Večerní dobrodružství na Nových zámeckých schodech 104

54.

Problém kanalisace. — Návrh na zužitkování pražských fekálií. — Medaři. — Kterak se odlehčovalo pražské kadetce. — Zmizelý kadet. — Kadet straší. 114

55.

O třech zmizelých divadlech pražských. — Divadlo novoměstské. — Meiningští. — Jiří Bittner-Franc Moor. — Rabagas. — České a německé hry. — Cirkus v Novoměstském. — Reduty. — Debardéři. — Tajné návštěvy redut. — Aréna na hradbách. — Nové české divadlo 122

56.

Líc a rub radostí plesových. — Plesové výborství. — Předtanečníkem! — Adresáře rodin. — Odepřený vstup do plesu. — Vyvádění tanečnic. — Odvolávaná pozvání 130

57.

O „tanečních školách". — Pražské a venkovské. — Taneční mistr Mrštík. — Tanečky v rodinách. Trachtace odpolední, večerní. — Plesové amazonky. — Plesové chudobky. — Zažehnaná smůla. — A bálečnice dnešní 138

58.

Šibřinky — oživené slovo české. — Jejich jubileum. — Obliba šibřinek, návaly do nich. — Nekonečná „hradba vozová". — Zdlouhavá jízda k cíli. — Na šibřinky v pe-

řině. — Chystání „za maškaru“. Dům vzhůru. — Nehoda o šibřinkách r. 1868 145

59.

„Ostatky“ — masopustní dozvuky. — Pražský „Bakus“ a jeho zánik 155

60.

O starých pražských kašnách. — Štoudev, nezbytné domácí nářadí, i putna. — Štoudve chladírnami. — Plecháče a žlábky. — Besedy a dostaveníčka u kašen. — Doprovody dívek s putnami. — Večerní opuštěnost kašen. — Noční ochlazení zemdlené hlavy — a v zápětí úřední zakročení 164

61.

Obrázky starých kašen? — Kašny kamenné, dřevěné, v domech soukromých i v palácech. — „Clamovic Terezka.“ — Kašny skryté a „poloviční“. — Kašna kulisou vrahovou. — Zimní „kožichy“ kašen. — Zimní svízel s vodou. — Horká voda z pivovarů na domácí koupele, na prádlo. — Jarní odkrývání kašen. — Kašny fontánami o slavných svátcích. — Ponenáhlý zánik. — Vylévání vody z putен vinohradským děvečkám 171

O černé hodince. (Jak u nás doma bylo vyprávěno před šedesáti lety.) 181

Vzpomínka na tabákového muže 213

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

PG 5038 H45 1905 dil 32

Herrmann, Ignát
Sebrané spisy

F. TOPIČ v PRAZE